

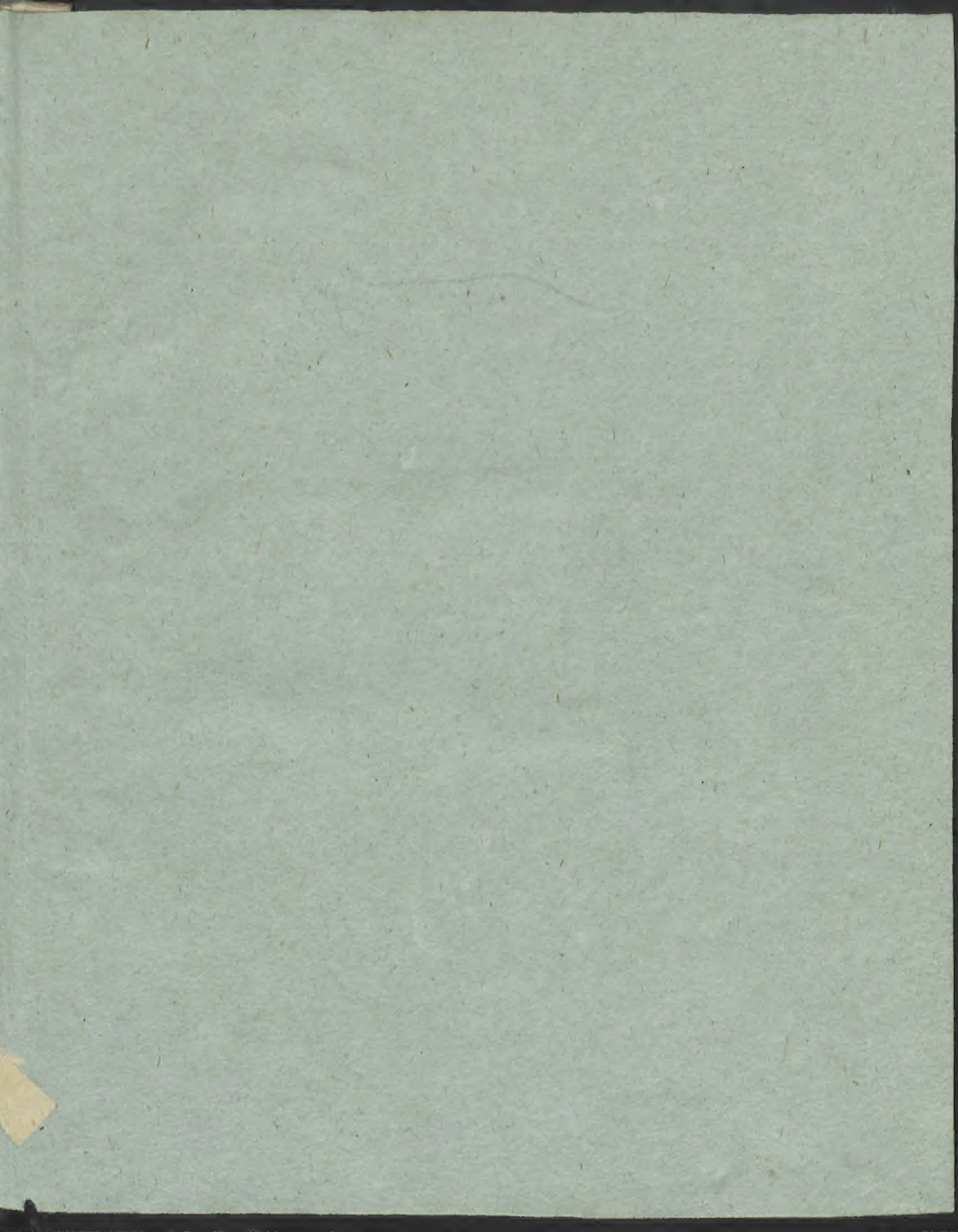
BIBLIOTEKA

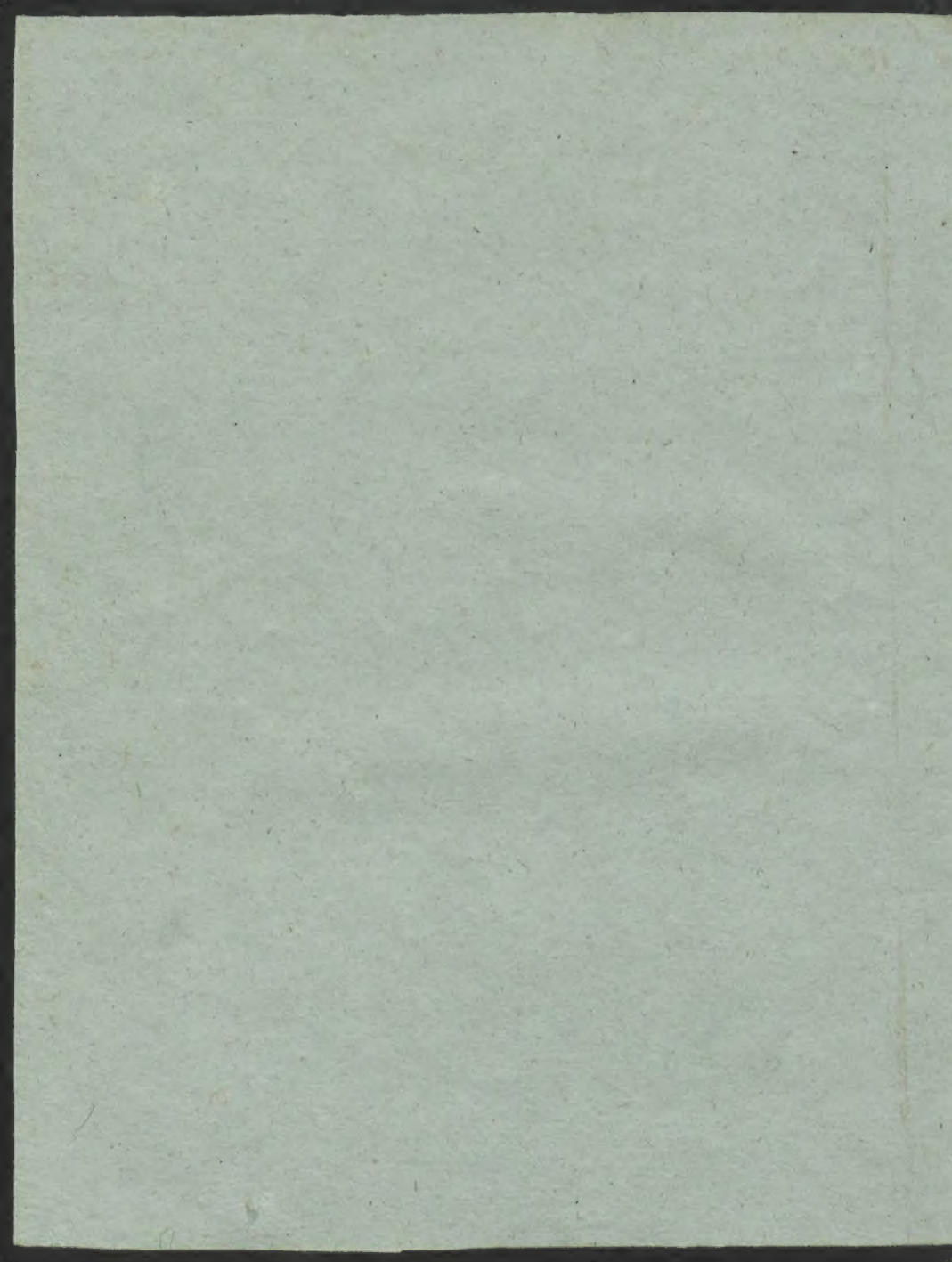
Zakł. Nar. im. Ossolińskich

XVII 106 r

TRACTATUS
DE ECCLESIA ET MISSIONE
MINISTRORUM

R. D. ALBERTI BORKOVSKI,

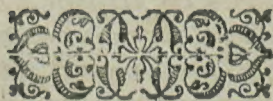
*Quo Socinum cum Theophilo impugnare, & Miedzibozium
defendere conatur:*

Brevis Refutatio.

Scripta

ab

Eodem THEOPHILO NICOLAIDE,
mense Martio, anni 1614.

10.901

RACOVIAE,
Typis Sternacianis.

AD LECTOREM.

FAVSTVS SOCINVS, nemini Theologorum, *multiplici & solida rerum divinarum scientia & pietate, secundus, dum in vivis esset, brevem, ante multos annos tractatum conscripserat, qui, ipso defuncto, in publicum fuit editus, quo nervosè, ut solet, ostendit, questionem de Ecclesia, quenám sive apud quos sit, non esse necessariam: Hunc refutare conatus est Andreas Miedzibozius: Huic refutationi ego defensione opposueram ante septen annos, quam anno 1612 demum certis de causis edidi. Hanc defensionem R. D. Albertus Borcovius impugnandam suscepit. Quis qualis sit, ex hac responsione cognosces. Nunc, quid in præfatione sua dicat, expende. Socinum, Arianam impietatem in hisce partibus non parum promovisse, ait, & eum Arianorum Rabinum appellat, quem Arianum esse nemo hætenus docere potuit: imo alii adversarii Arianum esse negant. Credere se ait, quòd ideo sine nomine tractatum suum ediderit, quòd eum ineptiarum suarum suppunderet. Tu verò, lector, ipso jam mortuo eum excusum esse scito: & magnas viros doctos causas habere, quare, suppressis nominibus, interdum scripta sua edant, nec ipse, ut credo, diffidetur Borcovius. An verò sint ineptiæ, quod tractat Socinus, tempus, veritatis pater docebit. Reliqua sino. Liberum enim est Borcovio credere, an ante annos quinq; scripta fuerit defensio me dummodo reveta ita se habeat. Tu verò, candide lector, eorum quæ occasione huius questionis de Ecclesia & missione Ministrum dicuntur, eum usum esse persuasum habe, quo vix aliush tempore potior esse queat. Hic enim modus est, asserendi solius sacre scripturæ, in controversiis de religione, auctoritatem, quamquam diu non asseritur, perpetuò errandum est. Itaque remoti præiudicio lege, & quod bonum est, tene. Vale.*

XVII-1061-III

TRACTATUS DE ECCLESIA
& Missione Ministrorum, R.D. ALBERTI
BORKOWSKI,

REFUTATIO.

ERgo & mihi tecum res est R. D. Borcovi. Dico, te, malæ causæ & socii tui D. Miedzibozii, non bonum esse defensorem. Nam & multa eorum, quæ refutanda tibi, nisi causam & socium deseruisse prudentibus videri velis, omnino fuerant; & quibus stantibus, causæ Miedzibozii stare nequit, omisisti: & ea, quæ impugnanda suscepisti, expugnare tamen non potuisti, nec unquam poteris. Quæ omisisti hæc sunt:

1. Nihil respondiisti ad id, quod Socinus & ego dixeramus, ex eo, quòd Ecclesia in sacris literis commendetur, tanquam res divina, non consequi, eam esse inquirendam; quemadmodum nec ex eo, quòd omnes fideles, tanquam divinum quid, commendantur, sequitur, eos esse inquirendos: sed tantum, si cognita sit, in pretio habendam. Hoc verò stante, multa corrumpere necesse est, quæ super hoc fundamento, cõmendationis scilicet Ecclesiæ, struitis Pontificii: Et Miedzibozius deseritur, qui Sycophantam Socinum ideo appellaverat.

2. Ecclesiam esse arcam Noë, in qua, qui non est, aquis diluvii absorbeatur necesse sit, idque Petrum Apostolum dicere, non docuisti. Hoc autem dixerat Miedzibozius, & a me reprehensum fuerat.

3. Hæreticum eum esse, qui, quæ suis placitis ob stare vider, e medio tollere conatur, non docuisti, quod affirmaverat Miedzibozius, a me verò erroris argutum fuerat.

4. Quis hæreticus sit, nusquam tetigisti, cùm tamen, nisi hoc decidatur, nihil in hac quæstione rectè tractari possit. Nos hæreticum eum esse dicimus, qui talia dogmata in Christi Ecclesiam infert, quæ vel universam fidem Christi, vel partem ejus potissimam & essentialem, vel, ut aliis verbis idem dicamus, quæ vel veram Dei & Christi gloriam, vel veram pietatem tollunt. Hoc autem facere Pontificios docemus. Gloriam enim Dei apud eos, per cultum imaginum, Sanctorum mortuorum, Virginis Mariæ, & hostiæ Sacramentalis: Gloriam item Christi, per nimiam, quæ tribuitur Papæ Romano, exaltationem, tolli contendimus: Veram denique pietatem, per infinita Ecclesiæ decreta, superstitionum plenissima, & quæ speciem tantum pietatis habent, sublatam esse asserimus. Cur igitur crimina hæc non purgasti?

5. Non curasti, ut aut Miedzibozium in gravi ejus lapsu juvares, quem cap. 2. commisit, dum Socino, respondentis partes tuenti, affinxit argumentationem, eamque talem, qualem nunquam ipse somniavit: aut aliqua ratione agnosceres tantum lapsum, sed, fretus nescio quâ audaciâ, falsissima etiam pro veris venditare non dubitasti, & nos ita opprimere, & terrorem nobis incutere te posse putasti tuo magisterio, ut ne respiraturi quidem in re etiam iustissima simus.

6. Dixerat Miedzibozius, *Quasi verò Catholici ex sola auctoritate Ecclesiæ, & non etiam ex sacris literis dogmata sua probare soleant.* Hic ego magnam errorem in Miedzibozio animadverteram, qui ultrò concedat, Pontificios ex Ecclesiæ auctoritate etiam dogmata sua probare. Quasi scilicet duo sint principia, quibus dogmata fidei probari possint, Ecclesiæ & sacra scriptura, quo nihil pestilentius excogitari potest. Ad hoc tu connives, qui præ nimia arrogantia vix te ipsum nosti, & indigna esse ais, quæ scripseram, refutatione.

7. Necessariam esse ad salutem, sententiam Christi de divinitate, qualem hodie sectantur plerique, de Spiritus sancti persona, de baptismo parvulorum, de veritate corporis Christi in Eucharistia, quod dixerat Miedzibozius, ego verò falsum esse ostenderam, non probasti, nec probare unquam poteris. Et tamen, hoc stante, quod dixi, magnam Ecclesiæ vestræ ignorantiam & errorem apparere necesse est. Hæc enim ad salutem, nescio quid non, necessarium esse statuit, & quomodo necessaria ad salutem ab utilibus differant, nullo modo intelligere videtur.

8. Calumniam Miedzibozii, qui dixerat, Socinum affirmare, omnia quæ in controversiam veniant, collatis inter se, scripturæ sacræ locis, definiri *ab unoquoque* posse, nec agnovisti, nec defendisti. Et tamen hæc cantilena vestra est communis, quod apud nos *unusquisque* scripturas explicet.

9. Causas, cur, etiam si hominibus Deus tantum veritatis revelârit, ut de salutari doctrina iudicium ferre possint, id tamen illi non faciant, nec approbasti, nec refutasti. Quomodo igitur gloriaris de refutatione omnium, quæ sunt alicujus momenti? Cùm, stantibus his causis, error Miedzibozii & tuus appareat, qui ex eo, quod quidam eorum, qui a Papa secesserunt, non agnoscant pro Ecclesiâ Christi, alios, qui eandem salutarem etiam doctrinam habent, colligis, falsum esse, quod dixerat Socinus, eum, qui salutarem doctrinam cognovit, statim agniturum, quinâm sint Christi Ecclesiæ.

10. Cavillum Miedzibozii, qui nos ed, quod baptismum aquæ indifferentem agnoscimus, Anabaptistas appellat, non agnovisti: imò ipse

5

ipse cum in isto cavillo imitaris, ut scilicet vocabulo exoso nos etiam exosos reddas. Cum tamen tibi tuisque potius ista vox, si ad tempora & facta Apostolica Ecclesie vestra examinentur, competat, quam nobis, qui nemini eam ob rem ullam creamus molestiam.

11. Calumniam Miedzibozii, quod Anabaptistae ideo sacram Scripturam conferant, ut probent, Christum non esse Deum, defendere aut noluisse aut non potuisse, nec tamen calumniam esse fateris, quam vix major esse potest.

12. Impuritatem Miedzibozii, qui ait, nos spiritu, vel potius statu, non cedere Evangelicis, non accusasti, aut castigasti, ut amicum verum decebat.

13. Concilia collationibus scripturarum inepte a Miedzibozio opponi. cum in conciliis, collationes etiam fieri possint & debeant, vel non considerasti, vel saltem studio praeiuvisti, quod bonum defensorum non decebat. Hoc vero est unum ex maximi momenti rebus, quae hic a nobis tractantur. Vos enim, si concilium obtineatis, creditis, vos iam a sacrae Scripturae iure & iugo liberos esse, quare vix aliquid magis impium dici potest. Omnia enim concilia a sacris literis pendere debent, in iis, quae ad salutem hominum spectant.

14. Non curasti, quod dixi, de differentia Concilii Apostolici, & aliorum, quam eo potissimum consistit, quod, ut illud non necessaria ad salutem proponebat, sic nec necessario cuiquam ea imponebat: Vestra vero Concilia, res ad salutem necessariae subinde novas, fiunt, & sub capitis poena recipi ab omnibus volunt.

15. Quam inepte dixerit Miedzibozius, ad Christi praecepta addenda fuisse praecepta Apostolica: quam impie autem, addenda etiam fuisse ecclesiae praecepta, ne verbo quidem indicasti. Ego vero tanti momenti hanc rem esse iudico, ut totius quaestionis cardo circa eam versari iure dici possit. Nam si constet, nullum esse praeceptum Ecclesiae, quod cum Christi praeceptis coniungendum sit, parumne constat, totam Romanam Ecclesiam concidisse auctoritatem, quae ita sibi in populum Christi imperium vendicat, ac si esset alter Christus.

16. Verba Christi: *Si Ecclesiam non audierit &c.* simpliciter esse accipienda, quod Miedzibozius agebat, nullo etiam verbo docere dignatus es. Et tamen, si verba ista restringenda esse constet, nempe, ut tantum de eo sermo sit, quomodo castigari aut puniri debeat is, qui in alterum peccavit, & non vult resipiscere, ad monitum unius atque alterius & totius Ecclesiae, nempe ut habeatur pro publicano & Ethnico, iterum de sede sua dejecta est Ecclesia Romana, quare ob ista

Christi verba tantum se pro Deo nobis non venditat. de quo vide pag: 35. 36. defensionis meae.

17. Iustam esse consecutionem Miedzibozii: Christus iussit deferri delinquentem ad ecclesiam. Ergo iussit ut Ecclesia inquireretur, docere neglexisti.

18. Rationi consentaneum fuisse, ut Christus præciperet, Ecclesiam inquirere, dixerat Miedzibozius. Hoc ego falsum esse docueram pag: 38. Tu verò Miedzibozium non defendis: sed malum augens, dicens, non necesse fuisse, ut Christus id præciperet. Quàm rectè verò videat lector in responsione ad cap. 2. huius tui tractatus.

19. Gravissimum errorem Miedzibozii, qui est, quòd nemo de salutari doctrina certus esse possit, nisi ex testimonio Ecclesiae, nec defendisti, nec tetigisti, & tamen ea dixeram pag. 40., quæ ansam tibi eum defendendi, si potuisses, dare poterant.

20. Ecclesiam esse omnium fidelium magistram, nec docuisti, nec errorem esse agnovisti, de quo vide pag: 41.

21. Ineptissimum Miedzibozii disputandi modum, qui multa pro concessio sumit, quæ probanda erant, & suæ Ecclesiae nos autoritate premit, de quo non pauca dixeram pag: 42. 43. non defendisti, & tamen Miedzibozius te iudice semper vera loquitur.

22. Schismaticos græcos errare in eo, cujus causâ habentur a Pontificiis pro schismaticis, quod ego negaveram, non docuisti. & tamen hoc stante, error vestra Ecclesiae apparet, quæ ideo passa sit Ecclesiam Christi lacerari, quòd alii nollent cum illa in errore consentire.

23. Papam Romanum Ecclesiae esse caput, quod ego graviter accusaveram pag. 46., docere neglexisti: quo tamen non ostenso, quid valebit vestra adversus nos præsumptio, quâ inflati, vix audire potestis, si quis aliquid adversus placita vestra dicat?

24. Quæ de necessariis ad salutem disserueram, ea susque deque habuisti: Et tamen, si vera sunt, quæ loquimur, (ut sunt verissima) quis non videt, quanto hætenus in errore plerique Christiani a multis seculis demersi fuerint, & etiam num sint, & quàm graviter contra Christianam charitatem peccatum sit, dum ob levissima ecclesiae placita, quæ alii spernebant, multæ hominum myriades crudelissimè contrucidatæ fuerunt, & hodie ob eadem, Inquisitionis Hispanicæ diabolicum artificium exercetur, & gravissima odia & persecutiones inter Christianos, & hîc in nostra Polonia vigent. Qui salutarem doctrinam non habent, ii regnant: qui eam habent & profitentur, ab aliis summa cum licentia condemnantur. Vide, quomodo ad omnia responderis, quæ alicujus momenti sint in defensione mea. Rejjcis tu id qui.

Id quidem superciliosè sub finem libelli tui: sed quàm justè, videant lectores pii & prudètes. Tanti enim est momenti hæc quæstio, ut vix ulla sit majoris. Hæc si omnibus nota esset, plenus esset orbis Christianus pace & unanimitate: quæ sperari non potest, nisi iis tantùm, quæ ad salutem necessaria sunt simpliciter, quorum paucissimus est numerus contenti simus, in reliquis autem liberum arbitrium aliis relinquamus.

25. Errorem Miedzibozii, qui Socinum, doctrinam salutarem pro nota Ecclesiæ habere, asserit, non agnovisti, nec excusasti, nec defendisti.

26. Autoritatem Ecclesiæ nullam esse, nisi ea ex scriptura asseratur; & proinde non ex Ecclesiæ autoritate pendere sacras literas, vel sensum illarum, quod ego gyrum appellâram inextricabilem, nusquam tetigisti: & tamen hic errorum ferè omnium origo est. Nam si autoritas hæc Ecclesiæ non sit, quam tu cum Miedzibozio somnias, constat certè, modum sacras literas intelligendi, rectissimum esse, quem nos proponimus. cum nullus alius dari possit.

27. Quàm ineptè locus Esaiæ cap: 2. ad demonstrandum, priùs cognosci debere Ecclesiam, quàm doctrinam salutarem, a Miedzib: adductus fuerit, quod ego ostenderam prolixè pag: 68, 69. nec agnovisti, nec defendisti.

28. Ad ea, quæ de diversitate religionis Apostolicæ & rituum in eâ, ab Ecclesia Romana primitiva & moderna differo pag. 76. mutus es. & tamen, si ea vera sunt, quo jure Ecclesia vestra Romana, titulo illius sese palliat?

28. Quia dixerat Miedziboz: *Estne credibile totum orbem fuisse de-mentatum, ut id non videret quisquam neque ex amicis, neque ex inimicis*, ego non pauca responderam, pag. 89. quibus stantibus, apparet, corruptionem in Christi Ecclesiam irreplisse, quod prorsus negat Miedzibozius cum suis. Hæc tu, Borcovi, omnia magno animo contempsisti. nam nihil ad ea respondes usquam.

30. Cum diceret Miedzibozius, nos, Ecclesiam Romanam adulterasse Christi doctrinam, non aliter probare, quàm scripturas ad nōstrum institutum torquendo, ego id falsum esse dixeram. & alium, modum, quo docemus, Ecclesiam Romanam Christi doctrinam adulterasse, ostenderam, & prolixè etiam illustrâram, qui est, quod docemus: Ecclesiam Romanam contraria illis statuere, quæ in sacris literis expressè continentur, pag. 91. 92. 93. Quo stante, fortissimè archi vestræ admovimus arietem, cujus illa impetum sustinere nullo modo

modo poterit. Tu verò, ac si hoc ne obiter quidem indicatum esset, nec mentionem ejus fecisti.

31. Miedzibozii sive astutiam sive inertiam, qui quædam omittit maximi momenti, ea verò, quæ cavillis obnoxia sunt, arripit & mirificè tractat, cur aut non excusasti, aut agnovisti? Quia idem ipse facis in tuo scripto. Qui verò hoc agunt, non veritatem quærunt, sed victoriam, quod in scriptore pessimum est argumentum & indicium.

32. Audacissimam Miedzibozii fallaciam, qui pro cognito & non cognito, quæ contradictoria sunt, si secundum idem, de eodem & eodem tempore prædicentur, reposuit aliquoties notio-rem; & ita, quod gravius est, loquentem etiam Socinum facit, non damnasti, sed frigidissimè tegere & abscondere voluisti, quod homine candido an dignum sit, judicent cordati.

33. Romanam Ecclesiam non propriè esse Christi Ecclesiam, sed æquivocè: & pastores illius, non esse veros pastores docueram pag: 117. & tamen tu ista omnia videre noluisti, nedum refutare.

34. Miedzibozium vocabulum Prophetæ proiis tantum accipientem, qui futura pronunciant, monueram ego: Tu autem illum nec defendis, nec excusas.

35. Inconstantiam in ecclesia Romana esse, seditiones etiam & bella ab illa mota fuisse, quod ego docueram, nec negasti, nec defendisti.

36. Paulum & Barnabam ab Apostolis missos fuisse, quod ego in Miedzibozio, id affirmante, reprehenderam, sicco prorsus pede præteriisti: & tamen vera dicit tuus Miedzibozius, scilicet.

27. Dixerat Miedzibozius, multa alia præter prædicationem & administrationem Sacramentorum, Ministris verbi divini facienda esse. Hoc ego riseram: Tu verò, quia te fortasse puduit istorum multorum, unà cum Miedzibozio, istud etiam omisisti gnauiter.

38. Ob blasphemiam tantum & impietatem hominem fugiendum esse docueram, pag: 171. Hoc stante, & vos ipsos hæreticos & fugiendos esse, & alios a vobis iniquissimè pro hæreticis, qui vitandi sint, haberi, constat. Hoc tu, quia scilicet nullius esset momenti, transiisti.

39. Non semper veritatem agnosci, etiam si solidè proponatur, docueram allatis rationibus ex sacris literis. Hoc tu silentio involvisti, & tamen resest non minimi momenti.

40. Christum in coenæ institutione certos homines designasse, qui coenam illam distribuerent, falsum esse prolixè docueram: Hoc tu pariter sicco pede tran-
41. Erro-

41. Errores Miedzibozii non paucos & non leves, notâram pagina 174, 175, 176. Hos omnes nullo verbo defendiſſi.

Mitto alios lapsus, fallacias, errores, cavillationes Miedzibozii, a me annotatas & comprobatas, quas ſi recensere vellem, nimis fortasſe jure meo uri, & lectoris patientiâ abuti viderer. Videant igitur, qui veritatem amant, an jure Borcovio objecerim, eum multa eorum, quæ refutanda fuerant, omiſiſſe.

Quæ verò impugnâſſi, & tamen nec expugnâſſi, nec expugnare poteris unquam, nunc ordine videamus.

REFUTATIO CAPITIS I. cujus titulus eſt:

*Non rectè Socinum ab audacia & temeritate
vindictatum.*

AN verum ſit, quod in hoc titulo affirmat Borcovius, ſic iterum expende, benevole lector. Miedzibozius ait, Socinum affirmare, quaſtionem de eccleſia, eamque omnem, eſſe inutilem; & ideo Socinum eſſe audaciorem, quàm par eſt: Ego oſtendo, Socinum affirmare, quaſtionem de Eccleſia, non omnem, ſed aliquam, nempe quânam & apud quos ſit, eſſe; non ſimpliciter & abſolutè, ſed vel propemodum, vel quodammodò inutilem. Nonnè hic duplex eſt cavillus vel potius calumnia aut ego dixeram? nonnè rectè vindictatus ab ea audacia Socinus, quam objicit illi Miedzibozius?

Quid Socinus ſua
quaſtione de Ec-
cleſia dicat,

Borcovius, Miedzibozii defenſor, miſeram hanc eſſe defenſionem ait: Cur verò? quaſo te, ait, Theophile, ſi quis piam eſſet, qui te inutile propemodum terræ pondus diceret, hunc tu honorificè de te ſentire exiſtimares? Certè non puto. Idem ergo de Eccleſia exiſtima, cujus cognitionem, cum Socinus inutilem propemodum dixiſſet, nimis contemtim & abjectè de illa locutus eſt. Quàm civilis, præſertim in Reverendo, ſit hæc defenſio, aliis judicandum relinquo: quàm vera & ad rem pertinens, paucis docebo. Dico, aſſutè terminos mutari a Borcovio. Aliud enim eſt de ipſo homine: aliud, de quaſtione quadam ad hominem ſpectante, loqui. Si quis de homine ita loqueretur, ut loquitur de me Borcovius, contemtim eum de homine loqui, jure dici poſſet: At, ſi de quaſtione aliqua, de homine inſtituta, exempli cauſa, an anima hominis ex traduce generetur vel non, illud affirmaret, is, nullo jure, contemtim de homine loqui, dici poſſet. Ita etiam, ſi quis de ipſa Eccleſia diceret, eam eſſe propemodum inutilem, vel certè non neceſſariam, is contemtim & abjectè de illa loqueretur, & dignus eſſet magna reprehentione: at ſi quis, quaſtionem aliquam de eccleſia, quæ

Aliud eſt, de ipſa
Eccleſia loqui, aliud de quaſtione ad Eccleſiam ſpectante.

per se res divina est, institutam, nempe quænam sive apud quos sit, propemodum inutilem vel certè non necessariam esse dicat, is non nisi per cavillum & calumniam, de ipsa ecclesia consentim & abjectè loqui, dici potest.

Sed audiamus alia Borcovii verba, quæ sic habent: *Quod attinet ad necessitatem Ecclesiæ, operosè tu quidem probare conaris, nihil contra illam à Socino dictum esse, sed aqua tibi hæret, ut ajunt, & ipsa Socini verba supra allata te refellunt. Vtrumque enim ille asserit: nempe Ecclesiæ cognitionem & inutilem esse, & minùs necessariam. Loquitur autem non solum de necessitate per se, ut tu non satis consideratè affirmas, sed de necessitate simpliciter. Sic enim habet infra: Nonnè apertè constat, si quis salutarem Christi doctrinam teneat, illum vel agniturum statim, quinàm sint ii, qui similiter salutarem Christi doctrinam habeant ac profiteantur, quos suprà diximus, esse veram Ecclesiam, vel, ut cognoscat non modò per se, sed ne ex consequenti quidem esse necessarium. Ita illè: quibus verbis indicat Ecclesiæ cognitionem non esse necessariam penitus. Quæro enim, quid sibi vult illud, ne ex consequenti quidem? nempe neque per se neque per accidens, ut loquuntur, atque ita nullo modo: & tamen tu ostendere conaris, illum non simpliciter hoc negasse, sed certo quodam respectu, Miedziboziumque calumniatorem vocas, quòd ea imponat Socino, quæ nunquam somniavit. Attende hic iterum, lector cordate, quomodo se gerat Borcovius. Primum cur ait, me probare conari, nihil contra necessitatem ecclesiæ dictum à Socino esse? Nihil de ipsa ecclesia dictum erat à Socino, sed tantum de quæstione ad ecclesiam spectante, quænam scilicet sive apud quos sit. Quomodo igitur, contra necessitatem ecclesiæ nihil à Socino dictum esse, probare conari potui? Cui simile etiam illud est, quod Borcovius reperit, Socinum utrumque affirmare, nempe ecclesiæ cognitionem & inutilem esse & minimè necessariam. Nam non cognitionem ecclesiæ, sed quæstionem de ecclesia, quænam vel apud quos sit, non simpliciter, sed propemodum inutilem, vel certè non necessariam esse, Socinus asserit. Itaque cavillum & calumniam Miedzibozii auget Borcovius. Deinde quæ istæ accusatio est, quòd operosè probare conor, nihil à Socino contra necessitatem ecclesiæ dictum esse, cum de eo probando ne cogitarem quidem, nec, ut cogitarem, opus esset ullo modo? Tantum enim dixeram, Socinum in initio scripti sui de ecclesia, dicere, quæstionem de ecclesia, quænam vel apud quos sit, non esse necessariam, idq; ipsum, non prorsus simpliciter de quavis necessitate, sed de necessitate per se, intelligi velle. opponens hæc simplicia illius verba assertioni nuda Miedzibozii, qui dixerat, Soci-*

num omnem de ecclesia quæstionem inutilem esse censere. Porro, quid est, quod Borcovius ait, Socinum non solum de necessitate per se, sed de necessitate simpliciter loqui? Num opponuntur per se & simpliciter, & non potius idem sunt? Sed hoc lapsu Borcovii indicato, gravior fallacia ejus detegenda est. Quod enim Socinus de certis hominibus & respectu certo dixerat, id simpliciter accipit Borcovius. Socinus ait: Si quis jam salutarem doctrinam teneat, ei non modò per se, sed ne ex consequenti quidem esse necessarium, ut agnoscat ecclesiam, hoc est, quinam sint alii, quicandem doctrinam salutarem teneant. Nihil enim ei (ut mox addit) quod ad cognitionem attinet, deesse ad salutem æternam necessarium potest, qui salutarem Christi doctrinam teneat. quo nihil verius dici potest: At de eo, qui salutarem doctrinam nondum tenet, id nunquam dixit Socinus. Huic enim, licet non sit per se necessarium, cognoscere ecclesiam: dici tamen potest, ex consequenti vel per accidens, necessarium esse, ut eam cognoscat, quatenus scilicet necesse est, ut agnoscat salutarem Christi doctrinam, quæ cognita, ecclesia statim agnoscitur.

Cui non sit necesse, cognoscere, quænam vel apud quos sit ecclesia.

Impudenriam meam vocat Borcovius, quod Miedzibozium calumniæ accusem: Sed docendum erat, Miedzibozium calumniâ non esse usum. Alioquin sentient omnes, frustra me ita accusari a Borcovio. Dura autem est vox calumniatoris, quæ ego nunquam sum usus. Calumniator enim est, qui calumniandi habet consuetudinem, quod ego de Miedzibozio nec dixi, nec dicere ausum. Nec calumniam denique illi simpliciter ullam objeci. Sic enim habent mea verba: *Hic in ipso statim capitis argumento dupliciter lapsus est Respondens, vel duplici potius usus est cavillo, ne dicam calumniâ.*

Injusta reprehensio Borcovii

Sed concessio hoc, ait Borcovius, Socinum tamen culpâ non vacare, etiamsi non simpliciter neget, quæstionem de Ecclesia, esse necessariam, dummodo neget, eam esse certo respectu, nempe quænam live apud quos sit, necessariam. Hoc verò quomodo probat? Nã hoc, ait, est potissimum, quod in Socino reprehendebat Miedzibozius. si qua enim est necessitas cognoscendi Ecclesiam, illa est, ut sciamus, quænam & apud quos sit, quæ cum sustulisset Socinus, & minime necessaria dixisset, ecquid tandem reliquit, unde Ecclesiæ cognitionem necessariam esse existimemus. At quæto quid hoc est aliud, quàm principium petere, vel saltem rem controversam nude asserere? Probare Borcovius debuit, necessariam esse quæstionem de Ecclesia, quænam & apud quos sit. Hoc quia non fecit, frustra est, quod Socinum accusat.

Borcovius principium petiit

Sed audacior saltem est, ait, Socinus ceteris hæreticis. Quid tum postea. Num hac de re instituta erat quæstio? Faciant alii & sentiant

quod velint, & in defensione sui procedant suo modo: Num ideo culpandus is est, qui alio modo procedit? Eludere alios nollis, dum notas Ecclesiæ afferunt: jam, cum notæ illa non necessariæ esse doceantur a nostris, audaciam nostram, in angustias coacti, accusatis. Quasi scilicet non liceat unum & idem argumentum diversa ratione impetere, & ejus infirmitatem vel etiam errorem ostendere.

¶ Num argumentum non uno modo impugnari potest.

Cui quæstio de Ecclesiâ molestas sit.

Dum verò hoc Borcovius ideo a nostris fieri existimat, quod quæstio de Ecclesiâ, quænam & apud quos sit, molestas nobis sit, quippe qui confesii nobis simus, Ecclesiam Dei apud nos non esse, in eo Miedzibozum & suos imitatur, qui ea divinant, quorum nullum extat vestigium in nobis. Non nobis sed vobis molestum esse, moveri hanc quæstionem, magis magisque dies docebit. Nam hac quæstione dissoluta, quid tandem supererit, quo gloriemini, & alios præ vobis contemnatis? Nobis autem satis est, docuisse, sufficere, si cognoscatur vera & salutaris doctrina, & hoc ipso in ecclesiâ eum esse, qui illam tenet & proficitur.

Euthemus non est hæreticus.

Lutherum hæreticum esse, ut non probârat Miedzibozius, sic nec probat Borcovius, nec probare poterit unquam. Nihil enim, quod fidem in Christum per se & naturâ suâ tolleretur, in Ecclesiam invexit: sed ea, quæ multis retrò seculis, ad fidem in Christum evertebantur apta, irreperant, Deo juvante, detexit, & bona ex parte ex Christi ecclesiâ exterminavit. *Quicquid in Ebionitas convenit, id totum in Luthero etiam reperiri*, nimis etiam audacter dictum est a Borcovio. Ebionitæ enim, ut testantur Irenæus, Eusebius & Hieronymus, ex Iosepho natum esse dixerunt Iesum, vel de Iosepho & Mariâ natum, & nudum hominem dixerunt: Legis ceremonias Evangelio miscuerunt, & sic nova confecti sunt, ut vetera amitterent. Solo Matthæi Evangelio utebantur, quia sit Hebræum, Paulum tanquam Apostolatam Legis rejicientes: Prophetas curiosius exponere nitebantur, & circumcidebantur, ac perseverabant in illis constitutionibus, quæ sunt secundum legem, & Iudaico charactere vitæ utebantur, & Hierosolymam adorabant, quæ domus Dei sit: Quæ omnia, quomodo, quæso, salvâ conscientia & iusticiâ, probare de Luthero vel cogitare poterit Borcovius?

¶ Audacia Borcovii.

Error Ebionitarum
Iren: lib: 3. c: 23. 24.
Euseb: lib: 6. c: 16
Hier: in Epistola ad August: ejus initium est: Tres simul epistolas.

Pontificios a nobis hæreticos appellari, pessimè, ut apparet, habuit Borcovium, & stomachum ei movit. Oblitus enim personæ disputatoris, nimis pro imperio, nos fures & maleficos imitari, ait, qui judicem, apud quem causam dicere debent, omnibus contumeliis onerent. Sed duo committit enormia Borcovius, quæ si suo nomine appellarem, indignaretur proculdubio. Prius, nempe Pontificios

vel Romanam ecclesiam iudicem nolumus esse, præterquam quod arrogantissimum est, falsissimum etiam prorsus censendum est. Quomodo enim is, qui a nobis & a potiori Christiani orbis parte accusatur, & qui crimen purgare debet, iudex esse potest? præsertim cum nullus omnino humanus iudex propriè loquendo, cujus iudicio in religione necessariò standum sit, ostendi possit, ut a nostris luculentissimè demonstratum est alibi. Lex enim Christi non compellit quenkumque ad obediendum sibi, quod per iudicem absolutum fieri omnino necesse esset. Præterea ratio ipsa non permittit etiam, ut iudex aliquis talis sit. Nam ante cognitionem causæ aut cum alterutra partium sentire cum oporteret, aut cum neutra. Si cum alterutra, jam inter reos poneretur, aut certè cognitorem, qui litem alterius tractet, non iudicem ageret: si cum neutra, jam in errore versari crederetur, & sic ad eum neutra pars provocare posset. Posterius, omnes scilicet, qui a Papatu secesserunt, furæ & malefactorum similes esse, qui iudicem suum omnibus contumeliis onerent, præterquam quod impudentissimum est, nihil pariter cum vero commune habet. In omnibus enim, quæ extra religionem sunt, pares sunt Pontificiis, & numero fortassis illis superiores: in iis verò, quæ ad religionem pertinet, prorsus illis præstant. Solum enim Iesu Christi Evangelium in religione sectandum sibi proposuerunt, & ad illud vitam moresque suos componere generatim satagunt: a quò utroque pontificii absunt quàm longissimè. Nam ecclesiæ etiam traditiones pro norma fidei habent: & variis tum superstitionibus, tum peccatis implicati sunt.

In hac sua arrogantia & impudentia pergens Boicovius, ait: *Sed ut iudici non obest, a suribus hoc aut illo nomine vocari, sic neque Romana Ecclesiæ obesse poterit. Quicquid tandem faciat, illa quidem, ut adhuc factum est, auctoritatem suam obtinebit, vos verò infelicis Apostatæ soboles, infames eritis, & nisi resipiscatis, præter inferorum flammæ, etiam hoc consequemini, ut de insania vestra nulla unquam ætas conticeat.* Ad quæ hæc audiat. 1. Ut plurimum obest ei, qui alios accusat, si ipse crimina sibi obiecta purgare nequeat; & cum reus sit, iudex esse velit: sic etiam obfuturum est perpetuò, apud pios & prudentes, ecclesiæ Romanæ, quòd alios hæresis accuset, a quibus ipsa, hæresis accusata, forum declinat, & iudicem se constituit. 2. Auctoritatem suam Romana ecclesiæ, ut antea factum est, non obtinet. Iam pridem enim ecclesiæ Orientales eam rejecerunt: & hodie dimidium Europæ eandem rejicit. Quid igitur illa valet gloriatio? 3. Apostatæ, qui ecclesiam Romanam deseruit, sobolem esse, nulla est infamia, sed summa gloria. Nam & bonæ conscientiæ & vitæ æternæ ista apostasia causa nobis

Romana ecclesiæ
nō est iudex controversiarum in religione.
In refutatione
Campiani Iesuitæ.

Reformatæ Ecclesiæ præstant Romanæ.

Reus non potest esse iudex.

Autoritas Romanæ ecclesiæ fracta.

Apostasia ab Ecclesiâ Romanâ commoda.

Infamia quatenus
curanda in reli-
gione.

2. Theſſ. 1. 3.
Quib. s debeatur
flammæ inferorū.

Quatenus curan-
da hominum cen-
ſura.

Matth. 15.

1. Cor. 1. 12.

Matth. 23. 8, 10.

nobis est, si veritati agnitæ obediverimus. 4. Infames, qui a Papatu discesserunt, apud quem tandem esse possunt, præter pontificios? sed & moderatiores aliter sentiunt. Nam fœdera & societates, imò etiam matrimonia contrahunt cum illis: Reliquorum verò, qui affectu potius quàm ratione ducuntur; judicia quantifacienda sunt, ipsa res loquitur. Præstat autem Deum habere propitium quàm homines. 5. Inferorum flammæ debentur illis, qui Deum non norunt & non obediunt Evangelio Iesu Christi. Videat igitur Borcovius, ne ipse met cum suis, qui Idololatriz toti sunt dediti, in illud iudicium incidat, quod tamen tantum abest, ut illis imprecemur, ut potius Deum pro illorum conversione & salutē perpetuā oremus. 6. De infamia nostra nullam unquam ætatem taciturnam, & incertum & parvi est momenti. Nam si omnes ad Evangelii vocem convertantur, quis tandem infamiam, ut ait Borcovius, nostram prædicabit? Hoc autem fieri posse, cur non speremus, siquidem, tam brevi temporis spatio, tantam hominum multitudinem ab ecclesiæ Romanæ placitis defecisse, videmus? Et si tandem maneant, quide infamia nostra non conticescent, illud nobis cogitandum proponemus: *Beati estis, cum omne malum verbum dixerint adversus vos, mentientes propter me.*

Quodd gratias nobis agit Borcovius, quodd Pontificios, sua Ecclesiæ homines, appellemus, non tollit id, quodd ægrè id ferre Miedzibozium dixeram. Rectius autem facit Miedzibozius, qui ægrè ferre videtur, se ab homine mortali & erroribus obnoxio appellari, quàm Borcovius. Nam nec Apostoli quenkum a se appellari passi sunt, nec ullo modo culpandi sunt, quicunque ad solum Christum appellant, sed docendi sunt, quodd, cum Christum profiteantur, non debeant errores religioni illius contrarios sectari. Vnus enim Doctor & magister noster est Christus: nos autem omnes sumus fratres, ut Christus ipse testatur.

Dixeram, pontificios, non nisi invitos, ad Scripturas trahi in disputationibus de fide susceptis. Hoc splendidum admodum mendacium appellat Borcovius. Dura sanè criminatio, & Theologo valdè indigna: eoque intolerabilior, quodd nudè tantum prolata, nec id refutatum est, quo verum id esse, quodd mendacium appellat Borcovius, docueram. Iudicet ergo lector, qualis sit disputator Borcovius. Vfus est autem artificio suo, dum, loco ejus, quodd docere debebat, se cum suis, non nisi invitum, ad Scripturas descendere in disputationibus de fide susceptis, sic ait: *Hoc ita esse, & vos, ni fallor, satis experietis, cum illa opinionum portenta, de duobus diis, de creatura honore divino collenda, de Christi ante mortem suam in calum ascensu, & similia in religionem*

onem Christianam invexitis. Ad illa enim nonnisi necessitate summa compulsi estis. Nam cum à pertinacia vestra desistere nolletis, neque tamen videreris, quomodo scripturas, quæ veram Christi divinitatem asserunt, evadere possitis, huc delapsi estis, ut illa monstra opinionum induceretis, de quibus inter Christianos ne fando quidem auditum est. Accusât nos Boreovius ejus, cujus nos eum accusamus. At hoc primum non est, crimen objectum purgare, sed culpam suam communem cum aliis facere, si ita esset, ut de nobis affirmat Boreovius. Deinde quid hoc ad propositum, etiam si nos, nonnisi summa necessitate compulsi, monstra, quæ recenset Boreovius, invexissemus? Num hoc nunc in quaestione versatur, qualia dogmata, coactus quis necessitate, invexit in Christi religionem? & non potius objicitur, Pontificios, nonnisi coactos, ad sacras literas confugere, malle autem controversias decidi per ecclesiam & ejus traditiones, quod ipsemet Boreovius paulò antè confessus est, eum Romanam ecclesiam judicem esse dixit? Denique an monstra sint, quæ nos, de Deo uno Patre, & uno Domino Iesu Christo, de filio hominis divino honore colendo, & de existentia ejusdem in cælo ante ascensum, docemus, patebit ex responsione, jam ad monstra a Smiglecio conficta, in publicum edita.

REFUTATIO CAPITIS II. cui titulum fecit:

Figmentum est Socini, quemlibet, si doctrinam salutarem tenet, eo ipso esse in Ecclesia.

Hic iterum rem breviter sic accipe lector. Docuerat Socinus inter alia, cur non sit necesse, ecclesiam ex notis cognosci, quod volunt Pontificii, quia per se non necesse sit, inquiri & agnoscere veram ecclesiam. Hoc rursus comprobaverat, quod ad salutem consequendam satis sit, Christi præcepta servare. Hunc verò nusquam præcepisse, ut ecclesia inquiratur. Jam, si objiciatur, necessarium esse, ut quis sit in vera Christi ecclesia, & propterea necessarium simul esse, ut quis veram Christi Ecclesiam inquirat & agnoscat, negaverat hanc consecutionem Socinus. Simul enim, atque quis Christi salutarem doctrinam habet, jam eum vel re ipsa in vera Christi ecclesia esse, vel ut sit, non habere necesse inquirere, quæ nam sit vera Christi Ecclesia, cum id jam novit. Novit enim, quinam sint alii, qui eandem Christi salutarem doctrinam habent. In hac ratiocinatione Socini, non minus arguta quam vera, nihil sanum, nihil integrum esse, ostensurum se promittit Boreovius. Audiamus ergo quid dicat: Nam in primis, ait, quis conceperit Socino, nihil esse faciendum, nisi quod a Chri-

Statu rel:

*Oratio Borcovii
Ansui.*

*Nihil facere te-
nemur, quod
Christus nō prae-
cepit.*

*Terminos Es-
tiam questionis
mutat Borcovii-
nus.*

*Differentia inter
Christi praecepta
& alia mysteria.*

*Non praeceptum sit? O Theologum acutum. Proba igitur Borcovi, ali-
quid esse faciendum, vel quod idem est, nos facere teneri, quod a Chri-
sto praeceptum non sit, nisi pro insigniter audaci simul & imperito
haberi velis. Sed hoc facturum te nunquam, non tantum mihi per-
suasissimum, sed etiam apud omnes, qui aliquid sapiunt in Theolo-
gia, certissimum est. Et tamen tu alius ita insultas, ut eos & rudes esse,
& nihil intelligere dicere non erubescas, qui tam graviter & turpi-
ter in Theologia erras. Si dicas, te probasse, faciendum esse aliquid,
quod a Christo praeceptum non sit, per ea quae addis: *Quam multa
sunt facta a sanctis hominibus, quae a Christo praecepta nusquam legun-
tur?* magnam iterum tibi ignorantiam non possum non obijcere.
Probandum enimerat, faciendum esse aliquid, quod Christus non
praecepit: Tu verò probas, factum esse aliquid, quod Christus non
praecepit. Num quae facta sunt a quibusdam, facienda erant aut sunt?
Num quod fecit Magdalena & Matthaeus, facere tenebantur? Apage
istam ruditatem: & pudeat te istius tui protervi & insulsi scommatis,
dum ais: *Valeret fortasse, (nempe satis esse ad salutem, Christi prae-
cepta servare) aliquid Racoviae inter aniculas, quae a suis edocet nihil cen-
sent esse recipiendum, nisi quod disertè extet in scriptura: apud nos tamen
nullam vim habent talia pronunciata: quippe falsissima, & quae multis
argumentis jam sunt a nostris non semel refutata. Quasi scilicet anicu-
lae tantum degant Racoviae, quae viros doctos fortasse tot habet, quot
ulla alia, quantumvis populosa Poloniae civitas, si Academias excipias.*
Sed hoc leviter est. Gravius illud, quod iterum nimis turpiter terminos
& statum quaestionis mutat Borcovius. Ait enim, apud se non valere
ista pronunciata: nihil scilicet esse recipiendum, nisi quod disertè ex-
tet in scriptura. Quasi scilicet hoc nunc in quaestione versetur. Certè
& Racoviae norunt multi, & nos id publicè editis libris profiteamur,
multa esse recipienda, quae in sacris literis disertè non extant, nempe
ea omnia, quae necessariam consequentiā ex illis elici possunt: At faci-
endum esse aliquid, quod a Christo praeceptum non sit, hoc nemo, ni-
si vel rerum parum peritus, vel spiritu Antichristi inflatus, dicere
unquam ausus fuit. Christi enim praecepta expressa esse, necessarium
prorsus est: at alia mysteria, ex literis sacris excerpti posse, sufficit. cum
sine Christi praeceptorum observatione salus nulla speranda sit: at
multa sacrarum literarum mysteria, absque iactura salutis ignorari
posse, ipsa experientia testetur. Et hoc primum est eorum, in quibus
graviter hallucinatus est in hoc capite Borcovius.*

*Alterum non est hoc primo levius, dum ait: Deinde quid oportuit
Christum praecipere inquiri Ecclesiam, cum hoc esset simpliciter ad salu-*

rem necessarium? Quidenim est principium petere, si hoc non est? Probare id quidem nititur Borcovius, dum ait, *cognitionem & inquisitionem Ecclesie esse medium simpliciter ad salutem necessarium*: Sed hoc est principii petitionem repetere, & falsa audacter asseverare. Nam quæ Scriptura id unquam affirmat? ex qua Scriptura id deduci potest? Si simpliciter ad salutem necessarium esset, cognoscere & inquirere Ecclesiam, nonné Christus id præcepisset, cum nihil sit ad salutem necessarium, quod Christus non præceperit?

Hanc suam audaciam Borcovius miram nobis futuram prævidens, sic ait: *Negabis fortasse cum tuo Socino, inquisitionem ecclesie esse medium simpliciter ad salutem necessarium: sed illud tantum requiri, ut, qui salvari velit, in Ecclesia sit, erit autem, si salutarem doctrinam teneat. Hoc tamen stare non potest, & est tam falsum quam quod falsissimum, siquidem potest aliquis salutarem doctrinam habere, & tamen in Ecclesia non esse, quod videre est in excommunicatis & schismaticis*. Divinalti, Borcovi, nos negaturos istud tuum pronunciatum. Cur igitur de illo probando non cogitasti? Hoccinè est disputatoris, qui veritatem inquirat, rem dubiam proponere, & statim eam deserere? Esto falsum esse, quod nos affirmantes facis: non tamen erit verum, quod tu affirmas, Borcovi, nisi vel testimonio sacrarum literarum, vel ratione aliqua ex illis petita confirmetur. Artificium hoc Sophistarum esse non ignoramus, cum tuæ tibi incumbat probatio, alterius impugnare sententiam. Quo ita detecto, dicimus, totum istud, quod de excommunicatis & Schismaticis assertur, partim infirmum & fallax, partim refutatum esse antea. Nam quod ad excommunicatos attinet, sciendum est, in ecclesia esse, duplici modo considerari posse. Nam & illi in ecclesia Christi sunt, licet minus propriè, qui salutarem ejus doctrinam profitentur, etiamsi illi non obediant. Quo sensu Christus Judæos semen Abrahami esse concedebat, quos tamen aliàs filios diaboli esse contendebat: & alibi servi Christi appellantur, qui seducebantur ad fornicandum & idolothyta manducandum. quo sensu hodie omnes etiam, quicunque, in omnibus mundi partibus, Christi nomen profitentur, Ecclesia Christi dici possunt: Et illi ecclesia Christi sunt, qui salutaris doctrinæ, quæ profitentur, obediunt, quo respectu ecclesia, Christi sponsa, & Christus ejus Servator, dicitur. Ecclesia rursus ista, quæ salutarem doctrinam profitetur, licet ei non obediat, considerari potest, tanquam universalis: quæ verò eandem & profitetur, & ei obedit, ut specialis. Iam excommunicati licet non sint in ea ecclesia, quæ propriè sic appellatur, vel in particulari a qua segregantur: non possunt tamen privari nomine ecclesia vulgariter & minus propriè

Excommunicati
quatenus etiam
sint in Ecclesia.

Ioh: 8. 37.

¶ 44.

Apoc: 2. 20.

priè ita acceptæ, nec segregati esse censeri ab illa universali ecclesia, quamdiu salutarem doctrinam retinent. Imò ex eo ipso, quòd, ut Christus præcipit, tractandi sunt ut Publicani & Ethnici, patet, eos non esse Ethnicos reipsa, nec desinere esse Christianos prorsus, ob excommunicationem.

Schismatici quatenus sint in Ecclesia.

De Schismaticis verò dictum est, eos in ea tantùm non esse ecclesia, a qua se segregant: interim in Christi ecclesia re ipsa esse, si salutarem doctrinam teneant. Quod a me fol: 44. & 46. disertè ostensum fuerat de schismaticis in genere, & declaratum in specie, exemplo Græcæ ecclesiæ, ut mirer, quomodo fraudem mihi obijcere potuerit Borcovius, quasi scilicet, cum de schismaticis in genere loquatur Miedzibozius, ego de schismaticis in specie disseram, qui tamen disertè ita scribo: *Quis schismaticus est, is non deserit aliquam ecclesiam, quam putet esse veram, quod esset, nolle cum veris Christi membris habere communionem: sed eam, quam deserit, ideo deserit, quòd eam falsam esse credat. Itaque non vult habere communionem cum membris Christi falsis, ex suo sensu. Loquor nunc de schismaticis in genere. Hactenus mea verba. Alia etià his similia habes fol: 45, quibus doceo, separationem istam, quam schismatici faciunt, nullo modo efficere, ut illi non sint in ecclesia, dum modo salutarem doctrinam habeant.*

Repetitio dictorum.

Porrò dum ait Socinus, facilè agniturum eum, qui salutarem Christi doctrinam habeat, quinàm sint ii, qui similiter salutarem Christi doctrinam habeant ac profiteantur: Miedzibozius verò hoc falsum esse eo docere volebat, quòd ii, qui ab ecclesia Romana secesserunt, & quos salutarem doctrinam habere nos confitemur, alii alios non agnoscant, quin imò persequantur: Ego dixeram, non esse ab usum cum ipsa re, nec id, quod per accidens fit, cum eo, quod per se fieri posse dicitur, confundendum. Sensum autem verborum Socini esse, cum qui salutarem doctrinam habeat, facilè agnoscere posse, quinàm sint ii, qui similiter eam habeant: interim fieri posse, ut, quemadmodum docui in defensione mea, multa interveniant, quæ hoc iudicium impedian. Docueram etiam, fuisse quosdam insignes ex Evangelicis, qui id agnoverint. Docueram denique, nostras ecclesias, quæ hîc in Polonia sunt & alibi, illud idem agnoscere & palam profiteri. Ad hæc quid Borcovius? Ait, *satis esse, quòd ostenderit Miedzibozius, nos, qui ab ecclesia Romana secessimus, nos mutuo reipsa non agnoscere pro Christi ecclesia.* Sed hoc iterare tantùm est verba Miedzibozii, non defendere eum, quod sibi Borcovius proposuerat. Dico igitur de nuo: Socinum loqui de eo, quòd per se & naturâ rei inspectâ fieri debeat, vel re ipsa fiat; & eum, qui salutarem doctrinam tenet, &

Quinàm alios doctrinam salutarem profiteantes agnoscere possint.

net, & proficetur, ita considerare, ut ab aliis, quæ salutaris doctrina non sunt, procul sit liber: Miedziobius autem talem nobis introducit, qui præter salutarem doctrinam, quam tenet, variis erroribus, quos etiam pro salutari doctrina habet, implicatus est, vel saltem plura habet pro necessariis, quàm revera sunt necessaria.

Ait iterum Borcovius, eos, qui a Romana ecclesia secesserunt, non tantùm non agnoscere se invicem pro ecclesia, sed ne posse quidem, si maximè velint. Id verò quomodo probat? Nam *stante*, ait, *fide*, *quam habent Lutherani & Calviniani, de Christo ejusque vera divinitate, nunquam animum inducere poterunt, ut vos Arianos in Ecclesia sua habere velint. imò si ita res ferat, milles ad Papistas redire mallent, quàm vobiscum commercium aliquod habere, quod vel inde patet, quòd non potest illis quicquam gravius accidere, quàm si quispiam vos ab illis prognatos asseveret.* Hæc verba ascribere libuit, ut speciestantum, quam veri habere videntur, tantò magis appareat. Vide si nō, benevole lector, Borcoviū etiam ipsam rem cum hominum ignorantia & abusu confundere? Novimus quidem & experti sumus, quæ sit hac in re Evangelicorum pertinacia, qua stante, agnoscere eos pro Christi ecclesia nequeunt, qui ea revera sunt: sed si rem ipsam per se consideres, jam pridem a nostris demonstratum est, & demonstrare porro semper parati sumus, stante sententia Evangelicorum de Christo & ejus divinitate, nos unā cum illis non tantùm esse posse, sed etiam teneri esse unam ecclesiam; & per quos stat, quominus id fiat, eos graviter peccare, & si scientes id faciant, ob causas quasdam carnales, vel saltem parum spirituales, de salute etiam periclitari. Nam, quæ apud eos de Christo & divinitate ejus viget, sententia, non tollit per se fidem in Christum & veram sanctimoniam, sine qua fide, & sanctimonia, impossibile est Deo placere vel Dominum videre. Itaque speramus, Deo adjuvante, fore, ut malint nobiscum esse in una ecclesia, quàm ad vos redire Lutherani & Calvinistæ, præsertim magis sobrii, quorum hîc potissimùm habenda est ratio. Quod si fiat, quid tum diceret Borcovius cum suis? Nonnè tunc constaret, eos, qui salutarem doctrinam habent, agnoscere eos, qui similiter doctrinam salutarem habent & profitentur?

Porro digrediens are, ut ipsemet fateretur Borcovius, carpit id, quod dixeram, inter nos & omnes, qui a Papatu secesserunt, (sic enim locutus eram, non verò de solis Lutheranis & Calvinistis) de fundamento fidei convenire. Sed sine ratione. Sic enim ait: *At illi hoc negant, & non video, cur magis ea in re vobis credendum sit, quàm illis:* Sed parum est hoc illos negare, nisi similiter rationes afferant, cur id

Omnes qui a Papatu secesserunt, una sunt Ecclesia.

Heb. 11. 2.
& 12. 14.

negent, vel potius, nisi nostras, quibus id probamus, evertant rationes, quibus stantibus, videre potest Borcovius, cur magis nobis ea in re credendum sit, quàm illis. Sed ipsemet Borcovius patrocinium suscipit Evangelicorum, & docet, non esse idem fundamentum nostri & Evangelicorum, dum in Nunc modum ait: *Nonne Christus pertinet ad fundamentum fidei. Igitur & illa, ex quibus constat, nempe humana & divina natura, de qua, cum inter vos & illos non conveniat, quomodo fieri potest, ut idem fundamentum fidei habeatis?* Fatemur, Christum non tantum pertinere ad fundamentum fidei, sed etiam solum esse fundamentum ejus. Negamus autem, omnem de Christo sententiam, ad fundamentum fidei pertinere. Satis enim esse, si credatur, Iesum esse Christum, luculenter & copiose testantur sacrae literae, inprimis verò D. Iohannes in 1. Epist., ubi ait: *Quis est mendax, nisi is qui negat, quòd Iesus non est Christus?* & iterum: *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum (esse) Christum, qui in carne venit, ex Deo est.* & iterum: *Omnis qui credit, quòd Iesus est Christus, ex Deo natus est.* In hoc igitur, quia nobis cum Evangelicis, & omnibus qui a Papatu secesserunt, convenit, idem fundamentum fidei nos habere, jure gloriari possumus, Imò, ut, quod res est, dicamus, cum ipsis etiam Pontificiis, communionem Christianam non ideo detrectandam esse, credimus, quòd credant, Christum ex duabus constare naturis: sed quod ea credant, quibus stantibus, credi nequit, Iesum esse Christum, de quibus jam satis alibi in defensione & hac refutatione dictum est.

Frustra igitur id astutiam nostram appellat Borcovius, quod maximum ferè, in nostras ecclesias a Deo collatum, beneficium censendum est, quòd scilicet tenemus, tum quod sit fundamentum fidei, tum quæ sint ad salutem necessaria dogmata, idque rationibus firmissimis asserimus. Magna verò est audacia, ne quid gravius dicam, Borcovii, dum ait: *Credendum est, quod Ecclesia Christi tanquam à Deo revelatum proponit, & quidem ita, ut nihil eorum, quæ credenda exhibet, pertinaciter negetur.* Hoc enim, nec quoad verba nec quoad sensum, uspiam scriptum extat. At ait Borcovius: *Neque enim Christus, cum Apostolos mitteret ad prædicandum, voluit credi hoc aut illud duntaxat, sed absolute dixit, qui crediderit & baptizatus fuerit, indicans omnia, quæ ab illis proposita essent, credi oportere.* Sed hic duplex est error & fallacia. Primum enim de ecclesia instituta erat a Borcovio quæstio: argumentum verò cur in Apostolis finit? Num idem est ecclesia, quòd Apostoli? At hoc nihil falsius dici potest. Apostoli enim fundamentum sunt ecclesiæ: ecclesia verò ecclesiæ fundamentum esse nequit. Credimus igitur omnia, quæ Apostoli docuerunt: & ob id ipsum ea, quæ

Non omnis de
Christo sententia
pertinet ad fun-
damentum fidei.

1. Ioh: 2. 22.

& 4. 2.

& 1. 10.

Audacia Borco-
vii.

Duplex Borcovii
error & falla-
cia.

Apostoli & Eccle-
sia differunt.

ea, quæ ecclesia, nempe Pontificia, extra doctrinam Apostolicam, docet, credere non possumus, quia scilicet ab illis, quæ Apostoli docuerunt, non tantum diversa, sed etiam illis adversa pluraque esse apparet. Deinde omnia, quæ ab Apostolis tradita sunt, credenda esse necessario, tum demum dici potest, si quis ea intelligat: At, si de quibusdam dubitet, & causas dubitandi iustas habere videatur, quomodo cava esse credere potest, cum quicquid sine fide, hoc est, sine certa de aliqua re persuasione sit, peccatum sit. Nonne Apostolus docuerat, legem ceremonialem sub Evangelio nullam esse: & tamen plurimi erant, qui ea de re dubitabant, sine iactura salutis? Non licet igitur non credere ea omnia, quæ quis vera esse cognovit: at fieri posse, ut aliquis multa eorum, quæ vera sunt, pro veris nondum habeat, & tamen servetur, nemo negare potest, nisi potissimam humani generis partem condemnare velit.

Sed audiamus aliud argumentum Borcovii, Si sufficit, ait, aliqua tantum credere, hac ratione nec Turcarum fides esset mala. Nam & illi quædam de Deo Christovè credunt. Sed nos non dicimus, sufficere, aliqua credere: sed contendimus, requiri ad salutem, ut quis credat, Iesum esse Christum, teste sacra scriptura. Quæ creditio (ut sic loquar) & fiduciam in Christo collocatam, & obedientiam præceptis illius debitam, necessario complectitur. Hoc verò, quia non credunt Turcæ, nam Iesum mortuum esse negat, ac proinde resuscitatum eum esse credere non possunt: Christum porro neque adorant neque invocant: denique non ex Christi, sed ex impuri Machometis præscripto vivunt, quod est, Christum divina potestate privare, imò negare, eum esse Christum, quomodo, quæso, huc adduci a Borcovio, nisi animo malevolo, potuerunt? Budæo insultet Borcovius, si is non credidit, quod Turcæ credunt, non nobis, qui unâ cum omnibus Christianis credimus, Iesum conceptum ex Spiritu Sancto, naturam esse ex virgine Maria.

Digressione hac absoluta, ad rem redit Borcovius, & inter nos & alios non convenire nec convenire posse iterum ait, & docet eo, quod Servetum Calvinus combusserit, & Lutherani de nobis omnibus supplicium sumendum esse decreverint. Sed ad hoc jam responsum est, non esse scilicet errores allegandos, & ignorantias quorundam; nec confundendum id, quod fit per accidens, cum eo, quod rei natura secum fert. Nam quod Calvinus fecit, id plerique Calvinistæ & tunc reprehenderunt, & nunc non approbant magis pii. Quod Servetum Messiam nostrum appellat Borcovius, in eo ingenio suo indulsit, cujus cum ob vocationem pudere deberet. Messias nollet Iesus Nazarenus

Credere, quæ quis non intelligit, peccatum est.

Rom: 14: 23.

Argumentum Borcovii ineptissimum.

Turcarum infidelitas.

De Serveto judi-
cium.

est: Servetus frater noster & servus Messia unâ nobiscum fuit, qui vitam profundere, quàm sententiam de Iesu, quam veram esse credebatur, deserere maluit, quæ res valdè jucundam ejus apud nos reliquit memoriam, & perpetuam illi apud omnes bonos commendationem, & apud Deum gloriam, paritura est: Calvinus verò Christo, nisi resipuit, rationem ejus facti olim reddet. Quæ Lutherani de nobis omnibus statuerunt, ea ipsorum ignorantia, & zelo scientiæ carenti, ascribenda sunt; & hinc agnoscendum est, illos plura pro salutari doctrina habere, quam habenda sunt re ipsa: & præterea ex Papatu hanc contagionem secum attulisse, in quo nemo tutò vivere potest, nisi in omnibus cum aliis conspirationem simulet. Quanquam contra nostros nihil unquam decreverunt Lutherani, sed contra Anabaptistas. Nos verò, quia baptismum aquæ rem indifferentem esse statuimus, & in eo id sequendum docemus, quod publica ædificatio exigit, & Christiana charitas postulat, quomodo illis accenseri possumus?

Alteram meam responsionem, quòd scilicet insignes ex Evangelicis viri, agnoverint pro Ecclesia omnes, qui sunt extra Papatum, ita repellit Borcovius: *Neque te juvat Acontii & Banosii testimonium. Nam illi de suis Evangelicis loquuntur, de vobis ne verbo quidem mentionem faciunt; & si facerent, non unius aut alterius, sed omnium commune judicium hic spectandum esset, qui vos ne Christianorum quidem loco habent, tantum ab est, ut vos pro suis agnoscere velint.* Sed nec ego dixeram, eos nostri mentionem facere: tantum ex eo, quod uterque scribit, apparere docueram, eos nec nostros ab Ecclesia rejecisse, stantibus illis, quas ex scriptis illorum adduxeram, sententiis, Cui nunc addo ex Acontio illud, quòd, formam Symboli fidei Christianæ descripturus, sic illud ordiatur: *Vnum solum verum Deum novi, & eum, quem ille misit, Iesum Christum, filium ejus, & spiritum Sanctum, &c.* Vnde sanè nimis manifestè apparet, eum, ut etiam paulò antea docuerat, velle, ut ea tantum in symbolum fidei referantur, quæ iisdem verbis expressè & disertè in sacris literis continentur. Quo admissio, jam, nostras ecclesias pro Christi ecclesiis cum agnoscere, constat. Quicquid enim in sacris literis continetur, id totum recipimus: & contrarium illi nihil prorsus admittimus. Nego autem, hinc vulgi vel omnium Evangelicorum judicium curandum esse. Plurimi enim, ut in defensione docui, hac de re vel nunquam cogitarunt, vel rationibus carnalibus in transversum rapi se passi sunt. Satis est docuisse, viros quosdam insignes ex illis hoc perspexisse. Hinc enim constat, non vi religionis Evangelicæ fieri, quòd alios alii persequantur, sed

Acontii de forma
Symboli fidei
Christianæ sen-
tentia, lib: 7. tra-
tractatum.

vicio ipsorum Evangelicorum. Quomodo enim aliàs id vidissent alii, qui tamen pro Evangelicis semper sunt habiti?

Tertiam meam responsionem sicco pede transit Borcovius, fortasse contemtu nostri. Sed contemnere aliquem, non est eum refutare. En vides, quòd nostræ Ecclesiæ, quæ, ut in Deo gloriemur, nulla recedunt aliis, agnoscunt pro Christi Ecclesia omnes, qui salutarem doctrinam tenent, quantumvis in multis alioquin rebus dissentiant. Hinc constat, verum esse, quòd, qui salutarem doctrinam habet, facillè etiam agniturus sit, quinàm sint ii, qui similiter salutarem doctrinam habent.

Sub finem capituli ait, se de traditionibus ecclesiæ nolle mecum litigare, quòd hæc ad causam non pertineant, & obiter tantum a Miedzibozio dicta sint. Sed errat Borcovius. Nam ad tollendam vim argumenti Sociniani, quòd scilicet sufficiat ad salutem, si quis Christi præcepta servet, allata fuerant a Miedzibozio præcepta Ecclesiæ. Defensendus igitur non deferendus erat Miedzibozius. Non nescimus autem, quare in tanta veritatis luce Traditiones suas defendere Borcovius tergiversetur. Pudet scilicet eum id defendendum suscipere, quod defendi nullo modo apud prudentes potest.

Sed mavult me docere Borcovius, dum ait: *Interim tamen te docebo, non continuò sequi, si ecclesia aliquid statuat, quod non expresse in sacris literis habeatur, illam contra verbum Dei facturam. Habet enim Spiritum Dei, a quo regitur, neque unquam committet, ut aliquid contrarium iis, quæ a Deo præcepta sunt, statuat: & tamen pro tempore & re nata, feret leges fidelibus necessarias.* At ego dico: 1. Nimis audacter id tribui ecclesiæ Romanæ, quod veræ Christi ecclesiæ convenit. Romana enim ecclesia Christi ecclesia corrupta est, quâ vitam & quâ confessionem. 2. Nec minus audacter illud dicitur, posse Ecclesiam veram leges fidelibus necessarias (nempe ad salutem) ferre pro tempore & re nata, quod nec ullo sacrarum literarum testimonio, nec ratione, nec verisimilitudine probari potest. Quòd spiritum sanctum attrinet, a quo ecclesia regitur, is non in eum finem datus illi est, ut novas leges, præter eas, quæ a Christo & Apostolis latæ sunt, ferat, sed ut a Christo latas leges intelligat, & observet. Non permittit etiam Spiritus sanctus, ut ecclesia contrarium quid præceptis divinis statuat, quamdiu ecclesia se regi ab illo patitur: sed quia Deus per Spiritum suum neminem cogit, imò ecclesia degenerare & Spiritui Dei resistere potest, fieri etiam potest, ut spiritui divino contraria multa præcipiat. Ad ordinem in ecclesia conservandum, posse nonnulla ab ecclesia constitui, non negamus: ad salutem verò necessariò pertinens nihil pro-

Ecclesiarum novarum sententia.

Ecclesia Romana non est vera ecclesia.

Nullum Ecclesiæ præceptum ad salutem necessarium est.

Spiritus sanctus cur datus ecclesiæ,

Spiritus sanctus neminem cogit.

Quatenus ecclesiæ autoritas valeat.

Ligatio ad quos
pertineat, Mat. 16

Ligatio quid sit.

In tractatu de ec-
clesia.

hil prorsus ecclesiæ constituere licere, persuasissimum nobis est. Et nota hæc est spiritus Antichristi, præter Christi præcepta, aliquid ad salutem necessarium proponere vel præcipere. At ait Borcovius: *Non frustra dictum est illi. Quicquid ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis.* Fateor non frustra dictum id esse. Sed duo nego: 1. Dictum hoc esse ecclesiæ. Dictum enim est, ex mente Borcovii, soli Petro, ex nostra autem Petro, & sub ejus nomine Apostolis omnibus. Apostolos autem & Ecclesiam diversa esse, jam suprâ demonstravi, & ipsa res loquitur. Datur enim ecclesia sine Apostolis: & Apostoli sine ecclesia (ut vulgo hæc vox accipitur) considerari possunt. 2. Nego hanc legationem, quando de ecclesia etiam prædicatur alibi, significare vel includere potestatem ferendarum legum, quibus obligantur fideles. Ipsa enim rerum complexio, de solis hominibus in Christi ecclesiam vel adoptandis, vel ex ea ejiciendis, verba ista accipienda esse, manifestè demonstrat. Qua de re extat satis proluxa disputatio super verba Christi Matth. 16. a nostris nuper edita.

REFUTATIO CAPITIS III. cujus titulus est:

Nec apud Anabaptistas, nec apud quosvis sectatores esse Ecclesiam Christi.

Repetitio ante
dictorum.

Hoc docere vult Borcovius eo, quòd ecclesia semper esse, pastoresque aspectabiles perpetuo nexu sibi succedentes habere debuerit. Ad hoc ego responderam, non tantum, quod hic recenset Borcovius, minimè necessarium esse, ut ecclesia Christi aspectabilis semper extiterit: sed etiam, quòd dici possit, semper exticisse veram ecclesiam, quatenus semper ii extiterunt, qui salutarem doctrinam tenuerunt, si scilicet ecclesia non censeatur numero, sed sola veritate. Idque inde constare, quòd per omnia seculæ fuerint Doctores, quicum illis, qui salutarem doctrinam habebant, confictati sint: Imò quòd inter illos ipsos, qui multos errores tuebantur, vera tamen ecclesia aspectabilis esse potuerit, imò fuerit. Hoc totum omittit Borcovius, ut appareat, cum non tam veritatem quàm victoriam quarere, & causas me cavillandi captare. Sed hoc ita indicato, videat lector, quid de Borcovio sentiendum sit. Nunc dico, Borcovium, licet fusiùs, ut ait sub finem hujus cap., nobis id explicârît, quàm Miedzibozius, nihil tamen effecisse. Primum enim nec probavit, nec probare unquam poterit, necessarium esse, ut semper extet vera Christi ecclesia aspectabilis, quæ scilicet salutarem doctrinam habe-

at. Et certè non culpà caret, quodd. aggressurus hujus rei probatio-
nem, tam prolixus est in docendo, ecclesiam debere esse visibilem.
Hoc enim frustra proisus est, cum nemo nostrum id unquam nega-
verit: sed sponte confitemur, per vocem ecclesie, simpliciter ita ac-
ceptam, sapè intelligi ecclesiam aspectabilem. Hoc ipsemet Borco-
vius prævicens, tandem ad ipsam questionem accedit, & ait: *Aliter
saluti hominum, qui sese ad Ecclesiam aggregare debent, consultum non
esset. Si enim omni tempore homines salvandi sunt, sequitur omnibus eti-
am seculis ecclesiam expositam esse debuisse, cum, ut dictum est, nemo ex-
tra ecclesiam salutem consequi possit.* Sed hoc argumentum falsa pri-
mùm nititur hypothesi. Nam aquè incertum est & falsum, homines
omnibus seculis esse salvandos, ut incertum est & falsum, omnibus
seculis ecclesiam fuisse. Cùm enim Deus homines tradit in sensum
reprobum, & vim erroris illis mittit, ut credant mendacio, ut judi-
centur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniqui-
tati, quomodo tunc dici potuit, homines salvandos esse? Cùm item
Babylonia ex vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes, quo-
modo omnes salvandi erant? Liberum scilicet Deo est permittere,
ut unà cum veritate ad tempus & ipsa vera Christi ecclesia intereat,
ut in restauratione illius tandè major Dei & Christi appareat provi-
dentia & potestas. Deinde falsum esse dico, si Deus velit omni-
bus seculis homines servari, velle cum etiam, ut omnibus seculis sit
exposita ecclesia. Posse enim aliquem salutarem doctrinam tenere &
profiteri, etiamsi vel nemo sit, qui unà cum eo illam teneat & profi-
teatur, vel saltem ita longè absit ab illa, ut sese ad eam aggregare nul-
lo modo possit, ipsa res loquitur. Nonnè enim lobus, Lothus & alii,
etiamsi essent inter medios hostes constituti, nec ad quenquam alio-
rum aggregati, revera Dei erant cultores? Nonnè, qui vel in Italia, vel
Hispania, vel India salutarem doctrinam tenent, salvari possunt, eti-
amsi ad nullam sint aggregati ecclesiam? Nonnè idem sentit de suis
Borcovius, quos se habere credit in Anglia, & aliis regnis, in quibus
libertas exercendæ Pontificiæ religionis non conceditur, eos scilicet
servari posse, etiamsi ad ecclesiam Romanam nunquam publicè se ag-
gregent? Nec immerito. Nam si doctrinam salutarem haberent, jam
essent in ecclesia re ipsa, & ad eam pertinerent, ubi vis locorum exi-
stentem: quemadmodum omnes, qui doctrinam salutarem tenent,
re ipsa ad ecclesiam pertinent & in ea sunt. ubicunque tandem alii
sint, qui doctrinam salutarem tenent & profitentur. Et cùm dicitur,
extra ecclesiam servari posse neminem, non is illorum verborum
sensus est, quem Borcovius fingit, quodd. nemo, etiamsi doctrinam sa-
lutarem

*Borcovius pro-
bat non neces-
saria.*

Rom: 1. 29.

2. Thei: 2. 15.

Deus non semper
vult homines ser-
vari.

Apoc: 14. 9.

Doctrinam salu-
tarem habere, est
esse in ecclesia.

Quo sensu extra
ecclesiam non sit
salus.

lutarem habeat, servari possit, nisi cum aliis sit communione quadam & societate conjunctus. hoc enim non semper penes nos est, sed penes ipsum Deum: sed sensus est, neminem servari posse, qui non habeat doctrinam salutarem. Hoc ipso enim est aliquis in ecclesia, quia illam doctrinam salutarem teneat.

Sed hoc omisso, alia addit argumenta Borcovius. Quorum primum est, *promissio Christi, quā pollicetur fore, ut contra ecclesiam ipsius nullæ inferni vires prævalitura essent. prævaluissent autem si Ecclesia deficeret.* Sed mutat Christi verba Borcovius. Christus enim non de viribus, sed portis inferni, loquitur. Portæ autem inferni, idem sunt, quod ipsum infernum. ut portæ mortis, idem sunt, quod ipsa mors. Infernum autem, non diabolum vel dæmones significat, sed statum & conditionem mortuorum. Vnde constat, Christum non promittere ecclesiæ, eique qualicumque, durationem in hac vita perpetuam: sed ecclesiæ, quæ per excellentiam ita appellatur, hoc est, iis, qui ipsi obediunt, victoriam de inferno, hoc est, de statu mortuorum. ita, ut dicatur, si Ecclesia manserit ecclesia, cam a morte vel inferno superatum nō iri: an verò mansura sit semper ecclesia, hoc nec hinc nec aliunde probari potest ullo modo. Et certè alibi a nostris & a me ipso demonstratum est, non posse extare promissionem de duratione Ecclesiæ, cum hoc pugnet cum natura religionis, quæ est, ut homines sponte sua Deum colant. Vbi autem promissio durationis est, ibi necessitas est, & spontanea voluntas perit. Non igitur facimus mendacem Christum, (quod satis impudenter nobis objicit Borcovius:) sed fallacem promissionis Christi sensum esse docemus, quem illi affingit cum suis Borcovius.

Quod verò (ut amplius argumentatur Borcovius) hac ratione, si scilicet desistere possit Christi Ecclesia, deteriori futura sit conditione, quàm Iudæorum Synagoga, quæ nunquam defecit &c. id nimis triviale argumentum est. Nam & Iudæorum Synagogam nunquam defecisse, dici non potest. Cum enim, ad idolatriam conversi, Deum suum deseruerunt, verus Dei populus esse prorsus desierunt, & non, nisi nominatenus, ita appellari meriti sunt. unde illud Osæ: *Vocabo non populum, populum meum*: Et si tamen illa non desisset, desinere tamen Christi Ecclesia potuisset, non quodd, ecclesia Christi, quatenus vera ejus ecclesia est, deterioris sit conditionis, quàm synagoga Iudaica, sed quodd corrupta ecclesia Christi sit infelicior. & tantò magis obnoxia divinis judiciis, quantò major huic, quàm illi contigit gratia. Nam ira de cælo, hoc est, antea inaudita, revelata est super eos qui Evangelium spreverunt; & nullos gravius Deus punivit unquam quàm

*Psalm: 9. 14.
& 107. 18.
Esa: 39. 10.*

*Quid ecclesiæ
promissum sit a
Christo.*

*Perseverantia in
fide nemini pro-
missa est.*

*Argumentum
Borcovii pueri-
le.*

*Ulez 2. 29.
Rom: 9. 23.*

Rom: 1. 28.

quam contemtores Evangelii. Quo accedit, quòd Spiritus sanctus de-
fectionem a fide per Antichristum, sub novo Testamento prædicit, 2. Thess. 2. 3:
quod in veteri Fædere nusquam legimus.

Matth. 16. non agi de Ecclesia invisibili, quod Socinus docet, fri-
gidè probat Borcovius. Ait enim de eadem Ecclesia ibi sermonem es-
se, de qua infr. c. 18. Matthæi. Sed hoc probandum erat Borcovio, non
verò ita nudè affirmandum. Diversæ enim utriusque loci circum-
stantiæ contrarium prorsus suadent. Ad id enim, ut quis ad Ecclesiam
deferri possit, satis est, eam extare aspectabilem, etiamsi non constet,
an Deo obediat: ad id verò, ut ecclesiæ promitti possit, eam ab inferno
non superatum iri, necesse prorsus est, eam Christo obedire.

Diversa vocis
Ecclesiæ signifi-
catio,

Addit denique hic aliquid Borcovius, nescio quo fine, cerè sine
omni iusta causa, dum sic ait: *Quibus verbis Matthæi 1. 18. aperte osten-
dit (Christus) in Ecclesia sua fore, non tantum bonos, sed etiam malos,
quod de vestra invisibili dici non potest, quippe quam ex solis sanctis &
electis constare dicitis.* Ad quæ operæ pretium est pauca paulò accu-
ratiùs respondere, præsertim cum aliquoties in hoc scripto prodatur
suam ignorantiam Borcovius, ut etiam Miedzibozius, in sententiæ de
Ecclesia Christi invisibili. Primum vox *Fore* nimis prægnans est.
Tantum enim non necessitatem infert, quæ tamen nulla in eo est, de
quo dissentitur. Cum fieri possit, saltem ad tempus, ut nulli mali sint in
ecclesia Christi aspectabili, si non in omni, saltem in aliqua. Non-
né enim Christus ad Ecclesiam, quæ Smyrnæ erat & Philadelphia, scribens, ita eos commendat, ut nihil eis objiciat, in quo correctione
vel resipiscentiâ indigerent? Id autem proculdubio facturum non fu-
isset, si tale quid in illis deprehendisset, ut apparet ex aliis ad alias ec-
clesias epistolis, in quibus non tantum enormia peccata, sed leves et-
iam navos, & interdum unum tantum acriter perstringit. Et quod
de una atque altera ecclesia legimus, quid impedit, quominus etiam
de aliis cogitari possit? Sed non sunt censendæ Ecclesiæ aliæ ex no-
stris vel ex nobis, sed ex ipsa Evangelii virtute & natura. Itaque suffi-
cit dicere, Christum ostendere his verbis, esse posse in ecclesia non
tantum bonos sed etiam malos. Deinde quid hoc ad rem facit, Bor-
covi, quòd in ecclesia possint esse tam mali quàm boni. Num ideo
Romana ecclesia erit vera ecclesia, quia in ea sunt tam mali quàm bo-
ni? Vel num ideo non est vera significatio vocis ecclesiæ, quam nos
illi etiam tribuimus, quòd scilicet interdum pro solis sanctis & ele-
ctis accipitur? Cerè, etiamsi in ecclesia esse possint tam boni, quàm
mali: non est tamen vera Christi aspectabilis ecclesia, in qua mali
sunt perpetuò. Nam mali, qui sunt in Ecclesia, quàm mali, ferendi non
sunt,

Potest ecclesia
esse absq; malis,

Apoc. 2. 8.
& 3. 7.

Malos in Eccle-
sia non esse, quo
sensu dici possit.

sunt, sed aut ad frugem perducendi, adhibitis variis, quæ in Sacris literis extant, mediis & modis: vel tandem ex eadem prorsus sunt excommunicandi; ita ut dici non possit jure, in ecclesia esse tam malos quàm bonos. Nam qui non feruntur in ecclesia, si revera etiam non sunt in ecclesia. Loquor autem hic, ut suprà etiam indicavimus de ecclesia particulari. Hinc Christus commendat etiam ecclesiæ Ephesiænæ angelum, tū ex aliis virtutibus, tum ex ea quòd malos sustinere non potuerit. Quod verò ad invisibilem ecclesiam attinet, expendendum est, eam non isto sensu a nobis appellari, quasi nemo oculis aspicere eam possit, ut eam Borcovius & Miedzibozius accipiunt, qui invisibilem & latentem pro eodem habent. Tam enim sunt visibiles, ut alii, quos visibilem ecclesiam appellamus: Sed invisibilis ecclesia a nobis illi appellantur, qui Christo obediunt, idque ob eam causam, quòd nemo sit hominum, qui perfectè scire possit, quinàm Christo obediant, cū virtus simulari possit. Ita ut invisibilis ista Ecclesia, non tantū inter visibilem esse possit, sed etiam necessariò sit, & extra visibilem esse nequeat: & possunt iidem homines considerari, ut Christi ecclesia aspectabilis & inaspectabilis. Aspectabilis, quatenus salutarem doctrinam tenent: Inaspectabilis, quatenus eidem doctrinæ salutari obediunt. Ut enim aspectabile est, & iudicio nostro subiacet, quinàm doctrinam salutarem habent, cū norma sit nobis tradita, secundū quam de doctrina salutari iudicium facere possumus: sic rursus inaspectabile, nobis scilicet hominibus, est, an ii, qui doctrinam salutarem tenent, eidem obediant. An aliquis doctrinæ salutari non obediat, & ita non sit ex numero servandorum, facillè dignosci potest. Manifesta enim sunt opera carnis, quæ qui faciunt, ut regnum Dei possidere non possunt, sic etiam revera fideles non sunt, aut vera membra ecclesiæ: sed, an aliquis salutari doctrinæ, quam proficetur, obediat, nemo nisi Deus & Iesus Christus infallibiliter iudicare potest. Nam ad obedientiam inprimis requiritur cor hominis, quod nemo novit, nisi Deus & Iesus Christus. De omnibus quidem qui externè piam vitam gerunt, benè sentire & sperare, viles Christi, quæ est charitas, tenemur: sed certò aliquid discernere de talibus, nemo hominum mortalium potest, ita ut huc facere videantur ea, cū Apostolus ait, Deum, iudicaturum abscondita hominum, & alibi, dum ait: *Ne iudicate quicquam ante tempus, quousque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique a Deo.* Ex quibus jam videre potest Borcovius, quo jure nostram de ecclesia invisibili sententiam ita perstrinxerit.

Apo: 2. 2.

Quid sit Ecclesia:
invisibilis.

Gal: 5. 19.

Rom: 2. 16.
1. Cor: 4. 5.

Sed & aliud habet argumentum Borcovius. Hoc autem sumitur ex loco Ephes: 4. ubi, quia Paulus ait, Christum dedisse in ecclesia sua pastores in ædificationem corporis sui, donec occurramus omnes in unitatem fidei, hinc Borcovius colligit, ecclesiam Christi visibilem semper futuram. Neque enim, ait, aut ministeria pastorum esse possunt in alia, quàm visibili ecclesia, aut ea perpetuò durare, si desinant ii, circa quos ea exerceridebent. Sed ad hunc locum responsum fuit antea a me; non dici in illo, perpetuò exituros pastores. Posse enim verba illa ad sola tempora Apostolorum referri, quibus scilicet adhuc multa extabant, quæ ab unitate fidei erant remotissima, & tantùm doceri, quodnam sit officium pastorū. Quod quia non refutat Borcovius, credibile est, eum hinc dormitalle, vel studio id præterisse, quod refutare non admodum obvium erat. Non sine causa autem loco, *dedit*, quod est apud Apostolum, Borcovius habet *reliquit*, ut scilicet hac ratione tacitè innuat, Paulum loqui non de suis tantùm, sed etiam longè post secuturis temporibus, de quo paulò inferiùs plura.

Sed habet adhuc aliud, ex Daniele scilicet, qui regnum Christi ait esse æternum, nullumquæ finem habiturum. Sed aut ignorans est Borcovius, aut sophista. Differunt enim regnum Christi, & ecclesia illius: & potest Christus regnum habere, etiamsi ecclesia ejus cesser, quemadmodum & Deus regnum habet, etiamsi nemo fere sit, qui illi pareat, vel populus illius esse studeat. Tam enim Deus & Christus regnat super eos, qui ab ipso defecerunt, quàm super illos, qui illi obediunt. His ita leviter indicatis, Borcovius argumenta sua abrupte, & ait: *Sed in re clara quid opus est argumentis* & deinde nos perstringit, qui cum non urbem, non villam, non domum demonstrare possimus, ubinam Ecclesia nostra ante centum annos fuerit, tales tenebras (nempe distinctionem ecclesiæ invisibilem & visibilem) comminisci coacti fuerimus, ut Iudæi, qui intra montes quosdam Caspios Regem & Sacerdotem & sacrificia se habere gloriantur, quò nemini accedere liceat. Sic scilicet isti faciunt, qui causæ probationem desperant, ut spem verbis simulent, & alitis insultent. Sed frustra est. Nam etiamsi nos illud comminisceremur, quod ait Borcovius: tamen illi probanda incumbit perpetua ecclesiæ duratio, quam quia nec probavit, nec probare potest unquam, videat cordatus lector, quàm verum sit argumentum Pontificiorum, qui, ex duratione suarum ecclesiarum, easdem veras esse colligunt. Præterea quid nunc huc faciebat insultare nobis, qui ecclesiam invisibilem esse contendimus? Nos enim, uti negamus, necessarium esse, ecclesiam visibilem semper durasse: sic etiam negamus, necessarium esse ullo modo, ut ecclesia invisibilis semper fue-

Regnum & ecclesia differunt.

Borcovius in re seria Iudit.

rit: Imò si ecclesia visibilis perire potuit, multò magis invisibilis, cùm multò facilius sit salutarem doctrinam tenere & profiteri, quàm eidem obedire.

Iam verò ex iis, quæ ad ea, quæ fusiùs explicavit Borcovius, respondimus, videat Borcovius & alii omnes, quàm sapienter dictum sit sub finem hujus capituli, nos intelligere non potuisse, quod breviter insinuârat Miedzibozius de duratione ecclesiæ. Non tantùm enim intelleximus, quæ dixerat Miedzibozius, sed falsæ etiam ea esse probè nos intellexisse, responsio nostra prior & hæc iterum indicat.

REFUTATIO CAPITIS IV. cujus titulus est:

Dari notas & propria signa Ecclesiæ Christi.

*Vana Borcovii
divinatio.*

SOCINUM idèd negare notas esse ecclesiæ, ut securè suos errores spargat, dum nullus sit, qui de illis judicium ferat, vana est Borcovii divinatio. Non enim negatis, ecclesiam esse, qui negat notas ecclesiæ esse: Imò dum sine notis ecclesiam nihilominus esse contendit, nonnè concedit, eum etiam esse posse, qui de illius sententiis judicat? Sed durum est judicium ecclesiæ Romanæ de sententiis eorum, qui ab ea diversum statuunt. Statim enim, posteaquam quis iudicio illius non paret, facultatibus & vitâ, ubi id licet, privatur. Hoc iudicium verò an Christi Iesu mirissimæ ecclesiæ dignum sit, judicent omnes pii.

Deinde, cùm nullas notas ecclesiæ a Pontificiis dari posse nec solere dico, stultitiam me meam prodere ait Borcovius. *Quid enim, ait, opus est probare, de quo nullus unquam dubitavit? Omnium hæc semper fuit sententia, qui vitam æternam consequi velit, eum in ecclesia Christi esse debere: Quia verò non constat, quæ & apud quos sit ista ecclesia, notas aliquas esse oportet, ex quibus cognoscatur, alioquin cognitio illius esset desperanda.* At sanè non magna in eo est Borcovii sapientia, dum & omnium sententiam id esse dicit, quod an omnes senserint, scire nec ipse nec alius quivis ullo modo potest: & ex eo, quòd omnium sententia fuerit, qui vitam æternam consequi velit, eum in ecclesia Christi esse debere, consequi affirmat, esse notas ecclesiæ? Nonnè enim possibile est, omnes (vel saltem pluresque) hac in re errasse? Et nonnè satis est, salutarem doctrinam habere, & hoc ipso esse in Ecclesia?

Sed audiamus, quomodo se gerat Borcovius. Argumentum Miedzibozii reassumit, & docet, Ecclesiæ notam esse, universalem esse, hoc est, sine interruptione durare omnibus seculis, ex quo a Christo & Apo-

& Apostolis fundata est, idque hac ratione: *Quia semen verbi Dei, quod satum est in agro patrisfamilias illius celestis, crescere debuit usque ad messem, seu ad finem mundi. Quia verò semen hoc ab aliquo spargendum erat, debuisse etiam esse seminatores, qui illud semper spargerent. Porro quia sola Ecclesia Romana hoc semper fecerit, eam solam esse Christi Ecclesiam, reliquos verò non esse Christi Ecclesiam, qui ante Lutherum neque fideles nec pastores ullos habuerint. Hoc argumentum Miedzibozii a me dissolutum fuerat in defensione mea, & supra c. 3. iterum dissolutum est, quò lectorem remitto, ut videat, jurenè Borcovius ita gloriabundus dicat: Hoc tu refelle, si potes, quod scio non poteris, nisi fugiendo & tenebras offundendo, ut adhuc fecisti. Nunc hoc addo dictis antea: Minimè ex eo, quòd semen verbi Dei, quod satum est in agro patrisfamilias, crescere debuit usque ad finem mundi, consequi, semper fore, qui illud spargerent. Satis enim est, semel illud semen spatium esse, ad id, ut duret usque ad finem mundi. velle autem, ut, què in admodum singulis annis semen spargitur, sic etiam subinde semen verbi Dei spargatur, & sint, qui illud spargant, est velle, ut simile curvat quatuor, quod ajunt, pedibus. Vna sementis est verbi Dei, semel facta a Christo & Apostolis: hæc durabit perpetuò usque ad finem mundi. Quod verò faciunt alii verbi Dei ministri, id improprie seminatio appellatur. Non enim novum aliquid illi spargunt, sed semel sparsum semen custodiunt, & ut illud hominibus manifestum fiat, procurant. Vnde constat, semen esse posse semper, etiamsi non sint, qui illud ulterius spargant, & ita tantum seminis, non verò seminatorum durationem ex hac parabola probari.*

Porro cum dico, argumentum Miedzibozii ex parabola petitum, infirmum esse & indignum Theologo, objicit mihi Borcovius, *Christum etiam ex sensu parabolito probasse a ludæis ad gentes regnum Dei (non ecclesiam), ut loquitur Borcovius) transferendum esse. At ego constanter affirmo, & omnium testimonium appello: Similitudines rem non demonstrare, sed tantum illustrare. Nec, Christum ipsa parabola aliquid probasse, constat ex eo, quod assert Borcovius. Nam in loco citato, verba illa: Propter hoc dico vobis: auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus, non jam similitudo ipsa sunt aut parabola, sed similitudinis explicatio. Quæ jam non ad ipsam similitudinem pertinet, sed ex similitudine inferitur, & scopum parabolæ concernit. Similitudo autem ipsa incipit a v: 33. & durat usque ad v: 42. qui versiculus satis superque docet, jam finitum esse parabolam. Sic enim habet: Dicit illis Iesus, Nunquam legistis in scripturis. Lapis quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in caput angeli;*

Semen perpetuò
durare potest
absque perpetua
seminatoribus.

Similitudines nihil
probant.

Matth: 21. 43

angeli: *A Domino factum est illud, & est mirabile in oculis nostris.* Quæ sanè cum parabola nihil habent commune, sed veritatem ejus, tacitè quidem sed nervosè, demonstrant. Quà demonstratâ, Christus addit hæc verba, *propter hoc dico vobis: Quod auferetur a vobis, &c.* Unde quivis videre potest, hanc Christi prædictionem, non esse partem parabolæ, sed illationem ex isto parabolico sermone factam: Borcovium verò, quia, quod verè diceret, non habebat, audacter aliquid dicere maluisse, quàm veritati cedere. Id verò, quod Christus fecit, me etiam concessisse, satis apertè docent mea verba, dum dico: *in parabolis non verba sed scopum esse attendendum, cujus causâ parabola affertur.* Sed porrò suo se jugulat gladio Borcovius, dum ipsemet unâ mecum fatetur, non omnia, quæ in parabolis dicuntur, ad earum essentiam pertinere. Nam si hoc verum sit, parumné constat, non ex omnibus, quæ in parabolis dicuntur, argumenta ad confirmandos fidei articulos peti posse, quod ego etiam urseram?

*Nuda Borcovii
versiones.*

Ad essentiam autem parabolæ non pertinere, ea verba parabolæ, quibus duratio ecclesiæ a Miedziwozio probatur, cùm probarem eo, quòd Christus ea non explicârît, explicaturus proculdubio, si, ut alia, ita etiam hæc, ad aliquam doctrinam Christianæ religionis confirmandam pertinerent, respondet Borcovius, *hoc de semine perpetuo duraturo dici non posse, ut & res ipsa clamat & intentio Christi postulat.* Sed quia nec, quænam ista res sit, quæ id clamet; nec quæ Christi intentio, quæ illud postulet, explicat Borcovius, tanquam nuda ejus assertio rejici ea omninò debent. Quod ita crebrò committere Borcovium, non possum non mirari, cùm probè sciat, sibi cum adversariis, qui rationibus tantùm moventur, rem esse. Quod verò ait, *Christum idèd non explicasse, quid sibi vellent verba, Sinite crescere utrumque ad messem,* quia Apostoli id faciliè ex interpretatione ipsius, quid esset semen, quid Zyzania, quid messis, colligere potuerint, id iterum ejusdem valoris est. Pro argumentatione scilicet, conjecturam nobis obrudit, quæ quàm sit inutilis vel hinc apparet, quòd, ex simplicibus & rudibus tunc temporis Apostolis, nimis sagaces rerum affirmatores facit Borcovius. Nemo autem est, qui non videat, tam esse difficilia intellectu ea verba, quæ Christus non explicavit, atque alia, quæ explicavit: imò tantò illis difficiliora, quantò magis spiritui legali, quo imbuti eò usque erant Apostoli, repugnant. Is enim eos, qui doctrinas pravas seminarent, interim jubebat: Christi verò minimè. Itaque ne in tam gravi errore harerent Apostoli, omninò explicandum fuisset, quidnam sibi vellent ista verba, quorum explicatio omissa est, si ad propositum pertinuissent: quia verò explicata non sunt,

sunt, ad propositum Christi non facere, certo iterum concludi potest.

Lapsus est etiam Borcovius, dum, quando dico, hac responsione ferè etiam uti eos, qui sentiunt, licere aliquem vi ad religionem adigere, adversus illos, qui id non licere, his verbis Christi demonstrare conantur, colligit, me Pontificios intelligere, & me scientem prudentem fallere, & nova fingere ac ineptire nimis promptè ait. Nam discernere non Evangelicos simpliciter, sed quosdam tantùm ex Evangelicis his nominavi. Non omnes enim Evangelici sentiunt, non licere vi ad religionem aliquem adigere: & deinde non Pontificios his opposui, sed in genere tantùm dixi, de iis, qui contrarium sentiunt, quod de Evangelicis reliquis, qui scilicet sentiunt, licere aliquem vi ad religionem adigere, intelligi potest.

Non possum autem non digito monstrare, quàm a vero alienus sit sensus, quem verbis Christi affingit Borcovius, nempe tunc esse relinquendos hæreticos seu zizania, cum evelli non possunt, nisi cum detrimento tritici. Hic enim sensus tacitè sumit, licere aliquando eos, qui diversum in religione sentiant, ob id ipsum non tantùm persequi, sed etiam de vita tollere, quo vix aliquid Christi religioni magis contrarium esse potest. *Nescitis*, dicebat Christus discipulis tale quid cogitantibus, *cujus spiritus estis vos. Nam filius hominis non venit animas hominum perdere, sed servare.* Itaque sensus verus est, (si modo hinc aliquid colligi debet) nunquam esse eradicanda zizania. Semper enim periculum est, ne unâ cum illis triticum evellatur. Quis enim scit, an illi, qui nunc sunt zizania, non futuri sint triticum aliquando, cum nemo ita malus sit, qui non possit resipiscere, sub Evangelio, ordinariè loquendo? Iam, si talis interficiatur, antequam convertitur, nonnè simul cum corpore anima etiam interimitur quo peccatum gravius sub Evangelio, quod omnibus resipiscientibus gratiam illam & vitam æternam perpetuò offert, nullum esse potest.

Indignatum porrò se esse confitetur Borcovius, cum legeret, quòd ego, si ex eo, quòd semen debuit in agro crescere usque ad metessem, & quia semen hoc spargendum fuerit ab aliquo, debuerint etiam esse seminatores, qui illud spargerèt, colligi possit, quod vult Miedzi-bozcius, ecclesiam Romanam esse verâ Christi ecclesiam, dico, hac ratione probari posse, zizania etiam, vel falsos doctores illa seminâtes, esse veram Dei ecclesiam. Nâ & zizania, ex quo sata sunt, semper durârunt & durabunt usq; ad metessem, & quia ab aliquo spargenda sint, debuerunt etiam semper esse seminatores, qui illud spargerent. Sed frustra indignatus est. Conferat enim vim meam instantiæ cum vi argumenti Miedzi-bozii, & tantum in illa, quantum in hoc roboris esse

*Lapsus Borcovius
VII.*

*Nunquam licet
ob religionem
quenquam per-
sequi.*

Luc. 9. 56.

Universalem esse
non est nota Ec-
clesia.

Duratio sola non
est nota ecclesie,
ex mente etiam
Borcovii.

deprehendet. Miedzibozius ait, notam ecclesie esse, universalem esse, vel perpetuè durare: Ego doceo, Universale esse, vel perpetuè durare, competere etiam alii rei præter ecclesiam, nempe falsis doctoribus & falsæ ecclesie. Hinc nonnè ad oculum patet, falsam esse notam, quam fingit, ecclesie Christi, cum notæ sit proprium, ut rei, cujus est nota, uni soli competat, alioquin nota illius non futura, quod Arcturus etiam Iesuita egregiè adversus Sadaëlem urisit. Quod enim addit Borcovius, præter durationem, ad ecclesiam Christi constituendam requiri, ut constet ex his, qui veram fidem Christi profiteantur, id nec a Miedzibozio dictum fuerat, nec quicquam ad propositum facit. Nunc enim de notis ecclesie sermo est. Nota autem ecclesie id non est, nec esse vult Borcovius, quod hinc, ad eam constituendam requiri, ait Borcovius. Imò si alibi, hinc seipsum & infirmitatem argumenti Miedzibozii, prodidit Borcovius, dum scilicet tacitè deserit durationem urgere & non simpliciter eam notam ecclesie esse ait, sed tunc demum, si ad eam accedat aliquid aliud, nempe, ut constet illa ecclesia, cujus duratio ostentatur, ex his, qui veram Christi ecclesiam profitentur. Hinc enim manifestè constat, nullius futuram ponderis durationem absque salutari doctrina: Hac verò inventa nos habere, quod volumus, siue durâint semper, siue non, qui eam professi sunt.

Quod verò ait, non ita durare hæreticos, ut semper idem perseverent, sed alios alius succedere, cum diversis erroribus, cum tamen semen semper sit idem, nec variationem ullam patiatur, id nihil Borcovii causam juvat. Nam & veri doctores non semper idem perseverârunt, sed alii aliis successerunt: & doctrina ipsa ecclesie non semper fuit eadem, siquidem licet ecclesie, ut ipsemet Borcovius asserit, fidelibus leges præscribere, quæ conscientias illorum obligent. Præterea modus diversus durationis non potest tollere ipsam durationem. Durârunt igitur diverso modo seminatores zizaniorum, a seminatoribus seminis boni, durârunt tamen & durabunt usq; ad messem, (ex mente Borcovii) & sic duratio ecclesie, ex quo fundata est, nota non est ecclesie. Nam ex mea mente, non est necesse nec semen nec zizania durare usq; ad messem, vi horum verborum Christi, ut in defensione indicavi. Poterat enim fieri, ut nulla propemodum essent zizania, vel ut totus ager esset plenus zizaniis. unde constat, nihil illis verbis a Domino Iesu doceri, sed ea tantum, ad continuandam parabolam, inserta esse, quod etiam in aliis parabolis plerumque evenire videmus.

Instantia porro mea de Græca ecclesia firma stat. Nam si non minus hæc, quàm alia ecclesia, quæ duratione gloriatur, durationem ha-

beat,

beat, quomodo altera jure pro nota sui ipsius durationem vindicare poterit? & terminos mutavit Borcovius, dum docet, Græcam ecclesiam non esse veram Christi ecclesiam. Non enim nunc quaeritur, an vera sit vel falsa ecclesia, sed an illi idem competat, quod sibi Romana vindicat. Quamquam argumenta, quibus damnat ecclesiam Græcam Miedzibozius, puerilia & futilia prorsus sunt. Defecisse enim a Romana ecclesia, quod primum est argumentum, est, falsam Christi ecclesiam deseruisse. Negare autem, Spiritum sanctum procedere a filio, quod alterum est argumentum, est veritatem sequi, quam quia non intelligunt Lutherani & Calvinistæ, idèd cum Pontificiis erroris accusant Græcam ecclesiam, cujus tamen ipsimet rei sunt. Sed hic, antequam ad alia pergamus, hoc in mentem revocandum est Borcovio, non tantum docendum illi fuisse, ecclesiam semper durasse, verum etiam istam durationem esse notam ecclesiæ. Nonnè enim fieri posset, ut Ecclesia semper duraret, nec tamen ista duratio nota illius ulla esset? Quod quia nusquam facit Borcovius, viderit ipsemet, quibus fundamentis tota hæc ipsius nitatur molitio.

Pergit Borcovius, & quod de duratione ecclesiæ dixeram, eam potius corruptæ ecclesiæ signum esse dici posse, pulcherrimum & ingeniosissimum, vel acutissimum, per ironiam, argumentum appellans, tandem etiam me atheismum sapere, satis audacter pronunciat. Sed hæc verba sunt, quæ breviter sic refello: Ingenium & acumen nullum glorior, contentus simplici veritatis sermone & probatione: Atheismum confessionis nostræ qualitas non permittit: illos sectatur, quorum religio magna secum conjuncta habet terrena commoda. Argumentum meum, & responsum ad illud Borcovii, videamus. Verisimile esse dico, (non necessarium) non esse verum populum Christi, qui in uno loco per tot secula daret, cum Christi populus sit instar ovium inter lupos. Oves verò inter lupos diu vivere nequeant, nisi rerum naturam Deus mutet, quod quia rarissimè & ad brevissimum tempus facere soleat, concludendum esse, populum illum Christi a pietate sua degenerasse, & alios deinde, vim vi repellendo, sibi subjecisse. Ad hoc sic respondet Borcovius: *Potuisse Deum efficere, ut Ecclesia in persecutionibus non tantum non deficeret, sed etiam augeretur. Quia etiam de Israëlitis dicatur, Quanto opprimebant eos, (sic habet Borcovius ex vulgata) tanto magis multiplicabantur.* Ego verò tantum abest, ut negem, Borcovi, efficere posse Deum, ut ecclesia in persecutionibus crescat, ut id ita se habere ex animo credam: & nisi id de Deo persuasum haberem, huic, in quo nunc sum, cœtui, protinus valedicerem. Nihil enim præter solam Dei providentiam hæcenus

Borcovius terminos mutat.

Aliud est, ecclesiam semper durare: & semper durare, notam esse ecclesiæ.

Borcovii stragemata Gaudencia.

Persecutio & duratio in uno loco non conveniunt.

Alia ratio populi Israelitici, alia Christiani.

eum conservare, re ipsa experimur. Sed tamen hinc non sequitur, ecclesiam in uno loco per tot secula ita durare posse, ut aliis sit superior. Hoc enim ego conjunctim dixerim. Vbi persecutio viget, ibi aut vi resistendum est hostilibus, si quis in uno loco manere velit, aut fugiendum. Illud, salva Christi religione, non licere, nobis persuasum est: Hoc si fiat, quomodo durabit in uno loco ecclesia, etiam si tandem infideles numero superet? Pauci enim lupi semper magnum ovium gregem non reformidant, & minima hominum impiorum pars semper audebit maximam Christianorum multitudinem infestare; ob id ipsum scilicet, quia vindicta illi interdicta est. Porro an necessarium sit, ut semper crescat populus Christi, quando affligitur, tute considera. Certè ipsa ratio & sacræ literæ testantur, fieri posse, ut per afflictiones populus Christi deleatur, saltem ad tempus. Nec quicquam huc facit exemplum Israelitarum. Longè enim alia fuit ratio populi divini sub veteri Fædere, quàm nunc est sub novo. Illis parata erat civitas manens, in qua regnare, & hostibus suis insultare debebât; imò hæc erat benedictio Dei futura, si præceptis illius obtemperarent: At populus Christi, quatenus est Christi populus, quia promissum habet regnum æternum, nullam hic habet civitatis manentis promissionem: Itaque fieri potest, ut interdum etiam opprimatur prorsus, & deinde iterum, Deo sic volente, quasi renascatur.

Denique (ut alia multa, hominibus Christi spiritu non regeneratis parum accepta, omittam) ad hanc rem rectius intelligendam, hoc unicum tibi propono considerandum, Quænam causa sit, quod per aliquot secula post Christi ascensionem nullum Regem Christianum fuisse legimus, durante incorrupto Christi populo & ejus religione?

De loco Eph: 4.

Absoluto hoc argumento Miedziobozii primo, aliud etiam illius urget ex loco Ephesi: 4. de quo aliquid dictum est in cap: 3. Nunc iterum dico, verba Pauli nullam durationem pastorum in ecclesia arguere: Nam alioquin etiam durationem Apostolorum & Prophetarum arguerent, quos tamen nullos hodie re ipsa esse & res ipsa & ratio testatur. Nam qui Apostoli & Prophetæ sunt, ii sunt fundamentum ecclesiæ: Fundamentum autem ecclesiæ esse, & multis post jacta fundamenta ecclesiæ, seculis existere, contraria sunt. Deinde, ut antea diximus, repugnat hoc naturæ religionis. Nam si necessariò pastores dati sint in omnia futura secula, necessariò etiam esse debuerunt fideles, quorum essent pastores. At necessariò fideles futuros, falsum est. Nemo enim est, qui non possit deficere & perire. Mens autem Pauli in his verbis est, docere, in quem finem dati sint Apostoli, Prophetæ,

Evange-

Apostoli hodie nulli sunt.

Natura religionis quænam sit.

Evangelistæ & pastores, ut scilicet Christi populum, tunc recentem, ad perfectionem justam adducant: qui etiam finis hodie durat in pastoribus, ut, ubicunque sunt, & ecclesia est, id sibi propositum habent.

Hanc explicationem meam, commentum meum appellat Borcövius, quia dictum sit, donec omnes occurramus in unitatem fidei, &c. hæc verò verba, omne tempus usque ad finem mundi completi, quia scilicet tunc apparitura sit unitas illa fidei, & periculum cessaturum, cujus causâ instituti sunt pastores, nempe seductio fidelium. Hanc responsionem ego Borcövii, cum aliter appellare possem, conjecturam frigidam, & probationem ejus infirmam esse dico. Non ad omne tempus verba Apostoli referenda esse necessariò, ipsa per se evincunt. Ait enim, *et omnes occurramus, &c.* nempe qui nunc sumus. Omne verò tempus significari, verba, ad unitatem fidei, arguere nequeunt. Cum nihil sit, unde vel probabiliter colligi possit, tunc, hoc est, sub finem mundi, futuram unitatem fidei. Nam si id ita futurum esset, nullus iudicio Christi de impiis futuro locus esset, quem tamen futurum sacra testantur literæ. Ita ut verba Apostoli, non, quid necessariò futurum sit, sed quid fieri potuerit, si hominum accessisset voluntas, indicent.

Non necesse est,
sub finem mundi
futuram unitatem
fidei.

Commentum etiam meum & figmentum appellat, quod dixeram, Apostolum ibi docere, non quod sint perpetuò duraturi pastores, sed quod eorum munus sit, ubicunque sint, & causam affert talem, quod Apostolus absolute loquatur, nec ullius conditionis mentionem faciat. Quæ responsio nullius est ponderis. Quasi scilicet novum sit, ea, quæ dicuntur absolute, accipi certo respectu. Quanquam hæc nullius etiam conditionis a me facta est mentio, sed tantum, quid Apostoli verba suadeant, ex illis ipsis collectum est. Dicit Apostolus, datos esse pastores ad institutionem sanctorum, in adificationem corporis, donec omnes occurramus in unitatem fidei. Quis hæc non videt, describi finem, cur dati sint illi viri divini, & proinde quod sit illorum munus, ut ipsam veritatem repudiare, qui hunc sensum repudiet, videatur. Non contineri autem durationem pastorum in illis verbis, quia ipso ecclesiæ Ephesinæ & pastorum ejus exemplo docueram, quæ scilicet perierunt omnia, ad id responderet, more Pontificiorum, Borcövius, de particulari ecclesia id verum esse: at de universali ecclesia concedere se nec posse nec debere. At hoc ego in defensione mea objectaria Pontificiis dixeram, & refutaram. Cur igitur id ita importunè regerit Borcövius? Dico nunc iterum: Si omnes ecclesiæ particulares perire possunt, potest etiam perire ecclesia universalis. Nam

Omnis Ecclesia
potest perire,

sublatis omnibus partibus vel speciebus, totum etiam vel genus tolli necesse est. Et quicquid de universali ecclesia dicere solent Pontificii, putida ipsorum fabula est, quam hactenus co tuerentur, quòd iterum potiri videantur.

Quod ad Græcam ecclesiam attinet, quæ etiam Doctores ab initio habeat usque ad hæc tempora, unde constat, durationem pastorum, non efficere notam ecclesiæ veræ, ait Borcovius, se supra de ea dixisse. Ergo & ego lectorem illuc remitto.

Ad id denique, quòd dixeram, nihil prodesse, quòd Pastores in ecclesia Romana durârint, si nomina tantùm Pastorum habeant, veritatem autem & fidem deseruerint, respondet, id falsum esse, nec me contrarium probare aut probare unquam posse. Sed quid aliud est tota hæc nostradiſputatio, & alix omnes, quàm demonstratio ejus, quòd Pastores ecclesiæ Romanæ tantùm nominatenus tales sint? Quod si nondum videt Borcovius, dolendum sanè est: interim tamen verum esse non desinet. Nam & ii, quibuscum ipse, Christus, cùm in terris degeret, colloquia habebat, rarò intelligebant, Christum verè dicere: & tamen, verissima eum dixisse, omnes credimus. Fascinat scilicet homines antiquitas erroris: de terret eos metus jacturæ jam gloriæ, jam commodorum, jam voluptatum hujus seculi, si, quod verum esse demonstratur, pro vero recipiant, quemadmodum etiam multi ex Phariseis in Christum credebant, nec tamen eum confitebantur, quia metuebant, ne ex Synagoga ejicerentur; & alii in Christum credere non poterant, teste Christo, quia gloriam alii ab aliis accipiebant, gloriam verò, quæ a Deo est, non curabant. Sed quia de hoc infra se dicturum pollicetur Borcovius, eò etiam responſionem ampliorem reservamus.

Excusare etiam studet Miedzibozium, quem ego sermonis intricati & obscuri accusaram, eo quòd dixerat, defecisse in ecclesia Lutheri, Calvini & Anabaptistarum, fideles scilicet & pastores, & eos demum post Lutherum omnes exortos esse. Excusat autem hoc modo, quòd Miedzibozius loquatnr ex Lutheranorum & Calvinistarum & Anabaptistarum sententia, qui dicunt, Ecclesiam suam olim fuisse, deinde verò defecisse oppressam a Papa. Sed hæc sententia non est omnium illorum, quos nominat Miedzibozius. Sentiunt enim quidam illorum, ecclesiam suam semper durasse, quatenus credunt, semper fuisse, qui id, quod ipsi hodie confitentur, confessi sunt, licet vel pauci, vel etiam obscuri fuerint. Quomodo igitur ex sententia illorum dicere Miedzibozius potuit, fideles & pastores ipsorum defecisse?

Cur veritas non
semper recipiatur.

Ioh: 12. 42.
& 1. 44.

Studium Borcovii
defendendi
Miedzibozium
canum.

Verba autem illa, Nam hiedemum post Lutherum omnes exorti sunt, clara esse, non nisi studium defendendi Miedzibozium, scribere iussit Borcovium. Vocem hi referri debere ad fideles & pastores, qui post Lutherum exorti sunt, Borcovius quidem nos docet, & ego tunc suspicabar: sed an id sint intellecturi omnes, qui ista verba legerint, iterum consideret, qui volet. Ego quidem intricatum sermonem esse & obscurum, quod solum objeceram, hactenus persuasus sum; nec aliter ipse Borcovius sentire potest, qui, ex sententia aliorum, Miedzibozium id loquentem facit, cuius nullum in eius scripto extat testimonium, quod si obscuritatem vitare voluisset, indicare omnino debuisset.

Sed nunc mecum exposulat graviter Borcovius, & sycophantam me esse asserit, quod Miedzibozium, qui dixerat, nobis, nisi ecclesiam audierimus, in præceptum eundum esse, ut in multis videre est, qui a fide exciderunt, & circa eam naufragaverunt, ut loquitur Apostolus, & ad marginem adscripserat locos ex 1. Tim: duos, errasse & peccasse diximus, & ut respiscat, optârim. Excusat autem Miedzibozium hoc modo: *Quod non dixerit, Verba illa Pauli de Ecclesia esse accipienda, sed quod tantum alluserit ad verba apostoli, & quod Paulus dicit de quibusdam sui seculi hominibus, qui a fide discedentes in hæresin lapsi sint, hoc idem asserere Miedzibozium de his, qui relicta face, quam illis præferat Ecclesia, in varios errores prolabantur.* Ad hæc sic habeat Borcovius. Primum non sine morbo animi me sycophantam appellat. potuit enim hoc ex errore, cui omnes sumus obnoxii, proficisci, præsertim si constet, me sapissimè occasionem habuisse exagitandi Miedzibozium, nec tamen cum exagitasse. quod an verum sit, iudicet, qui est extra præjudicium, lector, ex defensione mea. Deinde nonne ad istam cogitationem occasione mihi præbuere verba Miedzibozii? is enim probaturus, ecclesiam priùs cognosci debere, quam scripturam, hanc etiam rationem affert, *Alioquin, nisi ecclesiam audierimus, nobis eundum est in præceptum, ut in multis videre est, qui a fide exciderunt & circa eam naufragaverunt.* Certè nisi his verbis ratio contineatur, quare alii a fide exciderint, & circa eam naufragaverint; & ratio similis ei, quare nobis etiam metuendum sit, ne in præceptum ruamus, nihil dixit Miedzibozius. Quod etiam sentiens Borcovius, ait, *istos, qui scilicet tempore Apostolorum vixerunt, si vocem Ecclesia audire voluissent, non eò infelicitatis per venturos fuisse, ut ex fidelibus fierent infideles.* Iam si unà cum Borcovio dicere id voluit Miedzibozius, utrumque equidem graviter errare iterum dico. Nam nec ulla ratio docet, nec loca a Miedzibozio allata comprobant, cum non aber-

*Iniqua Borcovii
censura.*

raturum

raturum a fide, qui ecclesiæ vocem audiat, nisi probetur, ipsam ecclesiam errare vel etiam cessare non posse, quod hæcenus probatum esse nondum vidimus. Præterea ista locorum ad marginem ascripto cogitationem hanc augebat. Quis enim ob phrasas solas, quibus ad propositum suum utitur, Apostolicas, loca unquam allegat? Cautius igitur saltem loquendum fuisset Miedzibozio, si occasionem seferreprehendendi dare noluisset.

Fraudem verò, quam mihi objicit Borcovius, in eo nullam video, quòd dum locum 1. Tim: 6. absque versiculo allegaverat Miedzibozius, & bis eadem res in illo cap: habetur, ego priorem adduxi, non posteriorem; nec ulla ratione tenebar divinare, utrum locum allegasset Miedzibozius: sed ipsius erat, unâ cum capite versiculum ascribere. Quod verò me ex phrasi, *exciderunt à fide*, illud divinare debuisse urget Borcovius, illud facile excusari potest, si cogitet Borcovius, me fortasse tunc non vulgatam, quam vocant, inspexisse, sed vel textum Græcum, vel alium interpretem. Nam nec textus Græcus istam versionem admittit: nec eam sequuntur præcipui interpretes, adeoque etiam quidam ex ipsis Pontificiis. Si tamen hoc toto non acquiescit Borcovius, lapsui potius hoc meo ascribere deberet, quàm ulli furo aut sycophantiæ. Nihil enim magis odio habeo, quàm hominem a candore alienum.

Sed video in quid tandem desinat hæc expostulatio. Ait enim, *hoc esse proprium sectæ nostræ, simulare modestiam, & interim nec vivis nec mortuis parcere, Papam nobis esse Antichristum, Patres, antiquos deceptores, reliquos omnes, idolatras*. Respondeo, magnam nobis injuriam a Borcovio inferri. Omni enim conatu annitimur, ut eum, quem debemus, omnibus honorem & reverentiam exhibeamus. Ad probationes verò tanti criminis, hîc allatas hæc pauca nunc habeat Borcovius. Non inficiamur, has criminationes arduas esse: sed si veræ sint, non immodestiæ ulla ratione is accusandus est, qui illas objicit, sed, Veritatis hanc esse naturam, cogitandum est, quòd odium pariat. Papam Romanum, esse eum, qui in templo Dei sedeat, ut Deum se jactet, & supra omne, quod Deus nominatur, aut cui divinus honor debetur, extollat, quis inficiabitur, nisi a Deo excæcatus? Hæc verò, teste Paulo, Antichristi descriptio est. Patres antiquos (non omnes quidem, sed tamen non paucos) errorum gravissimorum fuisse & inventores & acerrimos defensores (nusquam enim voce *Deceptorum* utimur) nonné magna pars Europæ clamat & demonstrat firmitlimè? Eos denique, qui, cum Deum nôrint & Iesum Christum, divinum tamen honorem tribuunt jam imagini-

Veritatis natura.

1. Thess: 2.

bus &

bus & reliquiis sanctorum, jam ipsis sanctis, maximè verò virgini Mariæ, & hostiâ sacramentalem in corpus Christi, adeoq; in ipsum Deum converti credunt, eamque adorant, Idololatrias esse, quomodo negari potest? si Israelita, qui, cum Deum esse nossent, ob id solum, quòd, ut scriptura loquitur, circa illum vitulum, ex auro conflatum & deinde erectum, comederent, biberent, & deinde ad saltandum surgerent, pro idolatriis damnati sunt? Nos sanè, dum ista objicimus, nullâ petulantia & convitiandi alios libidine, quod nobis objicit Borcovius, ducimur, quam in te Deum testem invocamus: sed solâ conscientia & amore divinæ gloriæ & veritatis, addo etiam, proximorum nostrorum, incensi, illa non tam sponte proferimus, quàm proferre quodammodo cogimur.

Quo sine Pontificiis quædam illis molesta, a nobis objiciantur.

REFUTATIO CAPITIS V. cujus titulus est:

Ex notis certò & evidenter cognosci posse Ecclesiam.

ANtequam Miedzibozium defendit Borcovius, præfatur, Socinum, non solum negare, dari Ecclesiæ notas; sed etiam si darentur, velle eum, inefficaces esse, ad ostendendam certò & infallibiliter Christi Ecclesiam: quippe quam ex sola salutarî doctrina cognosci velit. Vbi primum, quæ certo quodam respectu sunt dicta, simpliciter sumit. Deinde dicti Socini rationem eam affert, quam is ne committavit quidem. Cujus quoque rei Miedzibozium admonui, pag: 98. sic scribens: *Vbi iterum aliud tacitè assingit respondens Anonymo, vel nimis astutè, vel parùm scitè, nempe cum statuere, Ecclesiam ex eo esse cognoscendam, quod essentiam ejus constituat, vel, ut ipsius verbis utar, ad essentiam esse confugiendum, cum quæritur & indagatur, ubi & apud quos sit Ecclesia? Pagina autem 99. addidi, Tantùm enim abest, ut Anonymus id affirmet, ut potius in hoc scripto apertè contendat, cognitionem Ecclesiæ, ubi & apud quos sit, esse vel supervacaneam, vel saltem non necessariam. Nec est, quòd urgeat verba Socini, cum ait, Non autem ex eo, an habeat, profiteaturque Christi doctrinam salutarem, quasi mens eorum sit, ex doctrina salutarî, ecclesiam esse cognoscendam. Haud enim est cogitandum, adeo rudem fuisse Socinum, ut statueret, rem dubiam & obscuram posse cognosci, ex re, non minùs obscura & dubia. Nam, quod attinet hanc disputationem, non solum æquè dubium est, quænam sit salutaris Christi doctrina, ac, quænam ecclesia: verùm etiam hoc illud ipsum est, quod quæritur. Itaque verba Socini, ad solam ratiocinationis consequentiam explicandam, trahenda sunt, nec ampliùs.*

Voluit enim, absque omni dubio, Socinus ostendere, cur, quia ridiculum est, si quis, cum dubitaretur, an quoddam individuum, sit necne homo, ex externis quibusdam, quantumvis homini propriis, id hominem esse demonstrare vellet, & interim adversario ostendenti, non esse id ratione & mente præditum, respondere negligeret; ridiculum quoque sit, cum Pontificii volunt, ex ecclesiæ notis demonstrare, apud se ecclesiam esse, & interim respondere nobis negligant, qui in promptu habemus ostendere, apud ipsos Christi doctrinam salutarem non esse. Pari enim utriusque ratione existente, necesse est, ut, quod in uno valet, valeat quoque & in altero.

Quærens ecclesiam ex salutari doctrina cognoscendam esse, dici possit,

Sed præterea tenendum est, non omnino absurdè dici, ecclesiam ex salutari doctrina, non solum posse cognosci, sed etiam cognoscendam esse. Namque, nulla alia est ratio, ad exactam ecclesiæ cognitionem perveniendi, juxta illud dictum: tunc rem cognosci, cum ejus causa cognoscitur. Quod tamen ita accipiendum est, si de salutari doctrina inter nos prius conveniat. Alioquin si de ea dubitetur, & illa ipsa tunc quærat, cum de ecclesia, quænam & apud quos sit, controversamur, non solum ex salutari doctrina ecclesia cognosci non poterit, sed etiam principium petetur.

Sed jam videndum est, quid ad Miedzibozium defendendum, adferat. Dixerat Miedzibozius, Socinum statuere, ridiculum esse, rem ex signis propriis cognoscere. Ad hoc responderam, Socinum nusquam negasse, rem ex signis propriis posse cognosci, tanto verò minus dixisse, id esse ridiculum. Hic tu scribis, *Miedzibozium in hanc ferè sententiam respondisse, falsum esse, non posse cognosci aliquid ex his, quæ ad essentiam illius constituendam pertinent. Quæ tua verba, primum præferunt, quali Miedzibozio a nobis aliud affingatur, quàm ille dicere voluerit: deinde rem esse notissimam, & inter nos minime controversam, Socinum affirmasse, non posse cognosci aliquid ex his, quæ ad illius essentiam constituendam non pertinent: ut hoc potius falsum esse, dicere Miedzibozium ostenderes, quàm, Socinum velle, ridiculum esse, ex notis seu signis propriis non posse quicquam cognosci: calumniam calumniâ longe graviori accumulans. Quantò enim ea, quæ, ad essentiam constituendam, non pertinent, latius patent, quàm proprietates: tantò calumniolius est dicere, quempiam statuere, quidpiam non posse cognosci ex his, quæ ad essentiam illius constituendam non pertinent, quàm ridiculum esse, ex signis seu notis propriis, non posse quicquam cognosci. Atque ex his, arbitror, te intelligere, in hac disputatione ostendendum tibi fuisse, Socinum affirmasse, ridiculum esse, ex signis seu notis propriis, quidpiam posse*
cogno-

cognosci: ac proinde Miedzibozium minimè falsa dixisse, nec Socino quicquam, quod in ejus verbis non haberetur, affinxisse: injuriâque me de Miedzibozio conquestum fuisse. Quod cum non fecisti, non est, cur tecum de vi rationis tuæ disputem, quâ evincere conaris, ex proprietatibus quidpiam cognosci posse.

Pergis, Cum autem Socinus dicit, ridiculum esse, demonstrare aliquod individuum esse hominem ex accidentibus ejus, quantumvis homini propriis, & interim non respondere adversario clamanti, non esse illud individuum ratione, & mente præditum, atque idcirco non esse hominem, cum, inquam, hoc dicit, ipse valde ridiculus est nam quomodo talis adversarius potest clamare, individuum illud non esse mente & ratione præditum, si concessit, ut supponitur, individuum illud ridere, admirari, ratiocinari, aliasque hominis proprias actiones exercere? Certè ista necessariò connexa sunt cum rationali natura, ita, ut, qui hæc habeat, necessariò sit mente & ratione præditus. Hocnè est, Miedzibozium defendere, & non potiùs adversus Socinum disputare? Præterea, unde colligis, cum, qui, cum quæritur, An quodpiam individuum sit homo, negat id esse hominem, eò, quod mente & ratione non sit præditum, fateri & concedere, illud individuum ridere, ratiocinari, admirari, ut inde concludas, adversarium non posse clamare, individuum illud non esse ratione & mente præditum? Num quia Socinus dixit, ridiculum esse, demonstrare, aliquod individuum esse hominem, ex accidentibus ejus, quantumvis homini propriis, & interim non respondere adversario ostendenti, non esse illud individuum ratione, & mente præditum? Atqui non est necesse, ut is, qui ad hunc modum loquitur, fingat adversarium concedentem, illud individuum, de quo dubitatur, utrum sit homo, ridere, admirari, ratiocinari, aliasq; hominis proprias actiones exercere: sed satis est, ea, quæ adferuntur, propria esse hominis, non negare. Non continuò autem sequitur, si quispiam, quod sit hominis proprium, profertur, illud illi individuo, de quo dubitatur, inesse. Animadvertendum est, Socinum, duos actores, circa unam & eandem quæstionem addubitantes, conferre, quorum uterque rationes afferat: aliam pro affirmante, a proprietatibus petitam, aliam pro negante, ab iis, quæ rem constituunt. Quamobrem quæritur, uter eorum alteri cedere debeat. id est, cujus ratio potiùs attendenda. Ipsa enim ratio docet, potiorum semper primam habendam esse rationem. Atqui potiora ea sunt, quæ sunt de essentia rei, quàm quæ rem, licet necessariò, comitantur. Tantum igitur abest, ut Socinus sit ridiculus, ut omnino illud ipsum, de quo agimus, rectè a Socino, ridiculum esse dictum sit. Neque scio, an quicquam

*Falsa affingit
Socino Borega
Gima.*

*Quæ mens Socini
fuerit.*

ineptius dici potuerit, quàm, cùm fingitur, eum, qui essentiam constituentia negat, admittere proprietates. Num potest fieri, ut essentialibus sublati, non auferantur, quæcunque rei essentiam consequuntur? Cur quispiam adeo rudis introducitur?

Dicti Socini attuleram rationem, quæ fuit, *proprietates rem sequi, non constituere: ideoque non juvare, rei proprietates proferre, & interim ad ea non respondere, quibus probatur, ei rei, definitionem non competere, quam esse, ex signis probatur.* Vbi tu ita respondes: *Juvare proferre proprietates, cùm, illis positis, necessariò essentia rei, & definitio, quæ hanc essentiam explicat, poni debeat.* Respondeo ita te verba mea sumere, ac si simpliciter loquar, nec certo quodam respectu. Verba mea sunt clarissima. Non dico, proprietates nihil juvare proferre, sed, si interim non respondeatur ad ea, quibus probatur, rei non competere definitionem. Causam explicavi, quòd proprietates rem sequantur, non constituent, innuens ea, quæ rem constituunt, iis, quæ rem sequuntur, potiora esse, ac idcirco in probando majorem vim habere. Inquis, *satis vos respondere, cùm signa & notas proferitis, ex quibus necessariò res & definitio illius inferri debet.* Quæ tua ratio si valet, contrà inferam, ex eo, quòd ostendimus, rem, de qua quæritur, carere iis, quæ essentiam constituent, evidenter sequi, nulla vos signa & notas proferre. Nam non minùs, sublati essentiam constituentibus, auferuntur rei proprietates, quàm proprietatibus positis, essentiam constituentia ponuntur. Falso igitur gloriaris, respondere vos ad ea, quibus probatur, definitionem ei rei non competere, quam ex signis probare vultis. Vbi iterum illud animadvertendum est, te, cùm inquis, vos signa & notas proferre, ex quibus necessariò res, & definitio illius inferri debet, ita verba tua sumere proculdubio, ac si nihil dubitetur ab adversario, utrum illæ notæ & proprietates, individuo, de quo quæritur, competant; quin adversarium concedere, ei competere. Sed nimis rudem adversarium fingis, idque pro concessio sumis, si ne quo tua ratiocinatio constare non potest, non animadvertens, adversarium, quamdiu negat essentiam constituentia, negare & proprietates, seu notas proprias. Non est igitur, quod triumphans insultes nobis, quasi, uno concessio, nolimus concedere aliud, cum quo illud necessariò sit connexum.

Itaque quædam, a me, inter respondendum, allata, aggredieris. Ex primò numero est, cùm dico, *Mirari me satis non posse, cur Miedzibonus dicat, ex eo, quòd individuum sit mente præditum, non cognosci, illud esse hominem, cognosci tamen ex eo, quòd rideat, admiretur, quasi quærenti non æquè dubia sint ista, ac illud, si nē hoc individuum homo. Qui dubitat,*

Boregium sensum verborum immutat.

dubitat, aliquod individuum esse hominem, dubitat etiam illud ridere, admirari, præsertim si sciat hominibus proprias esse has operationes. Hactenus ego. Tu contra: rudem me esse, & nihil intelligere, apud eos, qui aliquid didicerunt, non æquè dubia ista esse. Scire eos, actiones hominis proprias, quales sunt ridere, admirari, & similes, notiores esse nobis, ut pote, quæ in sensus etiam incurrant, a quibus omnis nostra incipit cognitio. Antequam hanc tuam responsionem inutilem esse ostendam, qua de re hoc loco agatur, dicendum mihi est. Affirmavit Miedzibozius, tuæque Borcovi unâ cum eo sentis, cùm quæritur, utrum hoc individuum sit homo, non posse, illud esse hominem, ostendi ex eo, quòd mente & ratione sit præditum. causa? quòd, cùm quæritur, utrum sit homo, hoc ipsum quærat, utrum mente & ratione sit præditum. Verùm cùm idem Miedzibozius non dubitaret pronunciare, hoc individuum esse hominem, posse ostendi ex eo, quòd rideat, admiretur, ratiocinetur, ac alias hominis proprias actiones exerceat, dixi, satis me non potuisse mirari, cur Miedzibozius dicat, ex eo, quòd individuum sit mente præditum, non cognosci, illud esse hominem, cognosci tamen ex eo, quòd rideat, &c. cùm quærenti, utrumque æquè dubium sit, ac illud, utrum hoc individuum homo. Hoc est illud, de quo jam disputandum est. Itaque dispiciamus, cujus momenti sint, quæ nobis opponis: quorumque nomine me rudem, & nihil intelligentem vocas. Cùm inquis, eos, qui aliquid didicerunt, scire, actiones hominis proprias esse nobis notiores, videris, alium verbis meis sensum tribuere, quàm quem ego illis exprimere volui. Putas me dixisse, actiones hominis proprias, æquè nobis esse ignotas, ac mentem seu rationem ejus. Qui sensus alienissimus est a mente mea. Nusquam id dixi, nec ut dicerem, habui necesse. Rationem Miedzibozii, quâ evincere voluit, ex eo, quòd mente sit præditum individuum, illud, esse hominem, non posse ostendi, quòd, cùm dubitatur, an sit homo, dubitetur hoc ipsum, an sit mente præditum, repellere volui. Visus autem mihi sum optimam ejus rei occasionem nactum esse, ex ejusdem Miedzibozii verbis, dicentis, hoc individuum esse hominem, posse ostendi ex eo, quòd rideat, admiretur, ratiocinetur, & alias hominis proprias actiones exerceat. Nam si verum est, eum, qui dubitat de aliquo individuo, utrum sit homo, dubitare simul necessariò, utrum sit mente & ratione præditum, non video, quomodo etiam necessariò non dubitet, utrum rideat, admiretur, ratiocinetur? Vtriusque videtur esse par ratio. tam, inquam, ejus, quod hominem constituit, quàm ejus, quod eum necessariò sequitur. Si enim rei ipsius, & non intentionis quærentis, rationem habemus, quærens, utrum indi-

Controversia indagatio.

viduum hoc, sit homo, non videtur aliud quærere, quàm utrum rideat, admiretur, ratiocinetur, & quicquid necessarium hominem consequitur. Mens igitur verborum meorum est, cum dubitatur, utrum hoc individuum sit homo, non minùs dubitari, utrum illud individuum ratiocinetur, admiretur? &c. quàm, utrum mente & ratione sit præditum? utrumque necessarium est homini. Quod si non est necesse, cum quæritur, an sit homo, quærere, an rideat, ratiocinetur, &c. equidem non video, cur necesse sit, quærere, utrum mente & ratione sit præditum. Ex his, Borcovi, cognoscere potes, me non adeo rudem esse, ut non intelligam, quæ loquor. Sophistam, Borcovi, agis, verbaque mea aliter, quàm ego ea scripsi, recitas: atque sic me tradicis apud eos, qui scriptum meum non viderunt, aut cum tua responsionem non conferunt. Verba enim mea citans illa, *Quasi quærenti non æquè dubia sint ista, ac illud*, reliqua, quæ sequuntur, prætermittis, sine quibus ægrè, quæ recitas, intelligi possunt. Etenim post verba, *ac illud*, addo, *sitne hoc individuum homo?* Vbi illud, non ad superiora, sed ad sequentia referri, perspicuum est. At tu ad superiora refers, & rationem cum ratione confers, quod a mente mea alienum est. *Æquè dubium esse dico, an individuum, de quo quæritur, rideat, &c. ac, an sit homo?* Hoc autem statim ibidem explicavi, dicens, *Qui dubitat, esse aliquod individuum hominem, dubitat etiam, illud ridere, admirari*: ubi insuper addidi, *præsertim, si sciat hominis proprias esse has operationes*. Quibus verbis significare volui, eum, qui concessurus sit, hoc individuum esse hominem, ex eo, quòd rideat, ratiocinetur, &c. apprimè nosse, ridere, & ratiocinari proprium esse hominis. Vnde verisimile esse, ut, qui quærit, an sit homo, simul ea quærat, quæ homini necessaria sunt. Rudis ego sim Borcovi: at ne tu quidem, tuusque Miedzibozius, subtiles estis. Affirmat Miedzibozius, tuque unâ cum eo, hoc individuum esse hominem, non posse ostendi ex eo, quòd mente sit præditum, sed ex eo, quòd ratiocinetur, &c. Etenim, inquitis, cum quæritur, utrum sit homo, hoc ipsum quæri, utrum sit mente præditum. At si ita est, Borcovi, fatemini, cum, qui quærit, utrum sit mente præditum, concedere illud idem ratiocinari. Verùm ista ita pugnant, ut, nisi fatuum quempiam quærentem statuatis, simul consistere nequeant. Quis enim adeo est rudis, qui velit concedere, quodpiam individuum ratiocinari, de quo dubitet, utrum sit mente præditum? Quicumque est, qui inficiatur, quidpiam esse mente præditum, ille neget necesse est, idem ratiocinari. Sed in his plùs satis philosophati sumus. Persequamur cætera tua verba.

Nec dum tamen, inquis, quiescis Theophile, Ais, exemplum de auro nullius esse momēti. Nam hoc aliquas habere notas, & proprietates, Ecclesiam nullas. Sed hoc falsum esse, & ego breviter probavi, & nostri integris libris ostenderunt. Et sanē ratio ipsa hoc indicat. Nam sicut unaquēq; res habet suā certam essentia, a qua illius manant proprietates, & in cognitionem illius deducunt: nisi fortē tu putes, Ecclesiam in rerum numero collocandam omnino non esse, quod nescio quomodo dici possit, cū inter rem & nihil medium dari nequeat. Ut ostendas, ecclesiā dari proprietates, primū te tuosque id probasse ais: deinde quandam rationem afferis. Quod attinet prius, dico, vos omnes, qui hactenus notas ecclesiā asseritis, non illud ostendere velle, esse ecclesiā notas, sed has aut illas esse notas. Quas duas quæstiones esse diversas nemo est, qui non probē intelligat. Alia enim, quæritur an sint: alia, quæ illæ sint? Quanquam fateor, si ostendatur, quæ illæ sint, simul ostendi, esse. Per accidens tamen id fit: & admodum prapostera est ejusmodi disputatio. Mirum tamen non est, quæstionem, an sint, a vobis prætermissam esse. Si enim omnes, quibus cum vobis hactenus res fuit, id inficiari non auli sunt. Vnde etiam factum est, ut multis tricis & difficultatibus sese implicarent, non habentes, in quo constituerent hæc ecclesiā notas: nec minū vos ipsi, adversariis vestris ostendentibus, notas, quas eis obtruditis, minimē esse notas. Scilicet egregiæ illæ sunt notæ, de quibus disputatur, sint nec nē notæ? Notarum ea est natura, ut de iis nihil dubitetur, sed tam eruditis, quā ineruditis eæ pateant, &, ut quidam vestri addunt, in sensus omnium incurrant. Itaque non sine contradictionis implicatione de illis notis disputatur. Notæ enim non sunt notæ, quam diu, quæ illæ sint, disputatur. Sed ad rationem tuam excutiendam veniamus.

Antequam autem quicquam de vi ejus dicam, illud hīc silentio involvendum non est, superiori adversus Miedzibozium disputatione, promiscuē usurpatum esse nomen proprietatum, & notarum, adversario alterum in alterius locum substituente. Quod te quoque facere facile animadvertet, quisquis legerit tuam disputationem. Iam igitur, cū tu proprietates, hoc loco distinctē a notis accipis, quid aliud agis, quā extra oleas vagaris? Patet verò, me de proprietatibus locutum esse, quatenus sunt notæ, ex iis ipsis verbis, quæ tu tibi refutanda sumplisti. Sic enim pagina 102. meæ disputationis dico: Itaque exempla, quæ affert de auro, nullius planē sunt valoris. Hīc enim conceditur, esse aliquas auri proprietates, de quibus nemo dubitat eas auri esse proprias, quod in quæstione de Ecclesia non sit. Ibi enim negatur tales notas esse. Ex quibus verbis planum perspicuumque est, me non simpliciter

Pontifici hactenus non docuerunt, An sint notæ ecclesiæ.

De notis disputare, an sint, condere naturam notarum est.

Proprietates & notæ promiscuè acceptæ.

simpliciter & distinctè a notis proprietates intelligere, sed eas proprietates, de quibus nemo dubitat, quod notarum proprium est. Hac de causa factum est, cur, cum dico, *ibi enim negatur, tales notas esse*, notarum voce usus sim, alterum pro altero usurpans, secutus hac in re Miedzibozium, duo hæc confundentem. Et tu, recitans mea verba, proprietates & notas conjungis. Quod cum ita est, quid sit, ut de proprietatibus in tua ratione loquaris, quæ sunt distinctæ a notis? Quod si dicas, id quod tamen valdè dubito, de proprietatibus te loqui, quæ sunt notæ, equidem non video, cur necesse sit, unamquamque rem certas notas habere, de notis propriè loquendo. Alioqui ex natura notarum sequeretur, nihil esse quod a quopiam ignorari possit. Sed jam rationem tuam expendamus. Ais, *ut una quæque res habet suam certam essentiam, à qua illius manant proprietates & in cognitionem illius deducunt: ita, Ecclesiam, existente ea recerta, habere suas proprietates*. Sic enim verba tua accipio, altera parte rationis tuæ, quadam tua vel typographi incuriâ, omiſſa. Respondeo igitur ad hanc tuam rationem, ac dico, pro concessio te sumere, necesse esse, quamlibet rem habere suas proprietates, si modò proprietates distinctè accipias ab essentia. Quin manifestè principium petis. An non enim, cum dicis, unamquamque rem habere suas proprietates, simul id pro concessio sumis, de quo disputatur? Itane non vides, eum, qui negat, ecclesiam habere proprietates certas, negaturum tibi, omnem rem habere suas proprietates?

Non omnis res
habet suas pro-
prietates.

Sequuntur tua verba, *Tantus, ut video, philosophus es, vix ut patrem Racovie habeas*. Cum objecisset Socino Miedzibozius, qui dubitat de individuo aliquo, sit nec ne homo, simul etiam dubitare, an sit mente præditum, cum hæc idem sint penitus, atque ad utrunque cognoscendum aliquid aliud adhiberi debeat: & qui probat unum per aliud, is petit principium, ostendendo idem per idem. Ad hæc tu ita respondes, *etiamsi homo & mente præditum, sint idem: posse tamen ostendi unum per aliud, & parum referre, etiamsi probetur idem per idem, sed satis esse, si unum notius sit altero*. Notius autem est, mente præditum esse, quàm homo, cum hoc definiti, illud definitionis ratione habeat: definitio autem notior est suo definito. Hoc autem confirmas exemplo præmissarum, & conclusionis, quæ idem esse videntur, & tamen unum probatur per aliud. Responsio mea, paulò aliter, quàm tu eam recitas, formata est. Ad hunc enim modum scripsi, *Objicit respondens, eum, qui dubitat, an hoc individuum sit homo, eque dubitare, an sit mente præditum*. Atqui ego ajo, non semper ita rem se habere. Nonne definitio est notior suo definito? Nec obstat, quod dicat respondens & alii, peti principium, quoties definitum per defini-

definitionem probatur. Nam, ut petatur principium, non id præcipue & perpetuo facit, si idem per idem probetur: sed si ignotum per ignotum probetur. Iam ad syllogismum conficiendum satis est, si ex notis ignotum inferas, si ve idem per idem probetur, si ve non: Quin imò semper præmissa idem esse videntur, cum questione seu conclusione. Et sanè, si definitum à definitione probari non posset, inutilis locus esset de definitione; inutilis & illa verissima, non minus, quàm vulgatissima regula: tum duo eadem esse inter se, cum uni tertio idem sunt. In qua responsione, duo sunt, ad quæ respondeo. Vnum, non esse necesse, ut, cum dubitatur, utrum hoc individuum sit homo, dubitetur, utrum sit mente præditum. alterum, occasione sumpta ex objectione, quæ afferri poterat, nihil obesse, etiam si idem per idem probetur: petitionemque principii non in eo consistere, si idem probetur per idem, sed, si ignotum per ignotum. Prioris rationem attuli, definitionem definito esse notio-rem: Posterioris hæc quatuor argumenta. Primum est, naturæ syllogismi non repugnare, si idem probetur per idem, sed si ignotum per ignotum probetur. Secundum, Præmissas semper idem esse cum conclusione. Tertium fore locum de definitione inutilem. Quartum denique, non minus verissimam quàm vulgatissimam esse regulam, tum duo eadem esse inter se, cum tertio idem sunt. Hisce argumentis conatus sum ostendere, nihil esse absurdi, si idem per idem probetur: quò probarem, non continuo peti principium, si idem probetur per idem: addens præterea, quæ sit petitionis principii natura. Ad hanc meam responsionem evertendam quid producas, videamus.

Inquis: si homo & mente præditum idem sunt penitus, & sub eadem ratione accipiuntur, quomodo unum notius erit altero? Certè idem, manens idem, semper est idem, ut vulgò dici solet. Si ergo definitio & definitum idem sunt penitus: Ergo, sicut unum est ignotum, ita & aliud: & ita non ignotum per notum, sed ignotum, per æquè ignotum probatur. Respondeo, primum te rem ab omnibus decantatam, & quod dicitur, lippis actionibus notam, inficiari. Quid, quæso, in scholis recepti-
 us est, quàm definitionem, suo definito, esse notio-rem? Deinde, non obstat, definitionem, suo definito, esse notio-rem, id, quòd reipsâ sunt idem. Non enim ita sunt reipsâ idem, ut ratione non sint diversa, cujus respectu, alterum, dicitur altero notius. Quis ita crasse dictum nostrum accipiat, ut nihil, inter hæc, discriminis, nos statuere velit? Quorsum verò ais, idem manens idem, semper est idem? Num, si diversa ratione statuamus idem esse notius & ignotius, idem manens idem, non erit idem? At quis tibi hoc concedet, qui modò scit, non abhorre-
 re a vero, idem posse esse notius & ignotius, diversis ra-
 tionibus?

Repetitio ante
dictorum.

Definitio semper
est notior defi-
nito.

tionibus? Alterius disputationis ita tu conaris solvere argumenta mea: atque omiſſa ad primam meam rationem reſponſione, ad ſecundam ita reſpondes: *Iam illud, ubi didiciſti, præmiſſas idem eſſe cum conſuſione? Sanè philoſophi docent, præmiſſas, reſpectu conſuſionis, habere rationem cauſe efficiētis (ſiquidem aſenſus præmiſſarum efficit in mente aſenſum conſuſionis) cauſa autem efficiens non poteſt eſſe idem cum ſuo effectu: alioquin eſet cauſa ſuiipſius, quo nihil abſurdius dici poteſt.* Animadvertendum eſt, me non ſimpliciter dixiſſe, præmiſſas idem eſſe cum conſuſione: ſed videri, idem eſſe. Quâ loquendi formâ ſignificare volui, non prorsus idem eſſe, præmiſſas cum conſuſione, ſed omnem conſuſionem eſſe in præmiſſis. Reſpexi enim ad extrema conſuſionis, quorum alterum propoſitionem, alterum aſſumptionem, cum medio conjunctum, efficit. Itaque præmiſſæ, & conſuſione hoc tantum differunt, quod conſuſio medio careat: præmiſſæ autem eo carere nequeant. Quod ſi quis medium terminum urgeat, & dicat, illius vi conſuſionem inferri, reſpondebo, non ſimpliciter vi medii termini inferri conſuſionem, ſed vi diſpoſitionis medii cum extremis quæſtionis ſeu conſuſionis. Vbi præterea ſciendum eſt, eſſe quosdam, qui arbitrantur, conſuſionem ex præmiſſis vigore medii, ſeu ex connexione medii, & legitima diſpoſitione ejus, cum extremis quæſtionis ideo neceſſariò ſequi, quod medium ſit illud tertium, in quo, extrema conſuſionis ſunt idem, juxta regulam quartæ rationis loco a nobis allatam, quâ regulâ, ſyllogiſmi categorici nexus & ligamenta conſtare cenſentur. Quod ſi admittatur, non video, cur non potuerim rectiſſimè dicere, præmiſſas cum conſuſione eſſe idem. Et tamen ad eum modum non ſum locutus.

Quod attinet tuam rationem, ea fallaciâ ignorationis elenchi tibi imponit, quæ ex diverſo reſpectu oritur. Præmiſſæ ſunt cauſa efficiens conſuſionis, ſi vim illationis & conſequentiæ ſpectes: At eadem ſunt idem cum conſuſione, ſi attendas materiam. Nonné utrumque conſuſionis extremum, quæ eſt ejus materia, in antecedente ſyllogiſmi eſt: Majus quidem propoſitionis, minus, aſſumptionis locum occupat.

Tertiam rationem noſtram impugnâs, inquiens, *At ego dico, utilem eſſe locum a definitione, ſed oportere, ut definitio, per quam probandum eſt, nota ſit illi, cui aliquid probari debet.* Nam ſi illi ignota fuerit, nihil eſt, quod ſperet, quidquam tali probatione apud eum profici poſſe. Hujus rationis meæ vis hæc eſt, definitum per definitionem probatur: Ergo idem probatur per idem. Conſequentiam patere arbitratus ſum. Definitum enim & definitionem rei ipſa eſſe idem, in ſcholis perhibent.

perhibent. Itaque solius antecedentis rationem habui, quod verum esse, demonstrare volui, quod locus de definitione, esset inutilis, id est, falsò doceretur, inde argumenta depromi posse. Cujus mei argumenti callidè vim declinas, dicens locum a definitione esse utilem, sed ita, ut definitio, per quam probandum est, nota sit illi, cui aliquid probari debet. Atqui illud dicere, non est, respondere ad argumentum, vimque ejus infringere, aut nullius esse momenti ostendere. Non sum ita hebes, ut non sciam, definitionem debere esse illi notam, cui aliquid per eam probatur. Aliud quæro, ad quod tu mihi respondes. Cur, inquam, idem per idem nequeat probari, cum definitum per definitionem, & contrà probatur, definitione & definitio idem existente. Idem enim est, exempli causa, homo, & animal rationale. Quod ipsum etiam uterque vestrum adversum nos urget, cum ostendere conamini, cum quæritur, utrum quodpiam individuum sit homo, hoc ipsum quæri, utrum sit mente præditum:

Ultimam rationem ne attingis quidem, satis habens dixisse, te non videre, regula illa, ad quid mihi serviat: nisi ut probem, præmissas idem esse cum conclusione. Sed non huc spectat. Ostendere eâ conatus sum, idem per idem posse probari. Regula enim illa docet, duo fore idem, si utrumvis cum tertio sit idem. Exempli causa: Quæritur, utrum homo idem sit, quod animal ridendi facultate præditum? Ut autem ostendamus id ita esse, tertium assumimus, adversario notum, in quo utrumque conveniat, id est, quod idem sit cum utrovis. Est autem illud, animal rationale. Nam quid est homo aliud, quàm animal rationale? & quid animal ridendi facultate præditum, quàm hoc ipsum? Ergo, si tum homo, tum animal ridendi facultate præditum, idem sunt quod animal rationale: homo & animal ridendi facultate præditum, idem erunt. Et hæc tu adversus meas rationes disseruisti, quæ a me prorsus eversa esse, tute intelligis. Illud certè silentio involvendum non est, nihil te ad primam meam rationem respondisse: Ac neque quicquam respondes ad ea, quæ de natura petitionis principii dixi. Quod ipsum haud ægrè ferrem, nisi animadvertenter, haud te probare ea, quæ ad explicandam petitionis principii naturam attuleramus: verùm e verbis tuis ejusdem quinti capituli intelligo, te placitum Miedzibozii, ac vulgo receptam petitionis principii explicationem sequi. Paginâ enim vice simâ primâ, ais, probare, Vnum per aliud, esse principium petere, idque rectè a Miedzibozio dictum. Quare miror, te ausum fuisse mihi eandem petitionis principii explicationem obtrudere, quam me improbare, & aliter ea de re sentire, intelligeres, non audens nostra, quæ ea de re attuleramus, convellere.

His confectis, sophismate tuo, quædam alia dicta mea eludere vis, in hunc modum scribens, *Iam cum dicis plura esse individua ratione prædita, quæ tamen non sunt homines, potuit ne quicquam dici inscitius? nonne ratione præditum, est essentialis hominis differentia? Quod si ita est, quomodo igitur alteri, quam humanæ naturæ convenire potest? An tu quoque beluas ratione præditas affirmabis? Nisi forte existimes, Angelos rationis participes esse. Sed neque hoc verum est. Nam ibi est ratio, ubi est discursus. Angeli autem non discurrunt, sed simplici intuitu cognoscunt omnia, qua etiam de causa a Philosophis intelligentiæ vocantur. Aliud est intellectivum esse, aliud ratione præditum esse: illud Angelis convenit, hoc minime. Ita tu philosopharis. Sed non attendis, frustra te intellectum, a ratione distinguere. Ratio enim, & intellectus, sæpenu-mero pro eodem sumuntur, quicquid nunc rationando quidpiam cognoscit, nunc solo intuitu. Esto igitur, Angelos simplici intuitu omnia cognoscere, non tamen hinc sequetur, Angelos quidpiam potius, quam rationem habere. Quanquam quis Angeli naturam aded cognovit, ut ista securè fabulari mihi queat? Certè si, quod debemus, sacras literas sequi velimus, longè aliter rem se habere statuendū erit. Hæ enim de Angelis ea dicunt, quæ discursu eos quædam cognovisse & cognoscere produnt, ut inter alia est, quòd eis certo tempore innotuerit per ecclesiam multiformis sapientia Dei, & quòd desiderant prospicere in salutem humani generis, teste D. Paulo & Petro: Imò pro particula mysterii pietatis Paulus id cōmēmorat, quòd Deus visus sit Angelis. Taceo nunc, quòd quibusdā viris doctis non absurdum videatur, Deum ipsum quædam dianoa, ut illi loquuntur, vel ratiocinando intelligere. Verūm enim verò tu inquis, ratione esse præditū, essentialē esse hominis differentiam: unde concludis, alteri, quam humanæ naturæ, ratione esse præditum, non convenire. Equidem non diffiteor, sed non si consideretur ratione Angelorum. Nam quid prohibet, utrisque commune esse, ratione esse præditum? cum non sub eodem genere contineantur? Ad constituendum inter homines, & Angelos differentiam, satis est, hominem esse animal. Differentiam essentialē unius, non competere alteri, tum verum est, cum sub eodem utraq; genere continentur. Atqui homo, & Angelus genere differunt.*

Restat disputatio, de certa quadam Socini argumentatione, quæ fuit, sacrarum literarum interpretationem non esse ab ecclesia petendam: nisi velimus, prius cognitam esse ecclesiam, antequam illud cognoscatur, unde ipsa cognoscenda est. Etenim neque de salutari doctrina, neque de notis ecclesiæ, ex quorum alterutro ecclesia sit cognoscenda, nobis constare potest, quamdiu de mente seu sensu sa-
crarum

Ephes. 3. 10.
1. Pet. 1. 12.
2. Tim. 3. 16.

Ratione prædi-
tum esse, cur An-
gelis & homini-
bus competat,

Repetitio dispo-
sitionis.

crarum literarum, nihil compertum habemus. Hoc argumentum Miedzibozius in hunc modum proposuerat: *Verum tu urges adhuc, notas hasce, quas Catholici assignant, si veræ sunt, debere ex scriptura de promi. Quod si ita est, prius igitur agnoscendam esse scripturam, & quod ex eo sequitur, notio rem esse, quàm Ecclesiam, ac proinde hanc ex illa, non contrā, ostendi debere: nisi velimus, eodem tempore, & notio rem esse & ignotio rem, quod, ut ais, implicat contradictionem.* Itaque dixi, Miedzibozium bonam verborum Socini partem omisisse, ad illamque haud respexisse, & tantum ultimo loco sequentium rationem habuisse: addens Socinum hoc tantum inferre, id est, ex verbis ejus colligi posse, notas ex sacris literis cognosci debere: ac proinde ecclesiam ex notis cognosci non posse, sacrarum literarum cognitione ab ecclesia pendente. Alioquin notas prius cognitæ fore, quàm illud esset cognitum, unde ipsa cognosci debeant, quod non solum est absurdissimum, sed etiam implicat contradictionem.

Quibus explicatis, quæ ad me refellendum affers, attendamus. Ais, *Nullam te hic difficultatem aut contradictionem videre, falsum enim esse prius notas cognitæ fore, quàm illud esset cognitum, unde cognoscendæ sint.* Quare dabo operam, ut intelligas, falsum id esse minime. Cum igitur ais, ex notis ecclesiam cognosci, notas esse cognitæ, antequam ecclesia cognita sit, aperte statuitis. At cum iterum dicitis, notas ex sacris scripturis de promi, quod est, inde cognosci, scripturas notiores, quàm notas, facitis. Tertio loco, cum affirmatis, ecclesiam esse, quæ cognitionem scripturarum suppeditet, ecclesiam esse prius cognitæ, quàm scripturam, innuitis. Quod cum ita sit, quis ita hebes est, qui non intelligat, ex his necessario sequi, notas fore prius cognitæ, quàm illud sit cognitum, unde illæ cognosci debent? Negationis tuæ rationem affers, Miedzibozium dicere, scripturam prius cognosci, ex illa demum notas colligi. Sed hoc est, quod in subsidium causæ nostræ sumimus: & ex quo argumentamur, adversus vos. Etenim si scriptura prius cognoscitur, & ex illa demum notæ colligendæ sunt, porro ex notis ecclesia, ut vultis, qui verum erit, ab ecclesia scripturam esse cognoscendum, quæ non nisi tertio, id est, ultimo loco, cognoscitur? An hoc non est illud, quod dico, fore notas prius cognitæ, antequam illud erit cognitum, unde illæ cognoscendæ sunt? Contradictionem non animadvertitis? Quia eam esse nolletis. Sed velitis nolitis, fateri cogimini, vi ipsius veritatis, implicari hic a vobis contradictionem. Scio vestrum effugium, sed ita inane, ut de causâ vestra actum esse videatur. Duobus enim modis scripturam interpretamini. Nunc pro libris divinitus scriptis: nunc pro iis, quæ illis libris continentur.

Quomodo contradictionis in eo sit, si dicatur ab ecclesia interpretacionem scripturæ esse petendam: vel ecclesiam ex notis esse cognoscendam,

Effugium adversariorum,

Priori significatiōe scripturam prius esse cognoscendam, quā notas ecclesiæ conceditis: posteriori notas, & inde demum ecclesiam, quæ ecclesia tandem verum ac legitimum sensum nobis suppeditet. Hoc est illud effugium vestrum, sed frustra inventum. Etenim non alia scriptura ab ecclesia cognoscenda est, sed illa ipsa, quæ prius cognoscitur, ut ex illa notæ cognoscantur. hoc est, utrobique scriptura, pro iis, eorumque mente & sensu vero ac legitimo sumitur, quæ libris divinitus dictatis continentur: nullibi verè pro libris sacris & authenticis. Nam nisi nobis de sensu sacrarum scripturarum prius constet, quā de ecclesiæ notis. quæ notæ ex sacris literis poterunt depromi atque cognosci? Num verendum non esset, ne, mente & sensu vero ac legitimo sacrarum literarum ignorato, quidpiam aliud nobis obtrudatur, quā notæ? ac item, ne de sensu locorum scripturæ, quibus notas ecclesiæ contineri dicatur, eadem maneat dubitatio, quæ est inter nos de religionis dogmatibus? Et sanè id ita esse experimur, cum de hisce notis inter nos disputatur: vobis ejusmodi scripturæ testimonia, pro vestris notis afferentibus, de quorum interpretatione sæpius inter nos dubitatur. Quod cum apud me diligentius considero, cōsidero autem sæpius, haud mirari satis queo, audere vos ejusmodi notas nobis obtrudere, de quibus non minùs dubitatur, quā de ipsa ecclesia, quæ nām seu apud quos sit. Itaque ex his videre est, non satis esse, ad ecclesiæ notas cognoscendas, credere, libris, ex quibus probantur, esse sacros & a spiritu sancto dictatos, sed ampliùs necesse est, mentem scripturarum tenere, habereque cognitum.

Sed quorsum vestrum de distinctione scripturæ cōmentum, Socini argumento retento, in quo non de scriptura, sed de scripturæ interpretatione sermo est? Affirmat Socinus, ab ecclesia sacrarum literarum interpretationem non esse petendam, quodd, nisi de interpretatione sacrarum literarum nobis constet, ecclesia cognosci nequeat: posito eo, ecclesiam ex notis cognoscendam esse: notas verò, ex scripturis. Eadem est ratio alterius verborum Socini partis, a Miedzibozio omittæ, a te verò ad refellendum tibi propositæ. In qua refellenda, inquis, *contradictionem te nullam videre, deceptionem tamen non parvam animadvertere*. Atqui vix credere possum, te nullam videre contradictionem, si sumere patiaris Socinum pro concessio, ecclesiam non posse cognosci, nisi antecedente salutaris doctrinæ cognitione, quod pro concessio Socinum sumpsisse, probè animadvertere potuisti. Quid enim? Audebis tu dicere, ad cognoscendam salutarem doctrinam, sufficere, firmiter tenere, libros novi Testamenti divinitus esse dictatos, quicquid verum & genuinum sensum eorum, quæ illis libris

his libris continentur, nesciamus? Equidem haud mihi persuadeo, te adeo futurum audacem: aliequin ipsa te refutaret experientia. Etenim quotquot religionem Christianam profitemur, indubitanter credimus, libros novi Testamenti, a spiritu sancto profectos esse. Et tamen in quot sectas divisi sumus, de salutari doctrina inter nos contendentes? Vnde apparet, salutarem doctrinam non cognosci, nisi verum & genuinum sensum sacrarum literarum teneamus. Quid igitur clarius est, quàm, eo posito, ecclesiam non nisi ex salutari doctrina cognosci posse: salutarem verò doctrinam ex sacris literis: denique sacrarum literarum interpretationem ab ecclesia esse petendam, ecclesiam esse cognitam, antequam illud cognitum esset, unde ipsa cognosci debet?

Aistu quidem, *Si Socinus per salutarem doctrinam intelligat veram de Deo exillimationem, & sanam eorum, quæ fide credenda sunt, intelligentiam, sic falsum esse, ad Ecclesiæ cognitionem, cognitionem salutaris doct inæ requiri.* Sed primum dico, ex eo, quòd, si per salutarem doctrinam Socinus intelligat, veram de Deo exillimationem, & sanam eorum, quæ fide credenda sunt, intelligentiam, inficiaris, ad ecclesiam cognoscendam, necesse esse prius cognoscere, quænam sit doctrina salutaris, non sequi, argumentatione Socini, nullam contradictionem monstrari: Sed ostendendum tibi fuit, nullam posse esse contradictionem, quam Socinus urget, etiam si salutaris doctrinæ nomine, non ipsas sacras literas seu libros divinitus scriptus, (verba tua sunt) sed etiam rectam de Deo exillimationem, & sanam eorum, quæ fide credenda sunt, intelligentiam, Socinus intelligat. Nunc enim de sola contradictione agimus, & non de veritate eorum, quæ a Socino in argumentatione pro concessio sumuntur. Quam te contradictione nullam videre ais: Sed falsò, ut videre potuisti, admissio eo, non nisi ex salutari doctrina ecclesia posse cognosci. Deinde, cum ad antecedens Socini respondes, id est, negas, ex salutari doctrina ecclesiam esse cognoscendam, fingis. Socinum simpliciter, & nō ex hypothesi seu concessis, argumentari. Quo factum est, ut tu & Miedz: verba Socini conjuncta, disjungatis. Socini enim argumentum, duabus constat partibus. Sic enim procedit. Duo sunt, ex quibus verisimile est, ecclesiam posse agnosci, salutaris Christi doctrina, & ecclesiæ notæ. Vtrumvis admittatur, falsum est, ab ecclesia interpretationem sacrarum literarum esse petendam. Ratio consequentiæ, fore ecclesiam cognitam, antequam erit cognitum illud, unde ipsa cognosci debet. Quid tum? Quia tum salutaris doctrina, tum ecclesiæ notæ non cognoscuntur, nisi nobis

nobis constet de vera sacrarum literarum, unde utrumque depro-
mendum est, interpretatione.

Ex his, quæ hæcenus disputavimus, non solum planum ac per-
spicuum est, contradictionem a vobis admitti, dum simul stare vultis,
ex notis ecclesiam cognoscendam esse, notas ex scripturis, & sacra-
rum literarum interpretationem ab ecclesia esse petendam: verum
etiam, iustas me causas habuisse, cur conquererer de Miedzibozio,
omisisse eum alteram Socini verborum partem, quâ alterum ejus rati-
ocinationis membrum explicatum fuit: neque hoc tantum, sed
cùm non posset Socini rationem solvere, verba ejus mutasse, proque
vocibus *cognitum & non cognitum*, quædam alia supposuisse. Valde
enim premit, cùm sic argumentamur: Nisi nobis de interpretatione
sacrarum literarum constet, ecclesia cognosci non potest. Itaque in-
terpretatio sacrarum literarum ab ecclesia non potest peti. Vbi noti-
ori & ignotiori nullus locus est: at est, cognito & non cognito. Erit e-
nim ecclesia cognita, antequam cognoscatur illud, unde cognoscen-
da ipsa est.

Ab hac disputatione transis ad aliam: ac quæris, utrum notius sit,
ecclesia, an verò scriptura? ubi distinguis scripturam, inquitens,
nunc ex suppositione, nunc simpliciter & absolute scripturam sumi.
Priori modo acceptam, notiozem esse dicis, quam ecclesiam: po-
steriori ecclesiam, & non scripturam. Sed cùm ego in mea adversus
Miedzibozium disputatione, dicerem, scripturæ appellatione vos ab-
uti, sumentes scripturam non pro verbo divino, seu doctrina Christi,
sed pro charta, id est, pro doctrina Christi, literis mandata, & in char-
tam relata: nobis, scripturæ nomine, verbum Dei simpliciter confide-
rantibus, audes dicere, utroque modo scripturam consideratâ, notio-
rem esse, quàm ecclesiam. Id verò ita deducis, *Verbo etiam divino, quod
ab Apostolis prædicabatur, non statim credebant, nec poterant inducere
animum, ut sibi persuaderent, illa, quæ audiebant ab Apostolis doctrinam
esse a Deo traditam. Quid ergo faciebant? Primum contemplantur re-
centem illam ecclesiam, & familiam Christi: videbant in illa summam
vitæ innocentiam: videbant illa, quæ dicebantur ab ea confirmari multis
& maximis miraculis, videbant & alia nonnulla, quæ hic referre non est
neceffe. Hoc ubi sibi persuaferunt, non difficulter deinde inducebantur, ut
crederent doctrinam, quæ ab illis tradebatur, esse verè verbum Dei. Ita
tu. Sed o beslam Borcovij declarationem hujus nostræ controver-
siæ. Non attendis, vel potiùs attendere non vis, eam ecclesiam, quàm
priorem statuis, quàm verbum Dei prædicatum, non nili antecedente
predicatione verbi Dei prædicati collectam esse? An verò credis,*
extitisse

extitisse ecclesiam, prædicatione verbi Dei. Atqui priùs Christus prædicarunt, quàm Apostoli, & primi post Apostolos, crediderunt. Nonné fides ex auditu? Auditus ex prædicatione? An finges mihi ecclesiam, quæ nihil credat? Quæ sit Borcovi, ut veritatem scientes prudentes opprimatis?

Dixeram pro assertionem meam, Deum, medium fundandæ & colligendæ ecclesiæ suæ, non aliud voluisse, quàm annunciationem promissorum & præceptorum suorum. Id tu, etsi verum quidem esse fateris, tamen potuisse dubitari ais, an illa annuntiatio esset a Deo, sed, postquàm cognita est ecclesia, tum demum ex testimonio ipsius creditum esse, illorum omnium, quæ annunciabant Apostoli, Deum fuisse autorem. Vbi ita loqueris, quasi verum sit, ecclesiam potuisse consistere, illam primam, absque præcedente annunciatione promissorum & præceptorum Dei: quod tacitè affirmas, dum primum, eam cognitâ, creditum esse ais verbo Dei, id est, promissis & præceptis Dei. Illa ecclesia, quâ tu cognitâ, ais, creditum esse, illorum omnium, quæ annunciabant Apostoli, Deum fuisse authorem, præcedentem prædicationem promissorum & præceptorum Christi, fundata & collecta est? an verò prior extitit hisce? Si non nisi, antecedentibus istis, extitit, & iis superædificata est, quæ absolutè & simpliciter loquendo, verbum Dei non erit notius, quàm ecclesia? Nonné ea simpliciter & absolutè notiora sunt, quæ tempore priora sunt, quibusque sublati, cetera necesse est auferri? Atqui aufer verbum Dei, id est, prædicationem promissorum & præceptorum ejus, poteritne ecclesia consistere? Cur igitur ecclesiam simpliciter & absolutè notiores esse statuitis, quàm verbum Dei prædicatum: annunciationem, inquam, promissorum & præceptorum divinarum? Quare ex hisce, adversus te a me disputatis, intelliges, frustrate conatum esse, rudioribus fucum facere, & nebulas veritati obducere. Nunquam, crede mihi, evinces, nec si sis subtilissimus, simpliciter & absolutè ecclesiam esse notiores, quàm verbum Dei prædicatum.

REFUTATIO CAPITIS VI. cujus titulus est:

Fabula sunt, quæ Theophilus narrat de sua ante Lutherum Ecclesia.

Cùm durationem ecclesiæ Romanæ urgeret Miedzibozius, & nobis, qui ab ista ecclesia recessimus, defectionem ecclesiarum nostrarum objiceret, ego ad objectionem istam, de defectione ecclesiarum Lutheranorum, Calvinistarum & Anabaptistarum, vel omnium

Repetitio discor-
sum.

potius, qui a Papatu secesserunt, tria responderam. 1. Probari non posse, omnes defecisse. potuisse enim esse & tamen latere, ut exemplum illorum, qui tempore Eliæ latebant, & illorum, qui nunc degunt in Italia, Romæ & alibi, ubi Inquisitio Hispanica viget, docet. 2. Probari posse, semper ferè fuisse, quia semper fuerint ii, qui contra eos scribebant, & quorum scripta in diem hodiernum extent: Vnde etiam hodie dicere soleant Pontificir, jam pridem esse damnatas sententias, quas cætus illi, qui sunt extra Papatum, sectantur. quod dicere nō possent, nisi jam antea extitissent. Quod verò oppressi sint, ita ut in numerum aliquem insignem excrecere semper non potuerint, & unā cum eis scripta illorum, id tyrannide hominum, malitiā sathanæ & permissu divino factum fuisse. 3. Etiam si omnes defecissent, tamen hinc non sequi, eos non esse Christi ecclesiam. Non enim necesse esse, ut ecclesia semper duret, nec promissum de ista perpetua existentia vel extare vel extare posse; & aliunde denique cognosci posse, homines esse Christi ecclesiam, si scilicet sacris literis consentanea doceant.

Hæc omnia, quæ & verissima sunt & facillima, hoc cap: imperit Borcovius. Videamus quo successu. Ad primum respondet: *Quomodo ex istis oculis per tot secula aliquis sese non prodidisset, in tanta præsertim diversitate naturarum & ingeniorum, quibus, quod modò placer, postmodum displicet? Nullusne inventus est, qui toto illo tempore ab illis deficeret, eorumque mysteria enunciaret?* Sed hæc nihil ad rem faciunt. Ita enim respondet Borcovius, ac si ego dicerem, semper per tot secula latuisse ecclesiam vel Christi fideles. Cū res longè aliter se habeat. Dicimus enim, publicè extitisse ecclesias, quæ illud idem confessæ sunt, quod hodie confitentur ii, qui a Papatu secesserunt: sicubi autem non apparuerint, negamus, inde consequi, quod non extiterint reipsa. Quia scilicet latere potuerint, ut exemplum illorum, qui tempore Eliæ latebant, ad oculum docet. Deinde censet Borcovius, ecclesiam Iesu Christi, quæ tunc fuit, ex ea, quæ nunc est: & quia, quæ nunc interdum sunt, tunc facta non sunt, ecclesiam etiam tunc latentem fuisse negat. An verò non potuit fieri, ut nemo inter illos paucos, qui tunc latebant, esset adeò impudens & impius, ut suos fratres prodere vellent veritatis hostibus? ut etiam hodie videmus fieri in iis locis, ubi illi sunt, qui diversum a Papatu sentiunt. Latent scilicet inter medios hostes, & interdum alii alios etiam non nōrunt, & tamen sunt Christi ecclesia? Nonnè etiam fieri potuit, ut interdum aliquis proditor inter eos existeret, qui aliis periculum crearet apud illos, penes quos rerum summa tū erat, & ita latens illa ecclesia persecutione opprimi potuit, ut hodie etiā in aliis provinciis fieri videmus & audi-

mus. Quod verò paulò pòst ait Borcovius, *quomodo homines erratici & per varia loca dispersi ecclesia dici possunt? cùm sit civitas quedam teste Christo?* hoc est, illudere & insultare populo Christi, vel in carne gloriari. Nonné enim erant populus Dei, de quibus legimus, quòd *circuiverint in ovillis & caprinis pellibus, egenes, afflicti, male tractati, quibus non erat dignus mundus, in solitudinibus errantes, & montibus & speluncis & cavernis terræ, quæ verba etiam ad Christi populum referri posse, vel saltem, illud ipsum Christi populo etiam evenire potuisse, nihil prohibet. Ecclesia sunt, qui Christi religionem amplectuntur, in Christum credunt & eidem obediunt. Ad hoc verò non locis fixis & celebribus, non numerosa multitudine, sed animo tantùm religioso & vitâ piâ opus est. Verba porò Christi tantùm docent, quid ecclesia ipsius esse debeat, vel sit, quamdiu ecclesia ipsius incorrupta manet: Si verò ipsa ecclesia corrumpatur, & suo modo ecclesia esse desinat, quomodo instar civitatis in monte positæ esse potest? Corrupti autem posse ecclesiam & ita desinere, tum ipsæ sacræ literæ testantur, tum res & experientia comprobant.*

Sed hîc insignis doli cômonefaciendus est Borcovius. Cur enim ad exemplum multorum Dei cultorum, tempore Eliæ, nihil respondit? Num & eos proditores appellabit, qui tamen ita latebant, ut nec ipse Elias, Dei cultor summus, eos existere cognitum haberet? Vides igitur, pie lector, nihil aliud esse, quod hîc prolixè persequitur Borcovius, quàm superbam & superciliosam debacchationem in miscellum Christi populum, qui olim latere etiam coactus fuit, ut tempore Eliæ latere cogebantur septem millia hominum.

De iis, qui in Italia, Romæ & alibi, ubi inquisitio Hispanica viget, latitant, nihil etiam attulit dignum refutatione. Tantùm enim ait, *latere unum vel alterum annum non est difficile, sed tot seculis diversam ab aliis religionem profiteri, neque tamen deprehendi potuisse, id verò est miraculum omnium maximum.* Sed jam Romæ & in Hispania multi latent ab eo tempore, quo Evangelica veritas denudè revelati cepit, quod integrum ferè seculum est, & tamen diversam a Pontificiis sequuntur religionem. Et quia perpetuò latere non possunt, idè etiam multi, ut seculis præteritis, ita & nunc, vita privantur, bonis omnibus exuti, ita ut non habuerit, cur illis opponeret sanctos Martyres Borcovius. Plura enim martyria hoc elapso seculo subierunt in Belgio, Italia, Hispania, Gallia & aliis regnis Europæ Christi causati, qui a papatu secesserunt, quàm, non dicam ullum aliud seculum, sed fortasse, quàm omnia alia secula: & satis superque indicârunt, se, etiam si nati essent in medio idolatriæ, tamen ab ea semper abhorrivisse, & vi-

Heb. 11. 37. 11.

Matth. 9. 14.

Quatenus ecclesia sit instar civitatis.

Dolus Borcovii.

Ecclesia latere potest.

Martyria nostri seculi superant alia totius seculorum martyria.

tam profundere maluisse, quàm tanti sceleris cõplices esse. Et miror sanè, Borcovium ita in occultos Christi nominis professores invehi, cùm Iesuitæ de ecclesia suorum in Anglia, certè non publicè ritus ecclesiæ Romanæ peragente, non leviter gloriantur, ut inter alia, literæ Campiani Iesuitæ docēt. Notandū autem est, nō ubiq; locorū & omni tempore tantam fuisse & esse conscientiarum oppressionē, qualis hodie est ibi, ubi Papæ viget imperium & Hispanica inquisitio: & ita facile fieri potuisse, ut multi essent, qui in ipso Papatu a multis retro seculis degebant, aliam religionem sequerentur, & idolatriæ istius planè essent immunes, ut hodie in quibusdam regnis fieri audimus & videmus, ubi religio quidem Pontificia publicè prædicatur & exercetur: interim tamen nemo ad eam sectandam vi adigitur, sed libertas religionis, dummodo pax & tranquillitas publica facta maneat, si non apertè, saltem tacitè permittitur.

Ad alterū nihil respondet Borcovius, quod dignum sit defensore ecclesiæ. Extitisse omnibus ferè seculis, qui publicè professi sint id, quod hodie ii, qui a Papatu secesserunt, probo, quia extant scripta Patrum; quæ adversus horum similes scripserunt: quia Pontificii gloriantur, sententias, quas isti sequuntur, jam pridem a suis patribus damnatas esse. Borcovius dicit, *me non nominare illos, sed se facile suspicari posse, quos intelligi velim, nempe Marcionitas, Manicheos, Pelagianos & similes, & hos nobis se largiri ait; sed ita, ut eos neget esse Ecclesiam, sed hæreticos*: idq; antiquitate & testimonio Lutheri & Calvinicomprobat. Simonem Magum, Ebionem, Cherintum & alios nostros etiam fuisse ait, & a Patribus refutatos esse gloriatur: Sed nihil promovet, & aqua ipsi hæret. Nam non statim hæretici sunt, qui tales ab ecclesia Romana habentur, vel olim etiam ab ecclesia antiqua habiti sunt. Cùm ad hæreticum constituendum talis circa religionem Christi error requiratur, qui fidem in Iesum Christum tollat necessariò. Quod, an de omnibus, quos nominat Borcovius, dici possit, magna eget disquisitione. Potest autem aliquis errorem vel etiam errores multos sectari, qui fidem in Christum non tollunt, & ita Christi ecclesiæ membrum esse. Et certè, si ad Evangelii regulam examinandæ essent opiniones multorum, qui pro hæreticis hodie proclamantur, constaret, graviter olim peccatum esse, & nunc etiam peccari, dum, qui pro fratre errante & infirmo habendus esset, pro hoste Christi & hæretico habitus fuit & habetur. Deinde non tantùm adversus paucos hos, quos Borcovius hic nominat, scripserunt Patres Pontificii, sed etiam adversus alios complures, qui in plarisque idem, quod hodie Lutherani, Calvinistæ, & Anabaptistæ profitentur, quibus Pa-

Non omnibus seculis eadē ubiq; fuit conscientiarū servitus.

Non omnis error facit hæreticum.

bus Pates Pontificii nulla re fuerunt superiores, quàm vi & potentia humana: Imò viri fuerunt multiplici eruditione & pietate insignes, illi, quibus Patres isti sese opposuerunt, cùm interim ipsi Patres, qui alios scriptis suis, quæ humana tyrannis conservavit, opprimere conati sunt, rudes, respectu istorum, essent, & interdum etiam, quoad vitam sanctimoniam, infames. Quod si de quibusdam Patribus prolixius speciatim comprobare vellem, hui, quomodo indignaretur Borcovius, qui ferre non potest, ut in genere multorum errorum & peccatorum defensores dicantur fuisse Patres ecclesiæ Romanæ: & dum illos a me contemni, ut ipse ait, ægrè fert, ita me, quem ministellum aut pædotribam diabolarem appellat, præ illis contemnit, ut verba me illius impura referre pudeat. Vnde apparet, me vera dixisse, quia tantopere ringitur Borcovius. Cur enim non ostendisset potius, eos vera defendisse adversus eos, quos ego veritatem tenuisse colligo, quàm me ita superciliosè tractaret? Deponat modò personam, quam sumisit in hac comædia, Borcovius, & experietur, plurimos extitisse hoc seculo nostro, qui Patribus illis non tantùm sint pares, sed etiam in multis superiores. Quid enim? num tanti faciendi sunt Patres ecclesiæ Romanæ, quantie eos facit Borcovius, quorum scripta variis erroribus, variis repugnantis, addo etiam blasphemis referta sunt? Num seculis præteritis Spiritus sancti dona commissa fuere, nostro negata? Ecce ego tibi, Borcovi, dico iterum, quod res est: Non paucos fuisse inter illos, qui a Papatu secesserunt, & in nostro etiam cætu aliquos, quibus, si vivi essent, Patres isti, sponte sua, si non suâ superiorem, saltem suæ parem, tribuerent rerum divinarum cognitionem & vitam sanctimoniam.

Borcovii fastidia

Pares Patribus
Pontificiis aliis
etiam fuere.

Sed post hanc debacchationem, dignam Theologo Pontificio, iterum ad rem redit Borcovius, & nihil me juvare, ait, istos publicos impietatis professores, cùm hi non semper extiterint, sed per intervalla temporum alius alii successerit: ecclesia autem Dei semper esse debeat. Sed nec ego simpliciter dixeram, semper eos extitisse, sed fere semper, ut ipsemet etiam paulò antè Borcovius dixerat: nec verum est, ecclesiam veram semper esse debuisse, cùm nullo sacrarum literarum testimonio, vel ratione inde deducta, id probari possit, vel saltem hætenus probatum sit, licet eam semper fuisse non simpliciter negemus. Dicimus enim, eam etiam semper durasse dici posse, quatenus semper illi fuerunt, qui Christi nomen profitebantur, qui, etiam si in multis erraverint, & Christo etiam non obedierint, ecclesia tamen Christi appellari potuerunt.

Ad tertium denique nihil primùm directè respondet. Nec enim

ostendit, quomodo non semper sint vera Christi ecclesia, qui ea doceant, quæ sacris literis sunt consentanea, licet ad tempus esse cessaverint: sed iterum suam canit cantilenam, quòd, quia desierint, ecclesia Christi esse nequeant. hanc enim perpetuò durare debuisse. Quod dum facit, ineptus est. Id enim jactat, quod aliis etiam eodem jure competit, quo Romanæ ecclesiæ: interim susque deque habet, respondere ad illa, quæ, si vera sunt, omnia evertunt, quæ ipse cum suis asserit. Nam qui idem cum sacris literis affirmant, quomodo non sint Christi ecclesia, etiamsi nescio quomodo & quandiu interierint?

Ad id, quod dixeram, promissum de perpetua duratione ecclesiæ nullum esse, respondet, id tam esse falsum, quam quod falsissimum. Verba mitto, rationes exigo: *Lege, ait, quæ suprà à me allata sunt cap: 4.* At ea sunt infirmissima imò falsissima, ut lector, si ea perpendat, animadvertet. Addit ergo: & præterea veniat tibi in mentem illud Christi: *Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* At jam ad illud a me responsum fuerat. Vnde constat, in mentem mihi illud venisse. Qui promittit, se futurum cum suis perpetuò, is non promittit eos perpetuò futuros: sed quam diu futuri sunt, promittit, se nunquam illis defuturum. Hoc Borcovius, apertam scripturæ depravationem, cum aliter elevare non posset, appellat: Sed dum ita se gerit, magis nos in veritate confirmat. Hæc enim non cavillationibus, non convitiationibus, sed argumentis gaudet. Conditionatè me Christum loquentem facere affirmat. Sed & id parum aptè. Ego enim Christum absolutè præsentiam suam promittere fidelibus affirmo: nego autem ex eo, quòd Christus absolutè & simpliciter præsentiam suam perpetuam promittit, consequi, fideles ejus semper futuros, & fallacissimam hanc esse Pontificiorum argumentationem, dico. Christus promittit, se cum fidelibus semper futurum: Pontificii asserunt, fideles semper futuros. Hoc ut promittatur, impossibile est, cum ut suprà docui, & mox iterum docebo, religio sit spontanea, non necessaria: illud, ut promittatur, possibile & justissimum est.

Sed ut causa Borcovii speciosa esse videatur, blasphemiam etiam nobis affingit, qui dicimus, impossibile esse, ut promissum de perseverantia fidelium extet, quasi scilicet Deum impotentem faciamus. At hoc, est auram popularem & applausum imperitorum captare. Quasi verò ea, quæ naturâ suâ sunt impossibilia, Deum etiam facere posse, sit absurdum negare. Cur igitur rationem meam, quâ docui, impossibile esse, ut Deus id promiserit, non impugnavit, qui se Socium cum Theophilo impugnaturum promisit? Religio omnis spon-

Quomodo Christus cum suis perpetuò se futurum promittat.

Cur impossibile sit extare promissum de perseverantia ecclesiæ.

tanea est. Ergo promitti nemini potest, cum in illa perseveraturum. Nam necessarium & voluntarium contraria sunt.

Sub finem cap: causas affert, quare ii, qui nostris, vel aliis, quâ a Patu secesserunt, similes fuerant, defecerint, quia scilicet non fuerint ex Deo, additis locis: *Omnis planta, quam non plantavit Pater meus celestis, eradicabitur; & homines corrupti mente reprobi circa fidem non proficiunt.* & iterum addit: *Ista est causa vera, mi Theophile.* Sed, mi Borcovi, quomodo non agnoscis fallaciam consequentis manifestissimam in hac tua argumentatione? Vt ut enim eradicentur omnes & non proficiant, qui sunt falsi doctores: quomodo eos falsos doctores esse pronuciare poteris, qui eradicantur & non proficiunt? Nonné Deus permittere vel etiam procurare potest, ut ii tollantur, qui veritatis fuere confessores & defensores, quando hominum ingratitude graviter punire decrevit? Certè hoc ita futurum, & sacræ literæ testantur, & ipsa experientia comprobatur.

Non omnes, qui
eradicantur, falsi
sunt doctores.

REFUTATIO CAPITIS VII. cui titulum fecit:

Falsum est, Ecclesiam Romanam, relicta fide, quam ab Apostolis acceperat, diversam ab ea mundo obtruisse.

NOs id affirmamus ob hanc potissimum causam, Quia & confessio & vita Romanæ ecclesiæ diversa sit a confessione & vita illa, quam ab Apostolis acceperat. Miedzibozius cum Borcoviio postulant a nobis, ut tempus, quo hoc factum sit, indicemus: Ego, licet id præstare nec impossibile sit nec difficile: quia tamen non est necessarium ullo modo, illud tractare nolui. Nam si corrupta sit religio & vita, quomodo non est alia fides moderna ecclesiæ Romanæ ab ea, quam ab Apostolis accepit? & quomodo non iterum committitur manifesta fallacia consequentis, etiam si tandem tempus nominari nequeat, si propterea mutatio negetur, quia tempus ejus vel non indicetur, vel etiam ignoretur. Hæc summa rei est. Borcoviio primum allutè aliud quid, quod huc non facit, adducit. Id autem est fol. 76, ubi, cum ego docuissem, frustra urgeri durationem ecclesiæ Romanæ, si ecclesia corrupta sit; corruptam autem esse docueram eo, quod religio & ritus ecclesiæ Romanæ modernæ cum religione & viribus ecclesiæ antiquæ Romanæ, qualis erat tempore Apostolorum, nihil commune haberet: & si Miedzibozius dicere velit, eandem esse hodie religionem, eosdem ritus, in ecclesia Romana, qui fuerint tempore Apostolorum, jubeo cum tabulas & testimonia proferre, hoc ita

Vnde corruptio
ecclesiæ agnos-
cenda.

Quare probatio
ab adversario
petatur.

Ecclesia Roma-
na cur non sit
iudex teste Bor-
govio.

carpit Borcovius. *V*s ut Miedzibozius probet, eandem esse nunc fidem in Ecclesia Romana, quæ fuit tempore Pauli, jubesque cum proferre tabulas & testimonia, quod certè ridiculum est. Nam proferre tabulas & testimonia, non est rei, sed accusatoris. Vos estis accusatores, nos reorum partes sustinemus. Objicitis identidem, doctrinam Apostolicam a nobis immutatam esse, probatio ergo vobis incumbit, Miedzibozio autem, qui reus est, satis est id negare &c. Sed non animadvertit Borcovius, me tunc Miedzibozio petere probationem, quando eum, affirmantem aliquid, introduco. Hoc autem licere disputanti, nemo non intelligit. Non dico: si neget Miedzibozius, corruptam esse fidem a suis, esse illi tabulas & testimonia proferenda. hoc enim esset verè ridiculum: sed dico, si affirmet, eandem fuisse religionem, eosdem ritus ecclesiæ Romanæ tempore Pauli, quæ hodie est ecclesiæ Romanæ, illi incumbere hujus affirmationis probationem. Quod an rectè dictum sit, iudicet iterum benevolus & prudens lector. Interim verò ex his Borcovii verbis libet hoc unum excerpte, quòd aliquoties affirmat, se in hac causa reos esse, nos accusatores. Hoc enim everit funditus id, quod suprà superciliosè nimis de se & sua ecclesia dixerat, eam esse iudicem controversiarum. Nemo enim reus & iudex simul esse potest. Deinde verò ad ipsam meam responsionem accedens, quam suprà repetii, nempe, satis esse ad demonstrandam corruptionem fidei, si fides moderna Romanæ ecclesiæ contraria sit fidei Romanæ ecclesiæ, qualis fuit tempore Pauli, etiam si tempus & personæ, quando & a quibus id factum sit, nominari nequeat: quemadmodum satis est ad furtum demonstrandum, si alicui mille floreni sint revera erepti, etiam si non constet, quando & a quonam erepti sint, ait: Ita tu in speciem, satis, ut tibi videtur, probabiliter: sed hisce fucis non effugies. Nam quæro ego, quare de omnibus erroribus ab hæreticis in ecclesiam inveltis, etiam minimis scimus, nempe à quonam & quo tempore profecti sint, tantorum autem errorum, quos in Romana ecclesia esse vultis, initium nescimus? Certè hujus rei causa est a vobis reddenda. Res mira: Vnus minimus error latere non potuit, quin statim notaretur tempus, locus, persona, aliæque hujusmodi: sexcenti autem errores, quos in Papatu esse dicitis, nescio quomodo ita introducti sunt, ut nec persona nec tempus nec aliæ circumstantiæ notari potuerint. Quis hoc credat? Ita tu Borcovi luxurians verbis, sed rerum nihil est in hoc tuo discursu, duplici de causa. Nec enim nunc quæstio de eo instituta erat, an tempus & personæ, quando & a quibus errores in ecclesiam introducti sint, notari queant necné. Hoc enim, tanquam non necessarium, datâ operâ fuit a me prætermisum: sed quæstio est, an ex eo, quia tempus & personæ, quando

quando & a quibus res aliqua facta sit, ignorantur, colligi possit, rem ipsam etiam ignorari. Posse autem rem sciri, etiamsi multæ ejus circumstantiæ ignorentur, nolo demonstrare, ne tempore abuti, & ingenio Borcovii diffidere videar. Is enim non potest non videre, rei allicuius veritatem aliunde etiam constare, præter istas circumstantias, nisi nunc causa ecclesiæ illum in transversum raperet. Deinde nihil magis est obvium, quàm ad id respondere, quod quærit Borcovius, si consideretur, penes eos, quos errores vel minimos conscripsisse ait, summam rerum tunc fuisse. Hinc enim factum est, ut, quæ ad alios detrahendos faciebant, conscriberent: quæ verò ipsimet mala designabant, omitterent. Novum nē est, in rebus etiam politicis, ea tantum conscribi, quæ illos, qui rerum potiuntur, non afficiant: quæ verò eos tangunt, alto silentio suppressi, & ita obliterari, ac si nunquam extitissent?

Cur non extant
cōscripta omnia,
de corruptione
veritatis.

Sed argumentatur amplius Borcovius, dum ait: Si quispiam modò novam aliquam doctrinam fabricare vellet, omnes qui rectè de religione sentirent, sese opponerent, disputarent, scriberent, refutarent, cælum terramque moverent; ne peregrina fides Ecclesiæ obtruderetur: quando verò Papa tot errores, quod vultis vos, in Ecclesiam inducebat, nullus mutavit, nullus reclamavit? An omnes tunc veteris sopiti erant? si unus error facile notari potuit, certè tam multi, quàm multos esse vultis vos, longè facilius. Sed ideo errores isti notati non erant, quia nulli fuerant: quicquid quacunquæ ætate credebant fideles in Ecclesia Romana, id sciebant ab aliis ante se creditum esse, usque dum perveniretur ad tempora Apostolorum, a quibus, quicquid in ecclesia crederetur, profectum esset. Ego verò idem respondeo, quod antea. Plurimos extare potuisse, qui, corruptionem illam invehi, in ecclesiam, dolebant, & tamen eos unà cum scriptis oppressos fuisse. Cujus rei documentum est maximum, quòd multorum eruditissimorum virorum, qui adversus pontificios vel potius errores illorum pugnârunt, vix nomina extant, scripta verò prorsus nulla. Nonnē hodie etiam sunt per plurimi, qui contra ecclesiæ Pontificiæ placita multos conscripserunt & etiam nūm scribunt libros: & tamen in Italia, Hispania & alibi, ubi summa rerum penes Pontificios est, vix illa extare creditur, & si (quod Deus avertat, & certè avertet) pontificia religio iterum orbem hunc Europeanum occuparet, omnia, quæ per hoc seculū a variis viris divinis scripta sunt, ita certè opprimerentur, ut non minùs gloriari deinde Borcovius de nostri seculi hominibus posset, atque nunc gloriatur de præteritis. Sed, præter hæc omnia, non pauca alia dixeram, quæ ad hoc triviale argumentum responderi possunt, quæ omnia more suo omisit Bor-

covius. Quid enim? An non, ut alia omittam, fieri potuit iusto Dei iudicio, ut nemo tandem, Deo ita vel permittente vel procurante, moneret, nemo quicquā amplius scriberet, disputaret, aut moneret eos, qui volentes scientes in errores & flagitia varia ruebant? Solet enim Deus, cum pœnas sumere de hominibus ingratis cogitat, omnes illis ad frugem redeundi occasiones præscindere, ne moniti respiscant, & ita supplicium divinum exitum suum sortiatur. Quod evenire debuisse populo Christi, testantur sacræ literæ.

Euseb: 1:7. c:37.

Quando corruptio veritatis cepit.

1. Thess. 2. 4.
Ad. 20. 29.

Sed denique, ut aliquo modo satis faciamus Borcovio, qui mordicus exigit, ut doceamus, a quo Pontifice & quo tempore errores in ecclesiam introducti sunt, meminerit ejus, quod Eusebius ex Egesippo refert: *Igitur ad ea usque tempora, virgo pura & incorrupta mansit ecclesia, iis, qui sanum salutaris prædicationis Canonem corrumpere conati sunt, si tamen aliqui fuerunt, in obscura quadam caligine ad id usque temporis delitescentibus: Postquam autem sacer Apostolorum chorus differentem sortitus est finem, & generatio illa præteriiit, que divinam sapientiam ipsis auribus audire meruerat, tunc impii erroris conspiratio, per seductionem eorum, qui alienam doctrinam tradebant, initium cepit, qui etiam, quoniam nemo amplius superstes erat ex apostolis, jam nudo vertice contra veritatis prædicationem falsi nominis scientiam ex adverso prædicare conati sunt.* Iam si ab isto Apostolorum obitu (ut ipse etiam Apostolus ait,) corruptio cepit, quid putas subsequuto tempore factum fuisse, quo omnia impunè facere & fingere licuit? Videat igitur jam tandem, tum ipse Borcovius, tum alii omnes, an jure calumniatores appellentur, qui docemus, corruptionem in Ecclesiam Christi introductam esse, quia religio mutata sit, quoad fidem & mores, etiam si tempus ipsum & personas non nominemus, quæ tamen omnia nominare possemus, si res ipsa id exigeret, vel si potius ista omnia (ab aliis ante nos & a nobis ipsis) fusillimè demonstrata non essent.

Sed hoc omisso, tandem Borcovius argumentum meum petit, quod tale est: Errores multos in ecclesia Romana ostendi ex scriptura. Ergo in ecclesia Romana esse corruptionem in fide Apostolica. Respondet autem, *At ego nego ullos esse errores nostros, aut eos ex scriptura ostendi posse. Explicentur scripturæ, ut debent, quod ubi factum fuerit, nulli errores apparebunt.* Hoc respondendum erat, Borcovi, ab initio, absque ista tergiversatione. Accipimus ergo sententiam: sed quærimus, quando nā Scripturæ explicentur, ut debent. Respondet Borcovius, *Ecclesiæ antiquioris explicationem valere debere, non verò nostram.* Ego vicissim ajo: nec nostram, nec ecclesiæ antiquioris. V-
traque

traque enim fallax esse potest: vel doceat Borcovius aliquo testimonio vel idonea ratione, Ecclesiæ antiquioris explicatione standum esse, & nos statim manus dabimus. Rationem verò nos esse dicimus talem: Principia religionis ut extent, de omnibus ad salutem & religionem absolutè necessariis, necesse est. Quorsum enim essent sacræ literæ, si hæc non continerent? Ad hæc principia redigantur omnia, & iusta erit explicatio. præter hanc nulla unquam iustior & verior esse potest. Sed de hoc plura cap: 9.

Otium autem & occasionem nactus, abutitur iis Borcovius, dum ait, nos ea, quæ de idolis & gentium diis leguntur, de sanctis & eorum imaginibus interpretari: quæ de operibus legis Mosaicæ, hoc nos de omnibus operibus intelligi velle: Quia unus sit magister, hinc nos colligere, Papam non esse magistrum in Ecclesiâ: quia unus sit Deus Mediator, non esse sanctos invocandos. Quæ si vera sint, nec Paulum futurum magistrum, nec vivorum intercessione utendum, quod tamen utrumque aliter se habeat. Indulgeamus & nos otio, quando ita nos Borcovius provocat. Ostendimus in defensione, & paulò antea breviter repetimus, quinàm sit modus, quo sacræ literæ explicari debeant. Hunc refellat, si potest, Borcovius: quod cum facturum, planè desperamus. Nam aut is est, aut nullus est. Iam cum sanctorum & imaginum cultum damnamus, ea verba Decalogi adducimus, quibus Deus, ne imaginem eorum, quæ sunt in cælis & in terra faciamus, aut cultum illis exhibeamus, præcipit. quæ sanè verba, nō ad Deos gentium solos, sed ad omnia quæ sunt in cælo & in terra, referenda esse, nemo non videt? Quid enim dii gentium ad cælum pertinent? De operibus nunquam nos ita, ut ait Borcovius, disseruimus: aliorum verò culpā luere nō tenemur. Imò quia opera ad justificationem necessariò requiri urgemus, cum Pontificiis idem sentire credimur. Quanquam errant graviter & multipliciter, qui ita sentiunt, de quo nunc non est disputandi locus. In verbis enim tantum inter nos & Pontificios similitudo quædam est: in re verò ipsa grandis dissimilitudo. Papam non esse magistrum absolutum, qui leges hominibus præscribere queat tales, quæ conscientias illorum obligent, rectissime ex eo inferitur, quia solus Christus est noster magister: Paulus verò privilegio ab ipso Christo donatus est, unà cum aliis Apostolis: Qui vos audit, me audit. Itaque, post Christum, pro magistro ipse etiam cum aliis Apostolis, imò pro fundamento ecclesiæ agnoscendus est. Quòd si de se probârit Papa, nos dicto ejus protinus obediētes erimus. Quanquam non prorsus simpliciter, sed si id præcipiat, quod cum analogia Christi conveniat. Licet enim Apostoli olim certorum ciborum usum interdixerint: nemo tamen hodie id

Quis sit modus explicandi sacræ literas.

Objectiones Borcovii injustæ.

Quomodo cultus imaginum reprehendendus.

Opera ad justificationem necessariò pertinent.

Quare Papa non sit magister absolutus.

Cur Paulus pro magistro agnoscendus.

Quatenus Apostoli audiendi.

Quomodo invo-
catio sanctorum
erroris arguenda.

curat, & jure quidem. Carnalia enim, ut erant ista præcepta, sic etiam ad tempus tantum durare debuerunt. Sanctos invocandos non esse, non ita probamus, quia unus sit mediator Christus. Ergo nec defendere illum modum tenemur. Docemus autem ita, quod non constet, eos nunc revera esse, nedum ut nostra cognita habere possint. Mortui enim sunt, & proinde non sunt, unde constat ineptissimè huc a Borcovio asserri exemplum virorum sanctorum. Hi enim ut sunt, ita etiam orare pro aliis possunt, de quo aliàs a nostris dictum est, & nuper in refutatione monstorum a Smigleccio Iesuita adversus nos confictorum, quæ jam publicè impressa extat.

Pontifex Roma-
nus non semper
talis fuit.

Mendacem me appellat, qui affirmat, Pontifices Romanos non semper fuisse, sed aliquot post Apostolos seculis demum extitisse. Ergo verò uno verbo a mendacio me vindico. Per Pontificem eum intelligo, qui supra alios principatum sibi vendicat. Talem si Episcopum Romanum unà cum Ecclesia Romana semper fuisse asseverare perget Borcovius, Pontificii eum scriptores erroris accusabunt.

Causa Macho-
metanissimi.

Machometi porro, non Pontificios sed Arianos causam defectionis a Christo præbuisse ait, sed id non probat. Utrosque autem causam homini audaculo ad tantam impietatem dedisse, quis est qui non videat? Certabant invicem Homousiani & Arianæ, ac si salus ipsa periclitaretur, & ita ecclesiam lacerabant, cum tamen fraternitatem colere possent & debuissent, ut literæ Imperatoris Constantini super eare ad Arium & Alexandrum datæ, luculenter testantur. Quid igitur mirum est, gliscentibus tantis odiis inter professores Christiani nominis, tam foedam extitisse defectionem? Tam verò similes nos esse Machometanis, ut ovum ovo, rotundè quidem, sed non nisi calumni-

Scargæ & alio-
rum modus agen-
di nobiscum.

osè dicitur. Et Messias iste, quem jactas, posthumus Scargæ, dignus est vestris officinis, & vobis, qui cum, quo argumenta, quæ proposueratis & defendere susceperatis, defenderetis, ulterius non habebatis, ad tales nectas, & triviales convitiations delabimini, ut ita cordatis & piis constet, quid de vobis sentiendum sit, dum rem habetis cum adversariis. Nempe id quod de Domini Iesu adversariis. Ii primum argumenta nectebant: *Tu non es lux mundi, quia de te ipso testaris.* Audita solutione solida, cavillari cæperunt Dominum: *Tu dicis nos liberos futuros, & tamen nunquam servivimus.* Nam Patre nati sumus Abrahamo, & Deum habemus Patrem. Dissoluta & hac cavillatione, ad convitiase convertunt: *Tu demonium habes.* His repulsis, tandem ad cavillationes & minas confugiunt. Cæperat Scarga nos provocare ad certamen Theologicum: responsum est homini magis audaci quàm sagaci: Declinavit directam conflictationem, ex latere hosti insulta-

Ioh: 8.

vit : retulit & hinc dignam suam insultatione responsionem. Tandem moriturus (si modo is autor est famosi illius libelli) cum de omni iusta responsione vel defensione desperasset, virulentas schedas post se reliquit, ut scilicet posteritati constaret, ipsum, quem vincere non poterat, mordere tamen & conspurcare ausum fuisse. Is igitur nos aliquid doceat, aut erroris convincat post mortem, qui vivus obmutuit? Pudeat potius vos, postquam Deus confessionem nostram tam commendatam multis esse voluit, ista non Theologis tantum, sed etiam honestis viris indigna, mundo ostentare.

De libello, cui
titulus est, Meff-
as.

REFUTATIO CAPITIS VIII. cuius titulus est:

*Non inveniri apud Anabaptistas salutarem doctrinam, & ex
consequenti nec veram Christi Ecclesiam.*

Salutarem doctrinam, quâ cognitâ, jam quis sit in ecclesia, vel non
Sop^{re} habeat, ut quamvis vel apud quos ea sit, amplius investiget, nos
quidem dicimus consistere in vero cultu Dei & Christi, & studio ve-
ræ pietatis, præsertim verò charitatis; & quæcunque doctrinæ non
permittunt hæc duo, eas, pro contrariis doctrinæ salutaris habendas
esse, contendimus. Addo nunc, inter præcipua, quæ Deus in nostros
cætus beneficia contulit, hoc tantum non esse præcipuum, quod i-
stud nobis cognitum esse voluerit. Ergo si Borcovius vel quivis alius
docere unquam poterit, nos aliquod dogma sequi, quod vel hæc duo,
vel alterutrum illorum evertat, cum, nos doctrinam salutarem non
habere, docuisse, libenter profitebimur. Tentat id Borcovius. Ait e-
nim: *Cultum Deo debitum in hoc consistere, ut ille solus honore divino
colatur: Nos verò gentilium more plures Deos inducere, eisque divinum
tribuere honorem, qui scilicet unâ cum Deo Patre, Christum, quem De-
um naturâ esse negamus, colamus.* At ego primum nego, cultum divi-
num in hoc consistere, ut solus Deus honore divino colatur simplici-
ter, sub novo Fœdere. Legimus enim Deum hodie velle, ut filius ho-
norificetur, sicut pater. Unde necessariò efficitur, duos esse, qui sint
divino honore afficiendi, Filium & Patrem, eosque ita diversos, ut
alter ab altero iudicium omne acceperit, ob quod ei honor ita de-
beatur, ut Deo Patri. Deinde cavillus est, nos plures Deos inducere.
Tantum enim unum Deum, non inducimus, sed cum Apostolo præ-
dicamus, qui est Pater ille, ex quo omnia & nos in illum: Christum ve-
rò cum eodem Apostolo, unum Dominum esse dicimus, per quem
omnia, & nos per illum. Hunc autem Deum appellamus cum Divo Io-
hanne, Thoma & Paulo, ob divinitatem eamque veram & propriam,
hac inter

Quæ sunt capitæ
salutaris doctri-
næ.

Non est cultus
divinus in eo, ut
solus Deus colatur,
sub novo Fœ-
dere.
Ioh: 5. 29.

Non coluntur
plures Dii in no-
vo Fœdere, etiam
Pater & Christus
colantur.

1. Cor: 8. 6.

Ioh: 1. 1.

Ioh: 20.

Rom: 9. 5.

Christi & Dei di-
vinitas & cultus
idem sunt certo
modo.

1. Petr: 1. 21.

Ioh: 12. 44.

Colere Deū cre-
atorem, & filium
creatoris, est ve-
rus Christiano-
rum cultus.

De loco Esaiæ 42.
8.

Psal: 16. 10.

Cur nullum sic
Christi mericum,

hac inter ipsum & patrem differentia adhibita, quòd divinitas Patri naturaliter cōpetat, Christo verò ex gratia & dono Patris, certo tempore & certa de causa concessa. Porro nō diversos Deos aut etiam diversam prorsus Deitatem illorum esse dicimus. Nam quæ Christi deitas est, Dei est, & a Deo originem habet: Imò certo modo eandem esse utriusque divinitatem affirmamus, & proinde unum eundemque utriusque cultum. Nam qui in Christum credit, & eum colit, is, ut D. Petrus loquitur, per ipsum in Deum credit, & eundem colit, vel, ut Christus ait, is non in Christum credit, & per consequens eum colit, sed Deum qui illum misit. Denique nulla in eo est Idolatria, si creatura, quam Deus divina potestate donavit, & coli præcepit, colatur divino cultu: sed ipsissimus est Christianorum cultus, quem, qui nō intelligit, aut negligit, is Christiano nomine prorsus indignus est.

Dixit quidem Deus apud Esaiam, quod objicit Borcovius: *Gloriam meam alteri non dabo*: Sed etiam Petrus Apostolus ait: *Deum (Patrem) dedisse Christo gloriam & honorem*. Debētne jam ob verba Esaiæ irrita esse verba Apostoli? Absit, sed sequenda sunt verba Apostoli. Is enim optimus est prophetæ interpres. Prophetæ autem verbis sobrius est quærendus sensus. Is porro est, quòd per vocem *alteri*, is intelligatur, qui Deo non sit subordinatus, sed contrarius. Id constat ex verbis apud prophetam mox sequentibus, quæ precedentium explicatio censenda sunt: *Nec laudem meam sculpsitilibus*. Præterea si quis rem accuratius consideret, non dixit Deus, semetipsum non datum alteri gloriam suam, sed se non permissurum, ut ab alio detur gloria sua alteri. Vox enim *dare*, permittere interdum significat. Denique non dedit Deus gloriam suam Christo. Gloria enim Dei est, esse omnium rerum causam primam. Hanc autem nemini dedit, nec ipsi Iesu Christo. Dedit autem gloriam ejusdem generis, cujus ea est, quæ Dei est. Quæ de re a nostris alibi disputatum est fusillimè & solidissimè. Legat etiam responsionem ad Monstra Smigleciana, si velit, in qua non pauca ea de re dicta reperiet.

Sed instat Borcovius, & nos Christo cultum non tribuere, alio modo probat, dum ait: *Estne cultum Christi amplificare, affirmare de eo, nihil illum morte & tantis cruciatibus suis nobis meruisse, & addit: Apostolus ait, nos pretioso sanguine Christi redemptos esse, & tamen apud vos Anabaptistas hæc omnia nihil valent*. Ego verò ajo. Ut aliquid Christus, propriè loquendo, nobis mereretur, nec possibile nec necesse fuisse. Nam æterna morte moriendum illi fuisset, qui aliquid nobis mereri voluisset: Deus etiam peccata hominibus omnia clementer remissurum se promisit, si se ad eum converterent.

rent. Quomodo igitur is gloriæ Christi quicquam detrudere dici potest, qui affirmat, eum nihil nobis esse meritum? Redemptos nos esse Christi pretioso sanguine credimus, & gaudemus ex animo: sed redemptio absque merito esse non tantum potuit, verum etiam cum merito consistere non potuit. Nam & Deus nos redemit, vel redemptionem fecit, nec tamen quicquam meritus est. Valent igitur apud nos plurimum omnia, quæ Scriptura sacra dicit de Christi mortis beneficiis: sed quæ ecclesia Romana de illis sentit, ea apud nos nihil valere possunt, quia sacris literis contraria sunt. Sed esto, Christum meruisse. Num is Christum non potest cultu divino afficere, qui negat, eum morte sua nobis aliquid meritum esse, si credat, Christum pro peccatis nostris mortuum esse, & deinde exaltatum, in cælis æternum vivere, & nos in omnibus necessitatibus juvare posse, & proinde eum & adoret & invoceat? Videat igitur Borcovius, quæ sit vis argumentationis ipsius.

Quod Budnæum & Franciscum Davidis nostræ sectæ homines appellat, in eo affectui potius indulgere, quam veritati patrocinari videtur. Illi enim cum nostris perpetua fuit pugna, & tandem etiam excommunicatus, diem suum obiit: Hic verò a nostris planè pro impio habitus fuit, & hodie nos pro fratre nostro neminem eorum agnoscimus, qui sententiam Francisci Davidis impiam sectetur vel defendat.

Nostrâ porro doctrinâ bona opera tolli, probat Borcovius: *Quia de animæ immortalitate dubitemus, & quod gravius est, quia negemus, animas impiorum resuscitandas.* Sed ad hæc respondeo: de animæ immortalitate nos nihil dubitare. Credimus enim cum scriptura, *pulverem redire ad terram, spiritum verò* (qui idem est quod anima) *redire ad Deum, qui illum dedit.* Quanquam non video, quomodo is, qui credit, animas unâ cum corporibus olim resuscitandas esse, latam ad tollenda opera bona fenestram aperiatur: Imò ad promovenda & commendanda illa, non parum hanc sententiam proficere, qui vis per se perspicere potest. Animas impiorum non amplius resurrecturas, primum inepte dicitur. Nam quomodo non resurrectorum id dici a nobis potest, quod mori non credimus? Deinde quis unquam hoc in libris nostris legit, vel ex nobis audivit? Si verò id, ut ait Borcovius, clam inter nos premimus, & in vulgus exire nolumus, quomodo studium pietatis in hominibus extinguere potest? Memorem oportuit esse dictorum suorum Borcovium. Denique etiam si quis ita tandem sentiat, nondum tamen constat, quomodo studium pietatis hæc doctrina, vel opinio potius, enervare possit. Nonne enim restant metuenda

Redemptio non
infert meritum.
Luc. 7. 48.
2. Petri 2. 1.

Negatio meriti
Christi, non tol-
lit cultum Chris-
ti divinum,

Budnæus & Fran-
ciscus Davidis
quales fuerint

Quid de animæ
sentiamus.
Eccl. 2. 7.

Opinio de animæ
mortalitate non
tollit pietatem,

Que pietatem in
hominibus con-
servat,

enda Dei judicia, quæ singulis horis imminere impiis, quæ certè magis eos terrere possunt, quàm futura? Nonne restat metuenda rejectio a Dei facie in æternum? Nonne denique studium pietatis in nobis conservare potest, vitæ æternæ amor, quæ potissima causa est omnis veræ pietatis? Quæ ita dissero, non ut aliquid certi hac de re definiam, sed ut infirmitatem argumenti Borcovii tantò magis ostendam.

Firmum igitur manet, quia salutarem doctrinam habemus, nos Dei beneficio, Christi ecclesiam esse, & Miedzibozium graviter peccasse, qui per doctrinam salutarem, nos alios, tanquam stultas aves, in retia nostra impellere, dixerat. Quòd dum defendis Borcovi, nihil quidem insperatum nobis accidit: interim tamen, erroris gravissimi patrocinium agere, te, & unâ cum Miedzibozio Spiritui sancto maledicere affirmamus, in promptu habentes, id, quod vos de doctrina salutari dicere non erubescitis, de ista vestra de ecclesia sententia, demonstrare. Hac enim verè omnes, tanquam stultas aves in retia vestra compulsos, unâ vobiscum æternum perditis.

REFUTATIO CAPITIS IX. cujus titulus est:

Falsum esse, quod asserit Socinus, omnia ea, quæ in controversiam veniunt, collatis Scripturæ locis, posse definiri.

A Neiquum obtinet Borcovius unâ cum Miedzibozio. Primum ait *Ab hac semper a fidelibus conservatam fuisse consuetudinem, ut, quoties aliquid de rebus fidei in controversiam veniret, toties ad Ecclesiæ judicium confugerent, rati, Spiritum sanctum nequaquam tunc ei defuturum.* Hoc verò quomodo verum esse potest, cum, præter unum Apostolorum concilium, vix ullum per aliquot secula habitum fuisse legatur? & tamen certum est, controversias multas de fide tunc etiam viguisse, & corruptiones introductas esse, ut suprà ex Egesippi dictis probavimus. Quas, quia de conciliis habitis nihil legimus, alia ratione, quàm per concilia decisas fuisse, manifestè constat. Deinde esto, semper istam fuisse observatam consuetudinem, nunc hinc sequitur, modum, quem nos asserimus, decidendi controversias per collationes scripturarum esse fallacem? Nihil minus. Docueram enim, Concilia non posse vel saltem non debere esse contraria collationi scripturarum: & si aliter concilia cogantur, vel etiam decendantur, maledicta fore, vel saltem talia, quorum decreta neminem obligare debeant, dixeram. Frustra igitur Borcovius, ac si nos concilia rejiciamus, & contrarium aliquid illis obtrudamus, ita in nos invehitur, dum ait, nos dicere: *nihil ecclesiæ aut conciliis opus esse.* Qua sua oratione dum scilicet

Concilia & collationes scripturarum non sunt contraria.

Falsa Borcovii priminatio.

scilicet solis conciliis absque collatione scripturam standum esse ait, prodit se & suos, quod scilicet velint, conciliorum & ecclesiæ autoritatē ratam esse, etiam si, quod ea decernunt, sacrarum literarum testimoniiis non comprobent, quo nihil iniquius & magis impium excogitari potest. Solis enim Apostolis tanta Spiritus sancti contigerat auctoritas, ut errare in religionis dogmatibus decernendis non possent: reliqui omnes, normam ab Apostolis præscriptam sectari tenentur. At ait Borcovius: *Christus promisit, se daturum Spiritum sanctum, qui fideles suos in omnem deduciturus esset veritatem.* Ego verò nego, Christum isto in loco Spiritum sanctum fidelibus aliis promisisse, præter solos Apostolos. Illis enim promittit Spiritum sanctum, qui eos in omnem veritatem deduciturus esset, de quibus in proximè præcedentibus dixerat: *Ahuc multa habeo dicere vobis, sed non potestis portare modò,* quæ sunt oppositio sequentium. hi autem soli erant Apostoli. Præterea ipsa ratio docet, omnem veritatem, nempe salutatem, (de hac enim sermonem esse, præter ipsum contextum, articulus etiam, voci veritatis in Græco additus, indicat), per solos Apostolos mundo revelandam fuisse, nisi omnium, quæ sub sole sunt, doctrinarum incertissimam esse dicere velimus, Evangelium Iesu Christi. Apostoli enim soli fundamentum fuerunt ecclesiæ Iesu Christi, adeo ut ne illis quidem, qui tempore Apostolorum vixerunt, & proximi illis fuerunt, quicquam, ad corpus religionis Christianæ constituendum, addere licuerit. Prophetarum enim (quos suo modo Paulus etiam fundamentum facit Christi ecclesiæ cum Apostolis) dicta examinari præcipit, & ne omni spiritui credant fideles, graviter monet. Reliqui verò, Evangelistæ scilicet & pastores ex præscripto Apostolico ecclesiam regere tenebantur, ut exempla Timothei & Titi luculenter doceant. Iam si illis tantis viris nihil præterea, quæ ab Apostolis præscripta illis erant, Christi populo tradere licebat, quomodo aliis, quos istis multò inferiores esse res ipsa testatur, tanta, in imperando populo Christi licentia concedatur?

Afferit deinde ad probationem ejus, quod dixerat, ad conciliaatum esse antiquitus in decidendis controversiis, concilium Apostolorum. Hic ego docuerā, concilium illud Hierosolymitanum injustè conferri cum aliis, quæ ecclesia Romana jactat. In illo enim præsedisse Apostolos, qui errare non poterant in rebus ad religionem pertinentibus: in his præsedisse vel Imperatorem, vel homines variis erroribus obnoxios. In illo non articulos fidei cussos, sed res naturā suā indifferentes, ad certum tempus præceptas fuisse fidelibus: in his novos subinde articulos fidei cussos fuisse. In illo, bene facturos eos, ad

Ioh: 14

Solis Apostolis
veritas omnis
patefacta est.

Ephesi 2. 20.
1. Thess. 5. 19, 20.
1. Ioh: 4. 2.

Differentia concilii
Hierosolymitani ab aliis.

quos decretum concilii deferendum erat, dici, si illud observaverint: in his fulmine anathematis, omnes, qui vel latum unguem a placitis illorum recedant, percuti, & ubi nihil aliud obstat, vitâ & bonis privari. Ad hæc omnia connivet Borcovius.

Nunc addo hoc, non mirum esse, si tempore Apostolorum ad concilium itum fuit. tunc enim persuasum erat omnibus, tales futuros concilii præsidēs, qui errare non possent, in rebus ad religionem pertinentibus: Postea verò, quia tales præsidēs esse desierunt, quis nō videt, tutum non esse, concilia cogere eo fine, ut controversiæ sola auctoritate humana decendantur? sed necesse fuisse, & etiam num esse, ut omnia fiant per collationes scripturarum, & ut eorum sententiæ obtineat, quæ vel cum scripturis convenit, vel ad illas quàm proximè accedit?

Sed non admittendum esse, quod cupimus, ait Borcovius, & docet cum Miedzibozio hoc modo: Nā in hac collatione erratur sæpenumero, ut exempla Lutheranorum, Calvinistarum, & Anabaptistarum, quorum singuli scripturas proferunt, & tamen non conveniunt, docent. idque deinde ita repetit: Quid aptum tu medium existimas, per quod aut nunquam aut rarè admodum finis obtineri queat? Equidem de bonitate mediæ ex fine judicandum est: ut eatenus sit utile vel inutile, quatenus conducat ad finem obtinendum: quod si tale sit, ut nulla ratione serviat ad finem consequendum, id ineptum & inutile censei debeat. Talis est autem hæc tua locorum collatio, &c. Ad hoc ego prolixè responderam antea non pauca, quæ Borcovius omittit. Repeto nunc pauca: Primùm nego, ex eo, quòd in collatione scripturarum sæpenumero erretur, & quòd interdum ad finem non perducatur res per hoc medium, consequi, medium hoc esse falsum. Non omni enim collationi scripturarum id tribuendum est, sed rectæ. Recta autem collatio quæ sit, ostendimus ita, ut nemo sanæ mentis eam repudiare possit. Investiganda sunt de unoquoque articulo fidei religionis, loca clarissima, quæ Deum extare voluisse certissimum est, siquidem ad omnium captum comparata esse ea, quæ ad salutem requiruntur simpliciter, necesse est. Hæc loca clarissima, sunt habenda pro principiis. His contrarium admittendum nihil. Nam principia tolli non possunt unquam; sed, si quid principis repugnare videtur, illius talis quærenda est interpretatio, quæ principia illa & loca clarissima non evertat. Hujusmodi collatio, quia negligitur, hinc fit, ut effectus etiam non consequatur. Deinde dico, satis esse, si nonnunquam ad istum eventum illo medio perveniamur. Nam hinc constat, non vitio mediæ fieri, quòd interdum finis non consequatur, sed aliis accidentibus, quibus re-

Non omnis collatio scripturarum sacrarum est medium consequendi veritatem

Quæ sit recta collatio.

bus remotis, medium illud semper finem suum sortietur. Et quid argumentis opus est, ubi experientia ipsa pro nobis loquitur? Nonne enim dimidium orbis Christiani in Europa, hoc ipso medio, afflicta est eam rerum divinarum ad salutem necessariarum scientiam, quæ nullis Pontificiorum sophismatibus obscurari potest? Porro dico, si adhuc durent inter illos ipsos, qui a Papatu secesserunt, quædam controversiæ de quibusdam rebus ad religionem pertinentibus, hoc ideo fieri, quia medio hoc scripturas conferendi, quidam non sint contenti, sed præter illud alia quædam, autoritates scilicet doctorum tam veterum quam recentiorum assuunt, quæ autoritates si removerentur, & solæ sacræ scripturæ collationes valerent, statim appareret, quid sequendum in unaquaque controversia esset. Quod dum ob causas varias, quas in defensione mea annotaveram, nondum fit, dolendum quidem est: sed tamen nec modus ille longè divinis veritatem inquirendi deferendus est, nec desperandum omnino, futurum tandem, quod hætenus nondum fit, præsertim, cum illa saluta istæ dissensiones durare in Christi ecclesia possint. Videat autem, quæso, ipse Borcovius, an aliquid populo Christi dignius hoc agendi modo excogitari possit: & an modus, quem ipse commendat, cum hoc conferendus sit? Scripturam enim sacram esse verissimam & infallibilem, nemo unquam Christianorum negavit: Ecclesiā verò errare non posse, falsum est, vel saltem controversum admodum. Quæ igitur amentia est, confugere ad tale iudicium, quod ipsum mee autoritate aliena nititur, relicto iudicio ejus, quod per se autoritatem sibi conciliat? Si dicas, ecclesiam definire posse omnia semper: Scripturas non item. Respondebo, vel omnia a scriptura definiri posse, si removeantur alia, quæ ad eam assuuntur, ut supra ostendimus: vel non opus esse, ut omnia definiantur. Satis enim est ea cognosci, quæ ad salutem necessaria sunt simpliciter, quod non potest non cognosci ab illis, qui vel semel sacras literas legerint. Ecclesiam verò dico, vel decidere rectè non posse omnia, quia potest errare: vel, etiam si omnia decidat pro suo libitu, tamen hac ratione errores non tolli aut controversias, sed tantum vim inferri conscientiis. Interim verò is, qui aliud sentit, quam ecclesia, non acquiescet unquam, nec convictus esse dici potest. Vnde in ipsa etiam Romana ecclesia videmus, quædam ita indecisa pendere, quia scilicet ad salutem necessariò non pertineant. Quod idem, si in aliis multis, quæ necessaria ad salutem censet Romana ecclesia, revera autem non sunt, fieret, jam haberemus, quod cupimus.

Sed instat Borcovius & dicit, nos non obscurioribus lucem asferre

Collationis scripturarum usus.

Quid ob sit in collatione.

Collatio sacræ scripturæ, præstas ecclesiæ iudicio.

per clariora, sed hoc unum contendere, ut apertissima scriptura loca difficilioribus obscurare possimus, idque exemplo uno, nempe verborum Christi de cœna, Hoc est corpus meum, probat. At hoc est a proposito alienum. Prius enim conveniat inter nos, an hic modus intelligendi controversias, sit legitimus necne? deinde verò doceatur, nos modum illum non observare. Alioquin, præpollerè rem agi, cæcus videre poterit. Sed quia ita accusamur a Borcovio, purificationi nostræ locum esse credimus. Ait ergo: Quid potest esse apertius illis Christi verbis, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Vos verò illa, per istos loquendi modos, Agnus est Phœ, Petra erat Christus, interpretamini, quod nihil est, quàm relicta luce tenebras querere & veritatem agnoscere nolle. Sed non attendit, quid dicat, Borcovius. Nihil apertius esse ait his verbis Christi. Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Cùm tamen res aliter loquatur. Nam præter ea, quæ hodie ab aliis dicuntur de illis verbis, ipsi etiam Pontificii negare non possunt, verba illa esse obscura & intellectu difficilia. Quomodo enim dici potest, panem, quem tunc Christus porrigebat, cùm verba illa diceret, fuisse corpus ipsius, quod dandum erat, nempe in mortem, propriè loquendo, cùm Christus ad mensam assideret, quando panem porrigebat, & proinde nulla mutatio Apostolis apparuit, vel apparere potuit? Nunc etiam, cùm panis porrigitur, panis semper apparet, corpus verò Christi nemo unquam vidit? Ut taceam, corpus, quod pro nobis datum fuit, ut etiam sanguinem, nunc nullum esse. Christus enim, qui corpus olim suum & sanguinem pro nobis tradidit, factus est in Spiritum vivificantem, ut Apostolus loquitur, hoc est Spiritus vivificans. Christi denique carnis comestio & sanguinis bibitio realis, nihil nobis nec ad pietatem nec ad salutem prodesse posset, etiamsi tandem daretur. Dum hæc & alia non pauca dicuntur a nobis, quàm multa vobis in contrarium dicenda sunt, quæ ingentem obscuritatem verbis Christi subesse demonstrant, ut tandem dicturi sitis procul dubio, non ratione ista esse metiendæ, sed fide apprehendendæ. Sed hæc decipula neminem nostrum posthac capietis. Nihil enim esse in universâ fide Christiana, quod rationi rectæ adversetur, jam didicimus, & vestri etiam non diffidentur. Quontam igitur constat, verba Christi esse obscura, non clarissima, qualia esse oportet principia, ex quibus interpretatio sacrarum literarum colligi debet, principia ad hanc rem pertinentia conquirenda primùm sunt, & illis firmis stantibus, sobria verbis, quæ diversum suadere videntur, explicatio accommodanda est. Sunt autem in hac materia principia, quæ sequimur: Literæ sacræ testantur, Iesum Christum, qui corpus suum & sanguinem pro nobis olim tradi-

Verba Christi,
Hoc est corpus
meum, non esse
aperta,

2. Cor: 13. 41.

Vnde sensus ver-
borum Christi,
Hoc est corpus
meum, colligen-
dus.

tradidit, in cœlos ascendisse, Spiritum vivificantem factum esse, & ibidem mansurum usque ad instaurationem omnium, vel ad iudicium vivorum & mortuorum. Sic enim omnes credimus, edocti sacris literis, & ipso Symbolo, quod vocant, Apostolico. Hoc firmo stante, fieri nequit, ut Christus carnem & sanguinem nobis det hodie, propriè manducandum & bibendum. Itaque verbis illis adhibenda est sobria interpretatio, quæ talis est, *hoc*, id est, hæc actio frangendi & comedendi panem, quam vobis nunc præcipio, *est Corpus meum*, id est, est vel futura erit commemoratio corporis mei, quod pro vobis in mortem traditurus sum. Hanc explicationem comprobatur Christus dum ait: *Hoc*, nempe quod ego nunc facio & præcipio, *facite scilicet imposterum vos etiam, in mei commemorationem*. Hanc calculo suo Paulus confirmat, dum sic ait: *Quotiescunque comederitis hunc panem, & de poculo hoc biberitis, mortem illam Domini annuntiatis* (sic enim habet textus Græcus) *donec veniat*. Potuitne explicatio inveniri ad rem accommodatior verborum Christi, atque hæc est, quam Paulus ipse, post recitata Christi super cœnam ipsius verba, addit? Huiusmodi explicationi denique loci similes ostenduntur ex sacris literis, quorum unusquisque præcipuus est, quod actio etiam comedendi agnum Paschalem, modo inusitato, Phase Domini appelletur. quia scilicet ista insolita ejus comestio esset commemoratio transitus illius Domini, quo pepercerat Israelitis, interimendo omnia Ægypti primogenita.

De quo loco, cum me interrogat Borcovius, ubinam in Scriptura reperiatur, respondeo, eum reperiri in isto loco, quem ipsemet annotavit. Ibi enim, postquam Deus præcepisset, quomodo agnum illum comedere deberent, addit hæc verba: *Est enim phase Domini*, hoc est, actio ista inusitata, ideo vobis præcipitur, quia est adumbratio vel commemoratio futura transitus Domini in Ægypto, ut infrà v. 27. iterum ita explicatur, ut ovum ovo similis esse nequeat, quam est hæc locutio legalis locutioni Domini Iesu de cœna sua. Et valdè credibile est, Christum tali loquendi modo improprio ad institutionem cœnæ suæ usum esse, quali tunc, cum cœnam instituere, uti solebant de agno Paschali Apostoli, ut tantò facilius istum modum loquendi de cœna Domini intelligerent, quantò rectius antiquitus loquendi modum de agno Paschali intelligebant. Antea dixerant de cœna illa agni paschali: *Hoc est phase Domini*: Imposterum de cœna Christi dicturi erant: *Hoc est corpus, hoc est sanguis Domini nostri*.

Quod verò Zvinglium exagitat Borcovius, qui sibi ab aliquo genio hunc locum suggestum esse per quietem, & simul albusne an ater fuerit

1. Cor: 13. 49.
Act: 3. 21.

De loco Exodus

Cur Christus de
cœna sua dixerit
Hoc est corpus
meum.

Petulantia Bor-
covii in exagi-
tando Zvinglio.

Zvinglii candor.

2o Cori 13. 2. 3.

Malè Miedzibozium defen-
dit Borcovius.

fuerit, se non recordari candidè, ut puto, dixerit, in eò morem gerit ingenio Pontificio. Hoc enim ita caprat dicta aduersariorum, ut exiguum argumentorum rationem plerunque habeat, & jam, se iustas causas repudiandi veritatem habere, sentiat, si aliquid, quod per speciem carpi possit, in virorum divinorum factis reperiat. Cujus rei documento est inter alia, Apologia illa famosa Wargocii, Sed si secum habitarent Pontificii, agnoscerent, permulta esse, quæ jure in ipsorum patribus reprehendi possent, si quis genio indulgere, & alienos defectus detegere velit. In Zvinglio equidem summum candorem semper admiratus sum, quando illud dixit. Facile enim divinare poterat vir magnus, hoc ita a malevolis in pessimam partem raptum iri: & tamen id, quod res erat, dicere, quàm aliquid fingere maluit. Pontificiorum verò & Borcovii petulantiam non possum improbare & detestari, qui ita verba viri istius accipiunt, ac si confessus esset, sibi ab atro genio ea suggesta fuisse. Sic enim ait Borcovius: *A talibus vos autoribus scripture explanationem & locorum collationem discitis.* cùm tamen pueri videant, fieri potuisse, ut esset albus iste genius. Quæmadmodum ex eo, quòd Paulus ait, se nescire, an in corpore an extra corpus raptus fuerit in paradysum, colligi potest, id tam in corpore quàm extra corpus fieri potuisse. Iam si albus genius bonus est, a bono genio locum illum Zvinglio suppeditatum fuisse, & proinde ad rem accommodatissimum esse, tam firmiter ego colligere possum, quàm firmiter ex atro genio falsitatem ejus colligit Borcovius. Sed nullis illis tantum non scurrilibus cavillationibus, alia videamus.

Inseruit hîc Borcovius aliquid, quo gravissimum Miedzibozii errorem excusare voluit, quem c. 2. ego prolixè indicaram. Sed frustra. Primùm ait, Respondentes aliquando argumentari solere. Sed hoc est aliud ab eo, quod ego Miedzibozio obijcto. Non nego respondentem interdum argumentari solere: sed vitium esse ajo, si quis eum, qui respondet, pro argumentante inducat. De inde ait, spectasse Miedzibozium, quid nostræ farinæ homines communiter dicere soleant, qui ex eo, quòd ecclesia errare possit, sententiam illius in rebus fidei definiendis certam esse non posse, contendunt. Sed dicere, quid alii sentiant, quando cum certo quodam res est, non est respondere illi, cum quo tibi res est. Itaque non excusavit Miedzibozium Borcovius.

Concilia porrò sua reprehendi agrè fert Borcovius: interim tamen gratias agit, quòd fatear, in illis jam cultum imaginum, invocationem sanctorum, sacrificium missæ & alia hujusmodi viguisse, quòd alii qui a Papatu secesserunt, negent. Sed primùm verba mea integra

tegra non apposuit. Dico enim: aut jam viguisse aut incepisse vigere ista, quæ enarrantur. Quo si alii non agnoscunt, id fit ideo, quia confessionem suam ex illis etiam conciliis petant, quam ex sola sacra scriptura petere debebant. Parum autem est in eo beneficii, si quis errores istos tam diu durasse agnoscat in ecclesia Romana. Nonne enim multa ipso Apostolorum tempore jam cæperant, quæ corruptionis universalis secutura essent indicia? Iam quod ex eo inferit, si tam diu durarunt ista omnia, ergo sunt Apostolica, id quam frivolum sit, ex iis, quæ modò diximus, apparet. Fuerunt enim quædam scelera & errata ipso Apostolorum tempore, & tamen, Apostolica ea fuisse, quis sanæ mentis dixerit. Apostolica autem esse, cultum imaginum, invocationem sanctorum, sacrificium Missæ & alia huiusmodi, nihil aliud quàm desperatio & obstinatio affirmare jubet. Cùm enim nullum istarum opinionum in scriptis Apostolorum vestigium extet, imò his contraria ex scriptis illorum excerpere possint, qua fronte pro Apostolicis ea obtruduntur, quæ vanorum hominum irreligiosa sunt commenta?

Antiquitas errorum non defendit.

Fidem, quam vos Pontificii profitemini, novam semiram esse dixeram, sed non simpliciter. addidi enim hæc verba, *si cum Apostolica conferatur*: imò aperte dico, vestram istam semitam, respectu nostræ, quam nunc sequimur, esse veterem, ut pote quæ per non pauca secula duraverit. Itaque non ego, qui id dico ridiculus sum, sed Borcovius, qui partem verborum meorum dissimulat, parum candidus est.

Quo sensu novæ semitæ sit fides Pontificia,

Frigidè porro excusatur Miedzibozius, qui ait, in prima ecclesia sæpe itum esse ad concilia. Nam in prima Apostolica ecclesia semel tantum ad concilium itum est, quod quidem nos sciamus: Reliqua verò secula, quibus sæpe itum esse ait ad concilia, nimis improprie prima appellantur. aliquot enim secula jam elapsa erant, cùm ea, quæ nunc jactantur maximè, celebrata fuere. Ignosco tamen faciliè, quod jubet Miedzibozius.

In ecclesia Apostolica non fuerunt multa concilia.

Sed me iterum punit Borcovius, qui solos Apostolos veram Christi ecclesiam constituam, illam verò, quæ proximè secuta est, alteram esse velim & diversam, & ait, *Quasi Christus pro solis Apostolis passus sit, & illorum morte Ecclesiam suam terminari voluerit*. Huic autem apponit verba Christi. Ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi, & tandem indignabundus, egregiè futurum fuisse, ait, *si statim post tempora Apostolorum in varios errores fideles prolapsi fuissent*. Ad quæ hæc habeat. Veram Christi ecclesiam, non solos Apostolos ego intelligo, sed omnes quicunque doctrinam Apostolicam sectantur, maxime verò, qui ei obediunt. Apostolos solos esse dico, quorum

Terminos terminat Borcovianus.

Act. 20. 29.
2. Thessia. 7.

quorum autoritate in rebus ad religionem pertinentibus standum sit, & præter eos, nullius alterius hominis, vel etiam ecclesiæ, quantumvis Apostolicæ, nedum illi, quæ successionem tantum Apostolicam esse gaudet. Pro omnibus Christus mortuus est: sed non omnes, pro quibus mortuus est, pares sunt, & ita audiendi, ut Apostoli. Ecclesiam suam morte Apostolorum Christus terminari noluit. voluit enim, ut omnes essent veritati, quam cœlitus attulerat, perpetuè obsequentiissimi: Sed quia tanta erat hominum perversitas, ut nollent Evangelio, quod omnibus humanis commodis nos spoliare, & sola immortalitatis spe contentos nos esse, cum tenui rerum huius seculi possessione, jubet, parere, permisit, ut eò ruerent homines, quò tendebant, idq; non tantum post discessionem Apostolorum, ut Scriptura loquitur, verum etiam ipsis adhuc viventibus. Interim illis, qui ipsi adhærebant, semper adfuit ubique locorum, & adfuturus est ubicunque futuri sunt, Christus, ita, ut primis Apostolis adfuit, qui verborum ex Matthæo allegatorum verus sensus est. Dicat igitur, egregium fuisse vel non, Borcovius, si statim post tempora Apostolorum in varios errores fideles prolapsi sint, & si id Scriptura testetur, certè, quantumvis mirum sit, verum tamen esse necesse est. Nec is mendacem Christum facit, aut de providentia ejus impiè sentit, qui Christum ibi tantum futurum ait, ubi se futurum promisit: sed is, quid dicat, non attendit, qui ita cæcus fertur ad quævis prænuncianda, quæ semel conceptæ opinioni de ecclesiæ duratione favere autumat, interim verò & rationi & Sacris literis sunt contraria quam maximè. Et hæcenus de ecclesia. Videamus etiam de missione Ministrorum.

REFUTATIO CAPITIS X. cui titulum fecit

Prædicantes Evangelicorum & Anabaptistarum a nullo missos esse, & ideo Ministros verbi Dei esse non posse.

NOs, quos Anabaptistas injuriâ appellat Borcovius, in hoc argumento Borcovii consequentiâ potissimum negamus: alii assumptionem. Cum aliis igitur alio modo agat: nobiscum ita, ut nos argumentum impugnamus. Doccat, neminem Ministrum verbi Dei esse posse, nisi missus sit ab aliquo: & vicerit. Hoc antequam aggrediatur, quædam parerga attingit, ad quæ etiam nos *παρεργας* aliquid respondebimus. Concedimus nos sponte nostra, ministros, qui a Papatu recesserunt, non esse Prophetas aut Apostolos, quippe qui errare possint, quod in Prophetas & Apostolos non cadit. Hanc nostram concessionem cum Miedzibozio Borcovius, ac si illis faveret, arripiunt, &

ant, & addunt, imò *re ipſa nos errare*. Nudè Miedzibozius dixerat, id conſtare ex antiquis hæreſibus a nobis excitatis. Reſponderam ego, hoc eſſe principium petere & nugari. Borcovius ergo deſenſor Miedzibozii, illud hoc modo probat: *Nam cum Simone Mago opera bona à juſtificatione excluſerunt: (nempe miniſtri noſtri) cum Manichæo, liberum arbitrium ſuſtulerunt: cum Florino, Deum cauſam peccati fecerunt,* & addit, *ſe loqui de omnibus miniſtris a quacunq; tandem ſecta ſint*. At hæc probatio duplex habet vitium. Nam nec protinus hæreſis eſt, quod pro hæreſi habitum eſt olim & nunc habetur: nec ea, quæ hic receſſet Borcovius, ad omnes eoſ pertinent, qui a Papatu ſeceſſerunt. Noſtri enim cœtus & alii etiam, nec opera bona a juſtificatione excluſunt, nec liberum arbitrium negant: Deum verò cauſam peccati facere, ſummum ſcelus judicant. Quid igitur valent iſta otioſa Borcovii verba? Deinde ait, me impudenter facere, qui principium peti a Miedzibozio dicam: & ait: *Certè conſtat iſta, quæ commemorari, pro hæreſibus ab omni antiquitate habita eſſe, & primos eorum autores, tum propter alia, tum maxime propter hoſce errores hæreticos fuiſſe appellatos*. Sed quæritur, an jure ſint habiti. Non omnis enim, qui errat aliqua in re, protinus eſt hæreticus, ſed iſ ſolùm hæreticus habendus eſt, ut antea etiam diximus, qui talem vel tales ſequitur ſententias, quæ fidem in Chriſtum tollunt. Poſſet autem aliquis, certo reſpectu bona opera a juſtificatione excluſdere, quatenus non agnoſceret, ea eſſe cauſam juſtificationis efficientem ullam: interim tamen ea ad ſalutem conſequendam ſuo modo requiri, ſtatueret, qui error licet gravis & periculofus eſſet, non tamen propterea a Chriſti eccleſia iſ, qui cum ſectaretur, rejiciendus eſſet ulla ratione. Poſſet etiam aliquis liberum arbitrium negare, locis quibusdam ſacraſcripturæ malè intellectis adductus: interim tamen ſtatueret, hominem poſſe, nempe alio modo, in Chriſtum credere, & eidem obedire, & ſic error iſte reſutandus, ipſe verò erroris deſenſor tolerandus eſſet. Denique ſi quis directè diceret, Deum eſſe cauſam peccati, & in eo perſeveraret, proculdubio pro hæretico habendus, & vitandus omnino eſſet: at ſi id non diceret, nec pro eo, qui id diceret, haberi vellet, imò ſe ita ſentire pernegaret: interim verò ex ſententia, quam ſectetur, id conſequeretur, graviter iſ quidem admonendus eſſet, ne in tali errore perſeveret, pro hæretico tamen habendus non eſſet, ſi neget, ſe intelligere, id ex ſua ſententia ſequi, & quod maximum eſt, ſi in Chriſtum verè credat, & eidem obediat. Itaque etiam ſi conſlet, nos omnes qui a Papatu receſſimus, in talibus errare: (quod de quibusdam tantùm dici poteſt) nihil hoc contra nos faceret, qui conſitemur, nos errare poſſe,

Quis hæreticus.

Non omnis error hæreſis eſt.

posse, nisi doceatur, errores illos tales esse, qui fidem in Iesum Christum, sine qua salus nulla est, tollant, quod fieri non posse persuasissimum nobis est. Deinde, ut antea dixi, nihil hoc totum contra Socium & nos nominatim facit. Sumus enim ab illis erroribus omnes alienissimi, & eos etiam reprehendimus, ut Borcovius: licet pro hæretico propterea neminem habeamus, si, ut fieri potest, per ea fides in Christum & obedientia illi debita non tollatur.

Denique mihi objicit, quod principium petam, dum dico, eos, qui à Papatu disceserunt, Apostolicam doctrinam profiteri. Se enim cum suis id negare, imò nobis objicere, quod per speciem doctrinæ Apostolicæ hominibus ea oberudamus, quæ nunquam in Christi ecclesia audita sint. At ego ajo, primum Borcovium hoc ipso Miedzibozium accusare. Nam si hoc est verè principium petere, pro certo, id, de quo inter partes controversia est, ponere, ut ait Borcovius, quomodo Miedzibozius principium non petiit, cum probaturus, nos errare, satis habuit dicere, ut patet ex antiquis hæresibus ab eis excitatis? Certè enim, dum hoc dicit Miedzibozius, ponit pro certo id, de quo inter nos & vos controversatur. Deinde nego id esse principium petere, quod ego facio. Principii enim petitio tunc potissimum committitur, quando quis probaturus aliquid, assert æ quæ incertum, atque illud est, quod probandum erat. At ego hic nihil probo: Sed nudè tantum assero contrarium ejus, quod affirmat Miedzibozius. Quod verissimum esse negari non potest. Nihil enim aliud omnes, qui a Papatu recessimus, profiteamur, quàm doctrinam Apostolicam, & ex ea omnia dogmata nostra probare nitimur. An verò rectè hoc faciamus, hæc alia quaestio est.

Porro cum ministros non esse Apostolos, probare vellet Miedzibozius eo, quod nullus propheta Witeberga prodierit, responderam ego, Ministros ipsos hoc non postulare, ut pro Apostolis habeantur. Frustra igitur dici, eos pro talibus a Miedzibozio non haberi. Dixeram etiam, nuspiam legi Româ prodituros Apostolos, & tamen quotidie, eos inde prodire. Addideram denique, non ad locum alliganda esse divina dona. Ad hæc respondet Borcovius, Nuspiam quidem legi, Româ apostolos prodituros: legi tamen, Ierosolymis fieri debuisse, ab hac civitate profectos Petrum & Paulum in urbe Roma ecclesiam Christi constituisse, unde Romana ecclesia sit Apostolica, non item Witebergica, quæ ad nullum Apostolum originem suum referre possit. Ego verò iterum dico. Ipsemet Borcovius fatetur, nuspiam legi Româ prodituros Apostolos. Quomodo igitur me reprehendere potest, qui id affirmem? Nec juvat quicquam, quod ait, Petrum & Paulum Roma-

Quando principium petatur.

Scipsum refutat Borcovius.

nam ecclesiam constituisse. Primum enim hoc nusquam legitur in sacris literis. De hujus autem modi lectione sermo nunc est. Deinde etiam si Petrus & Paulus Romæ ecclesiam constituissem, num sequeretur inde, quod Româ prodierint? Minimè. Tantum enim hinc pateret, quod Romæ fuerint. Prodire autem alicunde, est, mitti inde ad Apostolaturn, ut de Ierosolymis suprâ docuerat Borcovius. Iam si ex eo, quod Apostoli alicubi fuerunt, & ecclesiam ibi constituerunt, colligere licet, inde Apostolos prodire posse vel prodire, ex pluribus locis prodeuntes Apostolos habebimus, quàm ex una Roma. Cum certum sit, in pluribus locis ipsum Paulum & fortasse etiam Petrum fuisse, & ecclesias ibi constituisse, & tamen nollet proculdubio concedere Borcovius, Apostolos inde prodire. Credit enim ex illis post Petrum & Paulum tales prodisse, quos pro detestabilissimis habet hæreticis. Quid hic dicet Borcovius? Dicet fortasse, alios locos corruptos fuisse, Romam non item. At hoc dicat illis, qui ecclesiam ipsius & ejus defensores audire coguntur sine ratione & contra rationem. Nam si ulla ecclesia a Christi religione aberravit, aberravit Romana, ut jure Græci suas cathedras ostentare adversus Romanenses videantur, ut pote, quos tanta fidei & morum corruptio nunquam invasit, quanta Romanam sedem, de quo, qui velit, legat, vel meminerit multorum Pontificiorum scriptorum de corruptela ecclesiæ Romanæ, quæ alibi a nostris citata sunt, & inter alia Petrarchæ Poëtæ Itali.

Dixerat inter alia etiam Miedzibozius, *ideo meritò non debent Apostolos vocari Ministros, qui a Papatu recesserunt, quia nihil Apostolicum in illis appareat: sed illa potius, quæ omnibus hæreticis semper fuerunt communia, nempe superbiam, doctrinæ inconstantiam, seditiones, bella & hujusmodi.* Responderam ego: 1. Frustra rationes afferri, quare aliquis non sit Apostolus, cum is ipse, de quo quæstio est, nolit haberi pro Apostolo; & hoc esse, præpeditum animo, non attendere id, de quo sermo est, quod nunc iterum dico, & Borcovium pertinaciæ, cujus reum feceram Miedzibozium, defensorem esse affirmo. Dixeram deinde, vitiorum istorum indicia in quibusdam apparere potuisse. hoc enim eos secum attulisse ex Papatu: interim verò hoc ipsi Ministrorum ordini fraudi esse non debere. Ita enim hac in re proficere ecclesias istas omnes, ut ad canonem Apostolicorum indices magis sint conformes ipsorum Ministri, qualium etiam magnus numerus seculo hoc præterito extiterit. Docueram etiam, subdolè id superbiam appellari, quod zelus divinæ gloriæ jure censeretur, dum scilicet homines quidam ab initio pauci & parvi, tot hominum tam potentium myriadibus sese opposuerunt. Hoc verò superbiam esse, neminem

Petrus & Paulus
Româ non prodierunt.

Nulla ecclesia
ab errore libera
est necessario.

Repetitio ante
dictorum.

sanæ mentis dicturum, cùm nimis multo illis hæc superbia constit-
 terit. Nam & sanæ, & bonorum, & vitæ denique iacturam face-
 re eos oportuisse, qui isto modo Papatui sese opposuerunt. In-
 constantiam pariter ostenderam id injuriâ dici, quod in veritate
 indies ecclesiæ & Ministri proficiant. Hanc enim esse naturam ve-
 ritatis, ut a parvis principiis ad perfectionem tendat, & ut non se-
 mel omnia corrupta fuere, sic nec omnia semel instaurari, ob homi-
 num infirmitatem, potuisse. Seditiones & bella si quæ orta sint, accen-
 sa denuo luce Evangelij, id ministris injuriâ ascribi, dixeram, cùm eti-
 am, Apostolis veritatem Evangelicam annunciantibus, talia exorta
 sint, qui tamen procul ab omni hæresi aberant. Et si tamen animus
 quorundam ab his rebus non abhorruit, dixeram, id per errorem
 (quem ex Papatu secum attulerant) factum fuisse, quod crederent, li-
 berum esse religionem vi & armis defendere. Hoc autem non nisi
 cum summa calumnia de omnibus dici, qui a Papatu recesserunt. cùm
 sint inter eos, qui ab hisce rebus prorsus abhorreant, & omnia pati,
 expedire putent potius, quàm bellum movere, nedum adversus ma-
 gistratum, sed nec adversus quempiam alium. Ad hæc quid Borcovi-
 us. *Lutheri, ait, superbia tanta fuit, ut eum etiam sui ferre non possent, de
 quo multa ab ipsis Evangelicis scripta reperies.* Sed nunc de Ministris,
 qui a Papatu recesserunt, sermo erat institutus. Num idem Luthe-
 rus & omnes Ministri? Fuerit superbus Lutherus, quid hoc ad alios in-
 finitos? An non fieri potuit, ut is, qui primus glaciem perfregit, esset
 superbus, alii verò alieni a superbia, qui non Lutherum, sed Chri-
 stum sibi in pietate & moribus imitandum proposuerant, etiamsi tan-
 dem a Luthero revelatas sententias sequerentur. Equidem non pau-
 cos novi Lutheranae religionis ministros, homines verè modestos &
 humiles, & solida pietate in Deū & homines insignes: & tales fuisse per-
 plurimos certius est, quàm ut probari debeat, quantumvis pontificii
 sacrificuli illis apud credulum & impiū vulgus detrahant. Quid verò
 de illis dicam, qui a Luthero recesserunt, & alias ecclesias constitue-
 runt, qui, in unum collati, numero proculdubio superant Lutherana-
 nos? Inter illos sanè, viros extitisse & extare, multiplici ut eruditione
 ita etiam pietate conspicuos, & ab omni superbia alienissimos, ne-
 mo nisi indivia ipsa & malevolentia negare potest. Sed & Luthe-
 rum deserere non decet in hac criminatione. Nam quod quidam ex
 ipsis Evangelicis de illo scripserunt, id non a superbia in Luthero
 profectum esse dici potest, sed vel a quodam masculino spiritu, quem
 Deus illi, qui primus tantam rem aggredi debuit, indiderat, vel ab ali-
 qua (ut rigidissimis etiam censoribus satis fiat) ignorantia vel errore,
 quod

Defendantur mi-
 nistri Evangelici.

Lutherus defen-
 ditur.

quodd scilicet ea, quæ ab aliis nova ad religionem stabiliendam affererantur, nimis liberè rejiciebat, & quorundam inter Evangelicos importunitatem, quorundam etiam, in negotio religionis procurando, meticulositatem graviter perstringebat. Quæ omnia, licet, si ad normam Evangelicæ pietatis exactam censeantur, approbari non possint: non sunt tamen illud superbiæ peccatum, quod homines necessariò salute æterna privet. Non omnes enim eodem modo agunt omnia, nec ut agant, semper necesse est.

Ait iterum Borcovius: *Iam inconstantia doctrinæ talis est & fuit, ut rectè quidam de illis dixerit: Quid hodie credant, scio, quid cras credituri sint, nescio.* Tale quid ab initio reformationis ecclesiarum, in rebus ad salutem utilibus, factum fuisse, & nunc etiam fieri posse, equidem non negandum esse puto. Quid enim mirum, eos, qui cum nec Prophetæ, nec Apostoli essent, aut sint, sed ex solis sacris literis peteret & petant, quicquid contra Papatum afferebant, indies in cognitione veritatis proficisse? Vt enim Prophetarum & Apostolorum est, omnia simul & semel scire, quæ ad eorum munus pertinent, absque ullo studio & labore: ita ad doctores & pastores ecclesiæ Christi constituendos, sufficit, si ex collatione scripturæ indies ea addiscant, quæ munus ipsorum concernunt; ut exemplum ipsius Timothei docet, quem Paulum lectioni & sacris literis incumbere jubet seriò. Quamquam, per Dei gratiam, ita jam confirmata sunt ea, quæ ad salutem necessaria simpliciter sunt, ut inconstantiæ locus nullus sit prorsus, quin imò inter omnes de illis satis rectè convenit: quæ verò ad salutem utilia sunt, in iis ita proficiunt ecclesiæ reformatæ & eorum Ministri, ut bona spes sit, vel omnestandem idem sensuros, vel saltem invicem ita se toleraturos, ut concordia & pax fraterna sarta tecta maneat. Quæ in re, dum ecclesias imitamur Apostolicas, nulla inconstantiæ nota inuri nobis potest.

Proficere in veritate, licet.

1. Tim: 4. 16.
2. Tim: 3. 15.

Vnitas ecclesiarum in rebus ad salutem necessariis.

Ait denique Borcovius: *De tumultibus & seditionibus nihil attinet dicere, cum hoc Gallia, Germania, Belgium, ceteræque provincie satis loquantur, quæ domesticis motibus exagitata, nedum planè conquieverunt.* At ego: Nihil quidem attinet dicere de tumultibus & bellis, quod fuerint vel etiamnum sint: sed multùm attinebat dicere vel docere potius, ea ministris autoribus facta esse. Sunt enim multi ex ministris, qui bella omnia prorsus improbant: reliqui verò, qui belligrari licere autumant, non tam seditiones & bella moverunt, quam vel vim illatam, repellendam; vel inferendam, avertendam esse suaserunt, vel saltem senserunt. Hoc verò, quia licere ipse Borcovius non difficitur, quomodo reprehendere potest?

Ministri bellorum autores non fuerunt.

His ita expeditis, iustum erat, ut Borcovius etiam suos Pontifices & spirituales excusaret. Hos enim ego & superbia, & inconstantia, & seditionum accusaram. Et si superbia, inconstantia doctrinæ, bella, seditiones non permittunt, ut quis sit minister, vel ecclesiæ doctor, quod nos tantum nobis sumimus, quomodo permittent eadem vitia, ut aliquis sit Apostolorum vicarius, quod sibi cum suis affectis vendicat Romanus Pontifex? Superbiam docueram eo, quod Papa Romanus & ejus affectus, in omnia quæ sunt, absolutum sibi dominium arrogant, & nullo prorsus jure obligari velint, & omnes denique præ se ita contemnant, ac si soli homines essent, cujus etiam hoc scriptum Borcovianum non minimo est argumento. Inconstantiam doctrinæ ex eo ostenderam, quod, ipsis etiam Pontificiis testibus, nec talis confessio, nec tales ritus ab initio fuerint in ipsa ecclesia Romana, quales nunc sunt. Tot enim ferè habere additamenta ipsorum religionem & ritus ecclesiasticos, quot fuere Papæ & concilia, ut ex historiis constat. Bella & seditiones, quæ, multis retro seculis, & præsertim hoc nostro, orta sunt, pleraque Pontifici Romano & ejus affectis tribuenda esse dixeram: Lanienarum verò omnium, quæ ab annis retro 80. exortiterunt, solum Pontificem Romanum, & ejus Monachos veteres & recentiores Iesuitas, causam fuisse indicaveram; idque ipsos etiam Monachos & Iesuitas, qui Pontificis Romani sunt satellites, non negare. Sed hæc omnia sicco pede transire mavult Borcovius, quàm Pontificem suum & suos socios prodere. Sic enim ait: *Conaris tu quidem ista amoliri & in Papam transferre, sed frustra.* An frustra, judicet lector ex eo, quod, necessitate coactus, modò ex defensione mea huc transtuli. Quomodo verò probat Borcovius, id quod affirmat? Sic igitur ait: *Satis enim constat, quid Lutherus in Germania, quid Calvinistæ in Gallia, quid vestri Anabaptistæ in Hollandia & alibi fecerunt.* At non hoc ostendendum erat, quid alii fecerint: sed, an non id fecerit Pontifex Romanus, quod illi a me objectum fuerat. Nam si verum esset, quod ait Borcovius, tam Lutherus quàm Pontifex Romanus accusandus esset; nec posset culpa Lutheri Papam Romanum immunem a culpa facere: iam verò calumniosum prorsus est, quod Lutheri & Calvinistis affingitur. Nunquam enim bella ob religionem cuiquam intulerunt, sed illata tantum repulerunt. Hoc autem licere credit Borcovius. Quos verò Anabaptistæ in Hollandia excitârunt tumultus, quo jure aut quâ conscientia tandem nobis objiciuntur? Cùm nos nec Anabaptistæ simus; nec ista ullo modo approbemus. Cogitet Borcovius, quàm gratum hoc illi futurum sit, si dicam, eum vel socios ejus, esse Regum Christianorum sicarios, quia Monachi Reges interemisse

Superbia ecclesie Romana.

Inconstantia doctrinae ecclesie Romana.

Bellorum & Lanienarum causa ecclesie Romana.

Malevolentia Borcovii.

interemisse credantur: & tamen negare nequit, ejusdem fuisse ordinis illos, cujus ipse est vel ejus socii. Et sic etiam istud dilurum est, quod iterum ait Borcovius, *Apostolos nunquam classicum cecinisse ad bella Dominis inferenda, ut Lutherus fecit, & alii nostri.* Id enim fecerunt, quod ipsemet Borcovius, rectè fieri posse, cum suis, credit, nempe bellum illatum religionis causâ etiam a domino, repelli jure posse. Quanquam nos hoc prorsus improbamus, & cum Christi religione id nullo modo convenire, persuasum habemus.

Sed jam tandem, missis parergis, videamus, quid ad rem dicat Borcovius? Res est: An liceat docere absque missione, hoc est, an absque antegressa humana vocatione & licentiâ, ab aliis data, quam ille mediatam missionem appellat, liceat ei, qui ad docendum alios aptus & vitæ est inculpatæ, alios docere Christi Evangelium. Notandum enim hîc inprimis illud est, nullam missionem, quæ ab hominibus proficiscatur, vel mediatam dari. Missio solius Dei est & Iesu Christi: adeo ut nec ipsi Apostoli quenkumque mittere, propriè loquendo, potuerint, aut misisse legantur. Modus quo ad annuncian- dum Evangelium homines apti fiunt, duplex dici potest, alter per missionem, quæ Apostolis & aliis fortasse paucis eorum sociis contigit: alter per acquisitionem eorum, quæ Paulus in episcopo requirit. Ille modus penes solum Deum est & Christum: hic penes homines perpetuò. Quo ita breviter indicato, videamus rem ipsam. Pontifici, absque missione (quam vocant) mediatâ, docere alicui alios licere, nullo modo concedunt: nos id fieri posse credimus, dummodo sit ad docendum alios aptitudo: Affert Miedziobius ad astruendum, quod sentit, locum Heb. 5. *Nemo sumit sibi honorem, sed vocatus a Deo, sicut Aaron.* & Rom. 10. *Quomodo predicabunt, nisi missi sint?* Ad priorem ego responderam. 1. Autorem non de omni honore, sed tantum de sacerdotali loqui, qualis non est eorum, qui alios docent. Ad hoc quid Borcovius? *Futilis plane est,* ait, *responsio ista. Nam Apostolus loquitur generatim de quovis honore in ministeriis, quæ pertinent ad Deum. Quod autem de Aarone dicit, id exempli tantum causâ affert, & deinde sensum Apostoli ascribit. Ego vero Borcovium accuso, qui, cum ratio ipsi afferenda esset, quâ probaretur, hîc de omni honore sermonem esse, sensum Apostoli tantum exprimere voluerit. Nam sensum afferendo plerunque petitionis principii fallacia committitur, & sensus, quem adversarius objicit, rejici semper jure potest: ratio verò non item. Quomodo autem de quovis honore in ministeriis, quæ ad Deum pertinent, sermo esse potest Heb. 5. cum ibi de uno tantum honore agatur? Dixerat autôr ille, adhortaturus nos ad constan-*

Status quæstio-
nis.

Missio mediata
nulla est.

Heb. 5. de cereo
honore agi.

constantiam in Christi religione, c. 4. 15. nos habere talem Pontificem, qui possit compati nostris infirmitatibus. Hoc probaturus vel potius declaraturus, c. 5. (ut ex particula *καὶ* apparet) ait, hanc fuisse consuetudinem in lege, ut talis Pontifex ex hominibus eligeretur, qui posset condolare iis, qui ignorant & errant, & proinde ut pro populo, sic etiam pro se ipso offerret pro peccatis. Hoc absoluto, non rationem addit ullam, ut videtur velle Borcovius, sed, ut conjunctio *Et docet*, alterum addit, ad eundem Pontificem constituendum perti- nens. Nempe constitutionem illam Pontificis non pendisse ex hu- mana autoritate, sed ex Dei vocatione, dum ait: *Et nemo sumit hono- rem, sed vocatus a Deo ut Aaron*, qui primus huius ordinis sacerdotalis autor fuerat. Et hæc duo deinceps inverso ordine de Christo etiā pro- bat, nempe eum & a Deo constitutum esse pontificem, & talem fuisse, qui ipse imbecillitate circumdatus esset. Vnde constat, eum de so- lo Pontificatus honore agere. Quod etiam quidam interpretes hac in re minimè suspecti indicârunt, dum voci honorem, vocem *hunc* anteposuerunt, hoc modo: neque sibi ipsi quisquam sumit hunc ho- norem, quia scilicet in Græco est *τὴν τιμὴν*.

Indicarâm etiam in hac responsione mea, propterea hunc lo- cum ad propositum non facere, quia munus docendi non tam sit ho- nor quàm labor. Laborem autem sumere semper licere: honores non item. Quod Borcovius omisit. Nunc addo, etiamsi tandem de mu- neribus vel ministeriis in genere sermo esset, quæ ad Deum perti- nent: hoc tamen totum ad vetus tantùm Fœdus referendum esse. In illo enim præcepta Dei de illa ordinatione extabant expressa: At in No- vo nullum huius ordinationis, tanquàm præcepta & necessaria, vel mi- nimum est vestigium.

Responderam etiam alio modo: (non quòd viderem, ut ait Borcovius, priorem responsionem meam non valere. non enim semper, qui duplicem affert responsionem, dubi- tat de altera, sed ut duplici responsione infirmitatem tantò maiorem argumenti Miedzibozii ostenderem.) Non sumere sibi ministros munus docendi. Eū enim sumere aliquid, qui sibi arrogat, quod ei non debetur: At iis, qui ad docendum apti, & vitæ sunt inculpatæ, deberi munus docendi. Sed hoc etiam nihil valere ait Borcovius. *Non enim, ait, quia aptus est quispiam, ideo se ingerere debet. Hac ratione sequeretur, si quis esset aptus ad regendum, posse eum regnum aliquod occupa- re, invitis etiam illis, qui ius habent creandi reges, quoniam nihil potest esse absurdius. Aptitudo cuiuspiam servit ad hoc, ut possit eligi & vocari ad ministerium aliquod: at ut re ipsa sese ingerat, hoc & ratio & experien- tia refellit.* Sed ad rem non respondet Borcovius. Non enim quæri- tur, an

Heb: 5. de solis
veteris Testa-
menti honoribus
agi.

Duplex ad unum
argumentum da-
tur responsio.

Non sumit munus docendi, qui ad illud aptus est

tur, an is, qui aptus sit ad ministerium, sese ingerere debeat: sed, an is sumat honorem muneris docendi, hoc est, an sibi id arroget, quod ei non debetur, qui aptus sit ad docendum & vitæ inculpatæ, hoc verè in quæstione est. Non sumere autem eum sibi honorem istum, si ad docendum aptus sit, & vitæ inculpatæ, ex eo constat, quòd Paulus in eo, qui Episcopatum concupiscit, tantùm hæc duo requirat. Quibus existentibus jam totum id est, quod ad ministrum constituendum necessarium est. Electio illa & vocatio non est de natura Episcopatus, sed pro ratione temporis usurpari potest, ad decorum conservandum & ordinem: Quin imò, si necessaria sit vocatio, debetur ei, qui aptus sit ad docendum & vitæ inculpatæ, ab iis penes quos ista electio est, si modò penes aliquos est: & si non offeratur illi, potest legitimè munere docendi alios fungi, imò fungi eo debet, si ita salus proximorum requirat, nisi graves Deo pœnas dare velit. Perinde enim est, ac si quis, cum proximi salutem procurare posset, susque deque id haberet, quod peccatum esse gravissimum, nemo non videt.

Instantia de regno dissimilis prorsus est, præsertim si jam constituta sit Respublica, & regem suum habeat. Esset enim hoc contra omnem iustitiam, invadere aliena: At dum quis munus docendi alios affectat, neminem lædit, commodat autem plurimis. Nisi forè fingat Episcopatus Christianos Boreovius ex suis, quos nemo, nisi alius pellatur, vel cedat, occupare potest: At tales nunquam fuere ii, qui in Christi ecclesia olim vigeant & hodie vigent: Imò semper optandum est, ut Deus tales extrudat, qui fideliter gregis Christi curam gerant.

Ad alterum locum, Rom: 10. responderam, Paulum loqui ibi de tali annunciatione, quæ, simpliciter & naturâ suâ fieri nequeat: non autem de ea, quæ cum fieri possit per se, legitimè fieri nequeat, idque loquendi modis ibidem additis confirmaveram: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent, quod non audierunt?* Horum enim verborum sensus non is est, nemini licere invocare eum, in quem non credidit, aut nemini licere credere aliquid, quod non audierit. hoc enim esset planè ineptum & ridiculum. Sed sensus est: nullo modo fieri posse, quantum vis quàm maximè velit, ut aliquis eum invocet, in quem non credidit, & ut aliquis id credat, quod non audivit. Vnde collat, verborum, quæ mox sequuntur, *Quomodo autem prædicabunt, nisi missi sint*, non eum etiam sensum esse, nemini licere docere, nisi mittatur, sed neminem ulla ratione posse prædicare, hoc est, rem novam annunciare, nisi mittatur, hoc est, nisi a Deo id ei munus imponatur. At hodie controversia non est, an doce-

Rom: 10. de impossibilitate docendi loquitur.

re ministri possint: sed an, etiam si possint, id eis liceat. Itaque locum istum nihil prorsus ad rem facere, jure dixeram. Borcovius me & ineptum & ridiculum esse ait. Ineptum, quòd dicam, Paulum hinc de rebus novis & inauditis loqui, cum de prædicatione verbi Dei sermonem habeat, quæ in ecclesia fieri solet. Ridiculum, quòd dicam, Paulum loqui de re impossibili. Nam, ait, esto sanè: loquatur Apostolus de impossibili, tamen istud impossibile, de quo ipse loquitur, idem planè est quod illicitum. Agit enim ille non de impossibilitate Physica sed morali. Quod enim non licet, etiam moraliter fieri non potest: estque talis loquendi modus etiam in scriptura usitatus. Ita enim legimus de Joseph, qui cum sollicitaretur ad flagitium ab uxore Putiph his verbis usus est: Quomodo possum facere hoc malum & peccare in. . . inum meum? An Joseph non potuit facere simpliciter quod petebatur? cerè potuit: sed dixit se non posse, quia non licebat. Idem esto judicium de hoc loco. Vult Apostolus non posse quenquam licitè prædicare, nisi fuerit missus: si non potest licitè, cur ergo Ministri licere sibi putant? Itaque ex ore tuo te jadedico serve nequam. Ad hæc iterum respondeo. Non ego ineptus sum, qui dico, Paulum de prædicatione vel potiùs annunciatione loqui, quæ vox non omne genus docendi eo in loco complectatur, sed illud tantum, quo novum & inauditum aliquid in mundum affertur; idque postea comprobo: quis enim nescit hanc esse propriam prædicationem vel annunciationem: eam verò de qua nunc sermo est, quando scilicet quis olim tradita, aliis ulterius proponit, esse impropiam? Sed ineptus est ipse Borcovius, qui, de novis & inauditis Apostolum loqui, ideo negat, quia sermonem habeat de prædicatione verbi Dei, quæ in ecclesia fieri solet. Quasi verò illa ipsa prædicatione verbi Dei, quæ in ecclesia fieri solet, non possit duplici isto modo considerari, quem modò exposui, ut & is, qui primus omnium aliquid prædicat, & is qui semel prædicatum ulterius propagat, prædicare dicatur verbum Dei in ecclesia, quamvis magis propriè ille, quàm hic: et illi missionem necessariam esse Paulus dicat, huic verò non item. Quemadmodum si quis Regis alicujus subditis leges & mandata antea inaudita afferret, testimonio legationis sibi commissæ opus haberet: eum verò, qui alios, ad leges & mandata illa regia semel allata & confirmata, exequenda adhortaretur, nullo modo legationis testimonium exhibere teneri, omnes sanæ mentis contestantur. In eo porrò, in quo me ridiculum facit, consideret lector prudens, quomodo se gerat Borcovius. Ait, impossibile, de quo Paulus loquitur, idem esse planè, quod illicitum. Qua verò fretus ratione? Impossibile enim nihil cum illicito habet commune. Quia, inquit, Paulus agit non de impossi-

Duplex prædicatione in ecclesia Christi.

simile.

impossibilitate Phisica, sed morali. Hoc verò quo argumento iterum probat? Nullo sanè. Ego verò Paulum ajo de impossibilitate loqui, quæ licet non sit physica, physica tamen similis est, quæ Logica impossibilitas appellari potest, cum scilicet impossibile esse dicitur, ut, ubi causa non est, detur effectus. Qualis illa est: Impossibile est aliquem invocare, in quem quis non credit: impossibile est, aliquem credere, quod non audit. Vnde videre potest Borcovius, nihil ad rem facere id, quod de Iosepho assert, qui id se facere non posse dicebat, quod non licebat. Hic enim figura quædam phrasidis agnoscenda necessariò est, cui in verbis Pauli nullus est locus. Videre etiam potest, falsum esse, Paulum velle, non posse quenquam licitè prædicare nisi fuerit missus? Videre denique potest, quàm modèllè & quàm verè verba ista Christi in me strinxerit: *Itaque ex ore tuo te iudico serve nequam.* Christus enim, qui sibi non servit, ut par erat, servum nequam appellare potest: At Borcovius quid in me juris habet? ejus me criminis convicit? Sed quid non licet illis, qui neminem verentur aut metuunt? Sis linguæ tuæ Dominus Borcovi: ego aurium & oculorum ero.

Attulerat præter hos duos locos sacræ Scripturæ, rationem etiam Miedzibozius, quare sine missione nemo docere debeat, perpetuum morem ecclesiæ, quòd nemo scilicet ingesserit se, sed missi ab aliis ministri fuerint: idque exemplo Apostolorum: Pauli & Barnabæ, Timothei & Titi illustrat. Responderam ego primùm, non esse necessarium expectare, donec aliquis ab aliis mittatur, cum Paulus dicat, eum qui Episcopatum concupiscit, bonum opus concupiscere. Hoc sic aggreditur Borcovius: Id quod dico de Episcopatu, frivolum esse ait, & negat istam consecutionem: Licet concupiscere, Ergo etiam aggredi, Episcopatum. *Requiri enim, ait, ut ab his, quorum interest, ad hoc illi facta fuerit potestas.* Ego verò dico, rectam esse istam consecutionem: Si licet concupiscere, Ergo etiam licet aggredi docendi munus. Nam concupiscere isto in loco aliud nihil est, quàm aggredi munus docendi. Quis enim dubitare poterat, eum qui in animo suo concupiscit Episcopatum, absque functione illius, illum rem bonam animo versare, ut hoc Apostolo docendum fuerit? At posse aliquem munus illud sibi sumere sponte sua, & illud aggredi absque singulari missione, vocatione, aut electione, dubitari poterat, ob magnam ejus dignitatem. Docet igitur Paulus rectè id fieri, & jure posse unumquemque id aggredi, modò ad id aptus sit, quod aggredi cogitat vel cupit, quam aptitudinem statim etiam copiosè describit, etiam si tandem a nemine vocetur vel mittatur. Et causa hujus doctrinæ

Quid sit concupiscere episcopatû.

Cur Paulus libertatem concedat affectû di-munus docendi.

Apostolica ea esse videtur, quòd paucos futuros Spiritus sanctus præviderit, qui munus alios docendi aggressuri essent, ob nimiam illius difficultatem & molestias infinitas, & ob id potissimum, quòd nunquam commodis terrenis frui posse videantur, qui verè & ex animo munere hoc fungi volunt. Deinde licere ei etiam aggredi munus docendi, cui licet concupiscere, absque ulla aliorum vocatione aut missione, hinc constat, quòd nemo sit, cui potestas ista vocandi alios data sit: & principium petit Borcovius, dum istam vocationem expectandam esse docet. Imò si quis sit ad docendum alios aptus, & vitæ inculpatæ, eum ali pro Episcopo suo, si ita opus sit, recipere tenentur. Fingamus denique neminem esse, qui aliquem vocare aut mittere possit. num idè munus docendi alios omittendum est? Vt, si in ea mundi parte, ubi hætenus Evangelii nulla fuit notitia, innotesceret illud: agnosceret aliquis, verum esse Christi Evangelium: agnosceret sui esse officii, aliis etiam idem Evangelium commendare: nemo esset in ista regione, qui illum vocare ad istud officium posset: nesciret etiam alibi esse, a quibus sibi potestas impetranda esset, vel nesciret, sibi potestate aliqua ad eam rem opus esse, cum nusquam id Evangelium testetur, num propterea alios Christi Evangelium docendi officium negligere ipsi liceret? Certè nihil minùs. Apparet igitur, ad naturam muneris docendi nullo modo pertinere istam vocationem vel constitutionem: sed, si vel olim adhibita fuit, vel nunc adhibetur, id in ecclesia bene constituta fieri, ordinis & decori conservandæ causâ.

Responderam secundò, Apostolorum hæc importunè mentionem fieri, cum nemo dubitet, eos missos fuisse & missione opus habuisse, alioquin Apostolos non futuros. Idem enim est missum & Apostolum esse. Borcovius ait: *Meritò Miedzibozium addidisse, etiam Apostolos non docuisse, nisi à Christo missos, ut intelligamus, alio illos fuisse spiritu præditos, quàm nos, qui etiam si a nullo mittamur, ultro nos ingeramus, & ordinem a Deo præscriptum pervertamus.* Sed ratio hæc Borcovii nulla est. Nam qui nova revelat, ei missione opus esse, ipsa res loquitur: at qui semel annunciata iterat tantùm, ei missione opus nec est, nec esse potest, ut suprà id illustravimus exemplo legati Regii. Apostolus tenebatur missionis suæ testimonia asserre. Quomodo enim prædicassent, nisi missi fuissent? At ministri alii nullo modo tenentur, quia diversa sunt, Apostolorum & Ministrorum officia. Apostolus tenebatur ea, quæ docebat, externè cõfirmare, & vera esse docere: Minister verò, quæ vera esse Apostoli docuerant, aliis tantùm proponit, eaque non confirmat, sed ad ea tum intelligenda tum ob-

servanda

Differentia Apo-
stolorum & Mi-
nistrorum.

servanda operam suam aliis navat. Ordinem autem a Deo præscriptum esse, nempe mittendi ministros, audacter quidem dicitur, sed absque omni verisimilitudine.

Deplorandam ego dixeram esse cæcitatem, quòd missio pro ordine a Deo præscripto venditetur, quæ tamen nulla est: interim qui ordo a Deo præscriptus est, ut sint apti ad docendum alios & vitæ inculpatæ ministri verbi Dei, susque deque habeatur. Sed hîc suo more furdus & mutus est Borcovius. Hoc erat faciendum: illud verò, ubi id commodum publicum exigit, non omittendum. Nunc, quæ facienda sunt, spernuntur: quæ verò, ut fieri possunt, sic possunt non fieri, sola urgentur, ut habeant, ubi lateant illi, qui Christi religionem quæstum esse existimant.

Corruptionis ecclesie Romanæ signum.

Responderam tertid, nimis imperitè & impudenter dici, Apostolos Paulum & Barnabam misisse. Nam. 1. Paulus jam tunc Apostolus erat. Quomodo igitur mitti potuit? 2. Act. 13. non Apostolorum, sed ecclesiæ Antiochenæ, ejusque Prophetarum & doctorum tantum fit mentio. Quomodo igitur Apostoli miserunt? 3. Non est ibi sermo de missione ad munus docendi. hoc enim antea Paulus functus fuerat, sed ad opus singulare. 4. Exemplum illud singulare est, ideoque pro norma generali afferri non potest. Ad hæc Borcovius ne verbum quidem respondet. Quod in initio etiam hujus refutationis indicavi. Vnde perspicere potest lector, quid Borcovio propositum sit, dum Miedzibozium defendit.

Responderam quartò, quod ad Timotheum peculiariter attinet, locum a Miedzibozio allatum 2. Tim. 1. non loqui de munere docendi, sed de gratia Dei, quæ erat in Timotheo. Hanc verò fuisse dona spiritualia, quæ miraculoso modo illi contigerant per impositionem manuum præbyterii, unde etiam eandem resuscitare illum jubet Paulus. Quod ad Timotheum & Titum simul attinet, dixeram, hæc exempla pauca non sufficere ad regulam certam constituendam, etiamsi ab Apostolo misi vel constituti fuissent per manuum impositionem. Id enim fieri potuisse, quia sic τὸ πρῶτον requireret. Non spectandum autem esse in hoc negotio, quid olim cum quibusdam factum sit, & hodie etiam fieri possit, sed quid necessariò fieri debeat. Id porrò non ex exemplis sed legibus discendum, Leges autem esse Canones Apostolorum de Episcoporum attributis. In his quia nulla fiat missionis mentio, hinc liquere, missionem non pertinere ad naturam muneris, Episcopalis.

Repetitio discorum.

Ad hæc ita rescribit Borcovius: De Tito, ait, & Timotheo missis a Paulo tantum hoc respondes, etiamsi ita esset, non quid olim factum sit

sed quid fieri necessario debeat, spectari oportere &c. Sed nec verum est, quod ait Borcovius, me hoc tantum respondere, ut ex iis, quæ modò repetit, constat: nec etiam si hoc tantum respondiſsem, erat, quod ita me tacitè carperet Borcovius. Annon enim sufficit, attulisse ad objectionem vel argumentum adversarii responsionem unam, si sit solida? Hujusmodi cavilli iis relinquendi essent, qui res ludicras tractant. Hoc verò quod solum me afferre ait Borcovius, quomodo refutat. Perperam, ait, hoc a te dicitur. Nam etiam exempla Apostolica inspicienda sunt, ut sciamus quæ fuerit eorum consuetudo in constituendis ecclesiæ doctoribus. Et profectò bene illi noverant, non tantum quid fieri possit, sed etiam quid necessario fieri debeat, ut & hic non parum te delirare intelligas. Delirium mihi objicit Borcovius: Hoc quo jure faciat, videat lector. Ego verò ipsum graviter errare, & non minimam suam ignorantiam prodere affirmo, qui, quod faciendum sit necessario in ecclesia, ex iis, quæ Apostoli fecerunt, intelligi velit, qui error etiam supra capite 2. notatus fuit. Scimus exempla Apostolica inspicienda esse, ut sciamus quæ ipsorum fuerit consuetudo: sed non hoc quarritur. Possum enim scire, quæ fuerit consuetudo Apostolorum, & tamen nescire, quid mihi necessario faciendum sit. Hoc enim non exempla sed præcepta docent. Exempla, quid facere jurè possim, tantum docent: At quid faciendum sit, vel exempla cum præcepto juncta, vel sola præcepta ostendunt. Hoc dum nescit Borcovius, videat quanta mihi detur occasio ipsi ea occinendi, quæ aliquoties satis insulse in hoc scriptum & in hoc etiam caput intarsit, rectè me facturum, si me Miedzibozio in disciplinam traderem. Fore enim, ut ex asino caballus & ex Pædrotriba fierem Theologus. Doce, Borcovi exempla vel Apostolorum vel Christi nos ad quicquam faciendum in religione obligare, aut agnosce, modestius tibi agendum esse cum adversariis. Hæc scilicet est vestræ ecclesiæ sapientia. In illa Christi præcepta spreta jacent: Interim exempla jam Christi jam Apostolorum imitari homines satagunt, de quibus præcepta nusquam extant, ut appareat, quali regantur spiritu & judicio.

Sed audiamus quid ampliùs dicat Borcovius. Porro, ait, in Canone non fit mentio missionis, quia hæc imprimis ab illo supponitur, & eâ suppositâ ostenditur, qualis debeat esse Episcopus aut presbyter. Audio sane Borcovium id dicentem, sed & principium suo more gnæviter petentem, & ridiculum se præbentem. Vnde enim constat, missionem supponi, si inter ea, quæ tam prolixè de requisitis Episcopi Apostolus disserit, non recensatur, & alibi etiam de ea nihil agatur? Et quid est, Paulum omittere præcipuum, & describere minùs necessaria?

Præcepta tantum
Apostolica nos
in religione ob-
ligant.

Missio non potest
precedere de-
scriptionem offi-
cii episcopalis.

ria? Adde quod præposterè Paulum agentem facit Boreovius. Priùs enim talem esse oportet Episcopum, quemadmodum hîc describitur, quàm mittatur. Interrogo enim, cur mitti debeat ad Episcopatum aliquis? Nonnè propterea, quòd & vitæ sit inculpatæ, & ad docendum alios aptus? Certè ubi alia de causa id fit, ibi quælitus est Christi religio. Si igitur causæ missionis sunt ista, quæ in Canone Apostolico describuntur, & sola quidem, quomodo effectus, hoc est, missio, prior esse potest hac sua causa? Porro qui jam missus est, is non potest non esse Episcopus. Fingamus autem, eum, qui jam missus est, nec aptum esse addocendum alios, nec vitæ inculpatæ, etiamsi illi præcipiatur, ut talis sit, quemadmodum vult Boreovius, quid tunc illo fiet? Erit nè nihilominùs Episcopus, quia scilicet missus sit? Appage istam stupiditatem. Nec quicquam juvat Boreovium exemplum Regis, quod affert. Nam & in Rege eligendo causa est aptitudo illius ad regendum, ubi scilicet libera est ejus electio; et sine consideratione ista nunquam Rex aliquis designatur: imò valdè ineptum esset, Regem absque hac consideratione, an ad regnandum sit aptus, eligere, & postea demum illi præscribere, quomodo se gerere debeat in regno. cùm absque ista aptitudine, quantumvis ei nescio quid præscribatur, totum illud irritum sit.

Quod hîc de manuum impositione interseritur, ad caput sequens pertinet: Hîc tamen tribus id etiam verbis expediam. Tempore Apostolorum non fuisse negligendam manuum impositionem, hinc etiam probò, quòd tunc Spiritus sanctus per eam daretur: hoc verò quia hodie non fiat, vel omnino non necessariam esse manuum impositionem, vel saltem alia de causa usurpari debere, quàm ut aliquid iis, quibus manus imponuntur, conferatur. Respondet Boreovius, *Vnde tu probare potes, non dari Spiritum sanctum, iis qui mittuntur?* At nunc de manuum impositione sermo erat institutus, non de missione. Spiritum autem Sanctum nò dari per eam, illo scilicet modo, quo olim dabatur, quid opus est probare, cùm ipsimet Pontifici affirmant, miraculosa dona hodie cessasse, & ut cessaverint, necesse sit quodammodo: reliqua verò dona, ut olim sic etiam nunc, lectione assidua & precibus impetranda esse, scriptura testatur.

Addit Boreovius, *etiamsi non daretur spiritus sanctus. tamen ministro ad publicum munus obeundum potestatem necessariam esse: hanc autem per missionem obtineri debere.* At totum hoc falsum est, nec ullò vel testimonio vel ratione comprobari potest. Relinquitur igitur, nec missionem nec manuum impositionem necessariam esse ad ministerium constituendum, licet ubi ita fert tempus & locus, aliorum consensus

Qui sint fures &
latrones.

Matth: 23.

sensum & approbationem pro missione censeri & adhiberi unâ cum manu in impositione posse non diffiteamur. Convitiatur igitur cum suo Miedzibozio Borcovius, quomodo velit, & fures ac latrones appellet eos, qui absque ista fictitia missione alios divinam voluntatem docent, dummodo falsum sit, quod dicit. Fures ac latrones qui sint, partim in defensione dixi, quæ si velit, inspiciat lector. fol. 166. & nunc iterum dico, nempe qui, quantumvis missi vel ordinati sint, potestatem sibi in populum Dei vendicant, illi imperant, & eum tandem seducunt. Quales tunc erant Pharisei & alii illorum similes, qui sederant in cathedra Moysis, hoc est, vi eam occupant, & populum variis rebus onerabant, interim ipsi erant hypocritis pleni.

Quæ de Luthero, qui rationem missionis a Muncero exegerat, unde colligit, sibi etiam idem licere adversus nos, assert, ea repetere tædiosum est & otiosum. Nam ut Lutherum errasse dicimus, sic etiam vos, qui idem facitis, errare affirmamus.

Porrò cum Socinus dicit, satis esse ad munus publicè docendi comprobandum, si illi ita velint, qui cohortationes & explicationes istas audiunt, & respondet Miedzibozius, hac ratione omnibus hæreticis viam apertum iri. neminem enim esse qui non habeat suos auditores, ego illum vim argumenti declinare affirmaveram. Non enim loqui Socinum de eo, quod ad ipsam naturam Ministri pertinet, quodque necessariò faciendum sit, sed de eo, quod ad ordinem quandam honestum conservandum spectet, & fieri tantum possit, tacitè interrim sumendo, eum, qui ab aliis approbatur, esse dignum isto munere. Videat igitur Borcovius, quomodo vindicare Miedzibozium ab isto defectu responsionis possit. Nam quod ait, Socini rationem talem esse, quæ etiam non veris verbi Dei ministris convenire possit, aut non intelligit, aut intelligere non vult, Socinum nullam rationem asserre, sed tantum sententiam dicere, quid scilicet faciendum sit, ut is, qui munere docendi dignus est, ab aliis audiat, quod ad hæreticos prorsus nihil pertinere, puto omnibus constare.

Sed nunc me graviter alloquitur iterum Borcovius, qui hæreticos & blasphemos dicam iudicio Dei relinquendos esse, quippe qui velit sæpe numero extare hæreses, ut qui probati sunt, fiant manifesti. Primum ait se id mittere, quod tamen absurdum sit. Ergo & ego illud mittam, si hoc unum verbum dixerò. Nulla in re gravius errari, & peccari adversus charitatem, quàm si ei, qui respicere possit & ita servari, cum vita hac temporali vitæ etiam æternæ spes praecidatur: Et cui absurdum videtur, hujus modi hominibus parcere, præsertim, si pacificè vivant alioqui, is nescit, cujus sit spiritus. Venit enim

filius

Hæreticum vitæ
privare, repugnat
spiritui Christi.

hominis, non ut perderet quenquam, sed ut omnes, quantum in illo erat, servaret, de quo etiam suprā dictum est. Alterum verò non erat, quod sic exagitaret & exaggeraret Borcovius. Quis enim nescit, peccatum duplici modo posse considerari, quatenus vel culpa est, vel pœna. Quatenus culpa, absit a me, ut Deum autorem illius facere vel cogitem. autor enim ejus est Diabolus, & ei obsequens homo. Quatenus verò pœna est, nihil absurdi in eo est, si dicatur, id a Deo interdum non tantum permitti, verum etiam procurari. Quid enim est, quod Deut. 13. dicitur, Deum tentare populum suum, quando propheta falsi inter illos exurgunt, an velit ipsi constanter adherere? Item illud: *Oportet esse hæreses inter vos, ut, (qui sunt) probati, manifesti fiant inter vos, &c.* quàm Deum velle, ut tales interdum, qui sponte sua mali erant, populum Dei infestent, & seducant? Quid est denique, quòd Deus peccata peccatis punit, & tradit eos, qui impii sunt, in mentem reprobam, ut faciant ea, quæ non decet, quàm Deum velle, ut, qui culpâ suâ mali erant, Dei judicio eos premente, fiant peiores?

1. Cor. 11. 19.

Rom. 1. 28.

Ista scommata puerilia, ne dicam scurrilia, quòd mea Theologia valde sit exigua, & me rectè facturum, si me Miedzibozio in disciplinam dem, fore enim, ut ex asino caballus, & ex pædrotriba fiam Theologus, quid putas, Borcovi, qualem tibi apud omnes sensatos conciliatura sint existimationem? qualem etiam sapiant in Reverendo Domino modestiam?

Sacramenta porro gratiam conferre, ac proinde potestatem ad ea administranda spiritualē requiri, quæ sine vocatione Dei haberi nequeat, verba sunt Miedzibozii & Borcovii, nulla prorsus suffulsa ratione. Itaq; non est, quòd illis quicquam moveamur. Quàm graviter autem errent, qui gratiam Dei sacramenta, quæ vocant, conferre sentiunt, alibi a nostris demonstratum est. Idolatricum enim quiddam est, gratiam divinam ad ceremonias alligare.

Sacramenta gratiam nullam conferunt.

Similis autē esse cupit Borcovius Miedzibozio, dum id, quod cōtētum de cæna Dominica prout in nostris cœtibus celebratur, effutiit Miedziboz; verè etiam dictū esse ait. Illudite igitur, quando ita vobis libet, Reverendi D. Pontificii: sed prophanū animū vestrum nemo pius non execrabitur. Nonne enim ipse Christus panem a pistore pistum, & vinum de cupa haustum Apostolis porrexit? Licet verò isto modo, quo vos in cæna Christum adesse affirmatis, adesse nos cum negemus: non est tamen exclusus ab ea prorsus, ut ait Borcovius. Quicquid enim Christus præcepit in sui commemorationem, & mortis suæ annunciationem, quomodo ab eo Christus exclusus esse dici potest? Et licet panis & vinum in cæna, quoad naturam, nihil differant

Christus non est exclusus a cæna.

Panis & Vinum
in cœna Domini,
quomodo disse-
runt ab alio pa-
ne & vino.

ferant ab alio pane & vino, differunt tamen usu, quatenus nemo frui illo potest, nisi unâ cum fidelibus ad celebrationem mortis Christi conveniat, ut ea de re testatur Apostolus. Sunt quidem ita comparata omnia, quæ Christi habet religio, ut cavillationibus sint obnoxia; & talia ea Deus esse voluit, ut hominum mentes explorandi extaret medium: sed si quis istam vestram Borcovi monstruosam metamorphosin exagitare velit, quâ sine fronte & sine mente panem in corpus & vinum in sanguinem Christi transubstantiari, & in panem tantum colorem, formam & saporem superesse contenditis, panis istius comestionem pro carnis Christi venditatis, & eidem vitam æternam ascribere non dubitatis, quid putas futurum vestrâ istâ cœnâ, vel potius missâ? Sed nolo nunc istis exagitandis tempus terere.

Quid in bapti-
smo aqua sanctan-
dam,

Quodd in baptismo aqua ceremoniis Borcovius acquiescit in traditione (si Deo placet) Apostolica, quid facias homini pertinaci? Audiant ergo nugas, qui nolunt parere veritati: & ecclesiæ corruptæ prætendant traditiones, quibus sordent exempla visorum divinorum, Apostolorum scilicet, & ipsius Christi. Pædobaptismum autem & ei annexas ceremonias Pontificias, verè puerilia esse omnia, & Christianis hominibus indigna, jam satis superque constat ex eo, quodd in sacris literis ea non contineri, ipsimet Pontificii publicè profitentur.

Repetitio dicto-
rum.

Ad ostendendum, non requiri vocationem aut missionem usquam ad ministrum verbi Dei sub novo Fœdere constituendum, ut olim sub veteri Fœdere requirebatur missio ad sacerdotium, hoc etiam dixeram, diversam esse rationem sacerdotum veteris Testamenti, & ministrorum novi. Illic enim, sicut ex certa familia prodibant omnes sacerdotes, ita eis solis sacra tractare licuisse: Hæc verò omnia jam præteritis, tanquam vetera, hodieque, non quid olim in veteri Fœdere factum sit cum sacerdotibus, urgendum esse, sed quid fieri debeat, ex præscripto Apostolorum discendum. In quo cum nulla ullius successionis aut missionis fiat mentio, hinc colligi, eam minimè necessariam esse. Borcovius nihil me facere ait, dum id dico. Non enim quia administratio Sacramentorum in nova lege, non sit ad certum hominum genus alligata, idcirco licere cuique passim ista administrare. Non familiam hoc fecisse, sed potestatem divinitus concessam. Sed quam mutilè meam rationem attulerit, ex iis, quæ modo repeti, patet: quàm verò infirmam ipse responsionem apposuerit, imò quomodo aliud nihil agat, quàm quodd principium petat, videbit, qui rem diligenter perpenderit. Doceat Borcovius, idem hodie fieri debere, quod olim sub veteri Fœdere fiebat, & res erit integra.

Sed nunc quædam leviuscula iterum attingere me oportet. Monueram obiter Miedzibozium, quodd ea, quæ in veteri Fœdere fiebant, parùm rectè Sacramenta; quodd legem, veterem, & quæ sub lege fiebant, simpliciter, respectu etiam ad illud tempus, quo Evangelium nondum extabat, habito, elementa egena appellet. Borcovius, cùm agnoscere deberet, cautius loquendum Miedzibozio fuisse, ita se gerit, ac si ego errorem, non Miedzibozius; & superstitionem mihi objicit, jam syllabas me aucupari, jam denique nodum in scirpo quærere ait. Sed quia ista tantùm obiter perstrinxeram, & me ista mittere dixeram, omnia ista injuriâ mihi a Borcovio objici, prudens lector intelliget. Exagitare aliquem ob ejusmodi leviuscula, non decet: at mone-
re semper licet & decet. Borcovius autem refurandus mihi est. Sacramenta vocari posse ait ceremonias veteris Fœderis, vel, ut ille vult, veteris legis, de quo postea. Cur verò? Nonne, ait, *signa sensibilia fuerunt, instituta a Deo ad efficiendam justitiam, non quidem fidei & spirituales sed legalem & carnalem?* Quis verò docuit, hanc esse Sacramenti definitionem? &, quod majus est, quis unquam audivit, ceremonias legales, (quæ scilicet Sacramenta appellantur,) a Deo instituta esse ad justitiam efficiendam, nempe carnalem? Ergo hodie, quæ Sacramenta vocantur a Borcovio novi Fœderis, sunt etiam instituta ad efficiendam justitiam fidei & spirituales? (hoc enim requirit antithesis.) Vnde verò hoc prodiit oraculum, externas ceremonias, efficere justitiam fidei? Nonne hoc torum est idololatricum aliquid, ea quæ soli Deo & Iesu Christo & Spiritui sancto competunt, tribuere externis ceremoniis? Quid igitur opus est studio pietatis, si ceremoniæ justitiam fidei efficiunt? Sed hæc est Pontificiæ Theologiæ, quæ ceremoniarum magistra est & patrona, proprietas. Quæ animum spectant & spiritum hominis, ea diligenter negligere: Ceremonias autem in cælum usque extollere, & omnia, quæ salutem conciliant, illis tribuere, ut habeant, quo se solentur & decipiant omnes hypocritæ & parum probi.

Errorum Miedzibozii leviora mala defensio.

Nulla ceremonia confert justitiam fidei.

Socinum baptismum simpliciter Sacramentum appellare semel atque iterum, non docet illum a me dissentire, qui dico, Sacramentum baptismi, quod vocant. Nam statim ab initio, ubi de Sacramentis istis differere incipit Socinus, ait, *Sed instabit, hos ministros, sacramenta etiam, (quæ vocant) administrare, &c.* Vnde constat, eum, cùm postea simpliciter baptismum Sacramentum appellat, brevitate studio hoc fecisse.

Injusta Borcovii reprehensio.

Legem etiam, veterem appellari posse Borcovius docet, eo quodd Paulus legis factorum & fidei meminit, & quia lex factorum sit veteris,

Non verus lex
opponitur Evan-
gelio.

Quid sit lex ope-
rum & fidei.
Rom: 7. 28.
& 8. 2.

Quo sensu cere-
monia legis ele-
menta egena, ap-
pellentur.

Borcovius sibi
contradicit.

Sacramenta non
sunt media ad
salutem.

tus, fidei lex nova, dici posse veterem & novam legem. Ista equidem sinerem, nisi me nimis graviter calligaret & contemneret præ se Borcovius. Sed duobus verbis me expediam. Aliud est simpliciter veterem legem opponere Evangelio: & aliud est, docere, certo quodam respectu statum Evangelii, novam legem, legis verò, veterem appellari posse. Vox enim legis hoc in loco aliter accipitur, quam tunc, cum Lex Evangelio opponitur, & modo loquendi valde figurato lex operum & fidei esse dicitur, præscriptum & regimen operum vel fidei, quemadmodum etiam infra Paulus legem carnis, peccati, & mortis intelligit. De quo loquendi modo insolito fortasse nec cogitârat Miedzibozius, sed more & errore solito veterem Legem appellârat vetus Fœdus. Quia verò fœdus & lex differunt, & voce Legis simpliciter posita, plerumque Lex Moïsi intelligitur, an monere leviter ejus rei Miedzibozium mihi licuerit, iterum expendat, lector.

Ceremonias legis fuisse elementa egena, contra me probat Borcovius autoritate Pauli, & ait, *se malle credere Paulo quam mihi*. At ego volo, ut non mihi sed Paulo credatur. Paulus appellat ceremonias legis elementa egena: sed non dicit, ea fuisse tunc, cum nondum extaret Evangelium, elementa egena. Docet hoc ipsa vox, elementorum. Hæc enim locum non habet, ubi non sunt progressus & incrementa alicujus doctrinæ, vel alia potius doctrina. Et licet neminem per illas justificari posse hodie sciamus & credamus: tamen non erat ista scientia tunc revelata, cum nondum extaret Evangelium, sed omnes credebant, per eam dari justificationem. Unde Paulus tanto cum conatu Iudæos sui temporis a studio sectandi justificationem per legem dehortatur, quod facere opus non fuisset, aut saltem non fecisset Apostolus, si Iudæi legem progenis & infirmis elementis habuissent, & justitiam ex illa non pendere credidissent.

Sed vide quomodo se ipsum intricet Borcovius. Ait *se scire, quid velimus*. Nos scilicet ut sacramentis Novæ legis detrahamus, veteris Testamenti extollere, & saltem hoc obtinere velle, ut paria esse videantur. Paulo enim ante indignè se ferre innuerat, quòd ceremonias legis Sacramèta vocari nō debere dixissem. Si ceremonias legis Sacramèta dici posse vel debere negavi, quomodo sacramenta veteris Fœderis extolli cupio? Sed hoc omisso, quid tacitè molitur Borcovius, videamus. Ex Sacramentis, populi Christi præ populo illo antiquo præstantiam, cognosci vult mordicus. Ait enim. *Quis tam stultus est, qui Christum Ecclesiæ sponsæ suæ non meliora & efficaciora ad salutem media contulisse existimet*. At aliud sunt sacramenta, quæ vocant, & aliud, media ad salutem. Media enim ad salutem, cum sacramentis, quæ

ita vocant, nihil prorsus commune habent. Quod latius exponerem, si Borcovius præ nimia scientiæ Ecclesiæ suæ opinione doceri se a me, quem vocat, ministello, sustineret. Nam quia ego nihil intelligo, ut alibi de me ait, ille omnia fortasse intelligit, & nihil mihi reliquum fecit, quod intelligam, & hominem doceam, quod Æsopum etiam in aliis accusasse fertur.

Sed videamus ampliùs altâ Borcovii Theologîâ, quæ sic habet: *Cum præsertim aperte dicat Apostolus Ceremonias veteris legis contulisse ad emendationem carnis, baptismum autem nostrum esse lavacrû regenerationis, servireq; non ad emundationē sordium carnis, sed ad mundandam conscientiam.* Certè si quid est, quod aliquem a Theologia pontificia detertere potest, Scripturæ est tam perversa interpretatio. Verba Pauli sunt: *Deus nos servavit secundum suam misericordiam, per lavacrum regenerationis, & renovationem spiritus sancti.* Verba Petri sunt: *Cui (nempe arcæ Noë) correspondens exemplar nunc & nos servat baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientia bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Iesu Christi.* Quæ mentio baptismi in verbis Pauli? quod vestigium? Lavacrum regenerationis, potest esse lavacrum, quod est regeneratio, ut vox Regeneratio sit addita voci Lavacri per appositionem, quam vocant, quomodo etiam coronâ iustitiæ vel vitæ, appellatur coronâ, quæ est iustitia, hoc est immortalitas, & vitæ, nempe æternæ: Et verba sequentia, *& renovationē spiritus sancti*, explicatio sunt præcedentiû. Quid verò est in errore crasso versari, si hoc non est, quod Baptismus aquæ dicatur Lavacrum regenerationis? Baptizantur, qui ratione & fide carent, & tamen regenerantur? Baptizantur, quos, postquam adoleverint, plerosque videmus, omni fide & pietate carere, & tamen regenerati sunt. O fidem. O regenerationem. De loco Petri verò, quomodo dici potest, affirmari in eo, baptismum aquæ servire non ad emundationem sordium carnis, sed ad mundandam conscientiam, cum de baptismo aquæ eum agere non constet? Primum enim loquitur simpliciter de baptismo, eumque *ἀντίτυπον* esse ait arcæ Noë. Quod verò *ἀντίτυπον* est arcæ Noë, id nullo modo aquæ baptismus esse potest. Plurimæ enim sunt, qui baptismi illius participes facti, non servabuntur tamen a suppliciis divinis, quemadmodum a diluvio per arcam Noë servati sunt, qui eam ingressi fuerunt. Deinde de baptismo, de quo loquitur Petrus, ait, baptismâ quidem illud nos servare, sed addit, non depositionē sordiû carnis, ac si diceret, non aquæ baptismus id præstare, sed alius, nempe baptismû spiritus, qui est interrogatio bonæ conscientia in Deum, per resurrectionem Iesu Christi. Baptismus enim a-

Heb: 9.
Tit: 3.
1. Pet: 3.

Quid sit lavacrû
regenerationis,

1. Tim: 4. 8.
Apoc: 1. 10.

De loco 1. Petri,

quæ per se in interrogationem bonæ conscientie in Deum appellare, vera est superstitio, & idolatriæ quædam species.

De sensu verborum Christi, *Hoc est corpus meum*, supra jam dictum fuit. Hic tamen breviter iterum respondeo. Christum corpus suum in cæna Apostolis distribuisse nego: Borcovius affirmat, eò quòd Christus hoc idem, quod discipulis suis porrigebat, corpus suum esse asseveraverit, & addit: *An tu Christum indignum censes, cui credatur? Sane dignior est, quàm omnes Anabaptistæ, & una cum illis Theophilus.* Quæ verba, quàm sint indigna homine gravi, expendat lector cordatus. Non, quis dignior sit fide, quæritur. Quæ enim inter nos peccatores & lapsibus variis obnoxios, & Christum Iesum Dominum & Deum nostrum, comparatio? Sed quis sit sensus verborum Christi, interrogatur, propriusné an figuratus, præsertim, cùm constet bonam partem sacrarum literarum esse figuratè intelligendam? Propriè accipièda esse hæc verba, ratio non permittit, cui renunciare nunquam tenemur, nisi aliquid absurdi ex eo consequatur, si illam sequamur. Hic verò tantùm abest, ut absurdi aliquid consecuturū sit, si eam sequamur, ut multa absurdissima consecutura sint, si eam deseramus. Christus enim tunc, cùm panem Apostolis porrigeret, ipse mensæ assedit, & conspectus ab Apostolis fuit, unde constat, eum nullo modo seipsum Apostolis comedendum porrexisse. Hanc rationem nullo verbo Borcovius tangit, nedum ut eam evertat. Tantùm ait, *Christum tunc non panem dedisse. Fuisse quidem antea panem, sed cùm eum daret, verbis illum suis in corpus convertisse.* Nos verò sententias Borcovii nudas recipere non tenemur, nisi eas vel sacrarum literarum testimonio vel sana ratione comprobet. Quomodo verò conversus esse panis potuit, si panem Apostoli comederunt. Conversio enim ista panis naturam tollere debuit, aut si non sustulit, conversio non est appellanda. Addideram ego, Christi corpus comedi tunc non potuisse absque sui corruptione. Respondet Borcovius: *Non metuedum erat, ne corrumpereetur. Nam etsi verè præsens erat, alium tamen existendi modum sub speciebus panis habuit, quàm qui requiritur ad corruptionem.* Sed hoc est responsum directam declinare, & causæ vitiositatem prodere. Christum corpus suum dedisse manducandum, & Christum ad cænam assedisse incorruptum, contraria sunt. Ergo nulla ratione conciliari possunt. & hæc hic, ut solet, Reverendus Dominus Borcovius. Narret ista commenta illis, qui vel ratione carent, vel eam non utuntur.

Quæ de modo explicandi verba Christi, quem nos afferimus, deinceps asserit, & quòd Zvinglio iterum insultat, ea supra a nobis tra-

Verba, Hoc est
corpus meum,
figuratè accipi-
enda,

Clara sunt satis & refutata. Illud hîc addo: Borcovium aliis suis sociis similem esse, qui ex eo, quod locus Exod: 12. de agno paschali, improprie accipiendus sit, nos colligere judicat, verba etiam Christi, quibus in cæna usus est, figuratè accipienda esse. Nō enim nos sumus, qui argumentamur, Borcovi: sed vos estis, qui Christi verba proprie accipienda esse contenditis: nos verò id necessarium esse negamus, & inter alia hujus rei argumenta, similes loquendi modos ostendimus, in quibus tropus sit agnoscendus. Vnde inferimus, vos non firmiter concludere, verba Christi absque ullo tropo accipienda esse.

*Error Borcovii
in signis.*

Novi equidem, nullam esse habendam rationem infidelitatis Ethnicorum & Iudæorum, in asserenda veritate Evangelica, quod ait Borcovius: sed hoc tunc demū valet, si ea, quæ dicimus, a Christo nobis revelata sint. Si verò a nulla revelatione salipendeant, sed a nostro cerebro profecta sint, pudere nos, qui Christi sumus, vehemēter debet alium, ne unā cum nostris commentis, Christū etiam ipsum Dominū & magistrum nostrum infideli isti genti ridendum jure exponamus.

*Quando non sit
habenda ratio e-
thnicorum & Iu-
dæorum.*

Apostolos successores nullos habere probaveram. Quia sunt fundamentum ecclesiæ. Hoc verò, nempe fundamentum esse ecclesiæ, nemini præter Apostolos competere potest. Tacite enim contradictoria sunt: Fundamentum esse ecclesiæ, & successorem habere. Nam qui fundamentum est ecclesiæ, is primus ut sit & omnia ea sufficienter tradat, quæ ad ecclesiam constituendam pertinent, necesse est: Successor autem nec primus esse potest; nec constitutis jam omnibus, quæ ad salutem necessaria sunt, iterum eadem constitui possunt. Borcovius hoc instantiâ eorum, qui repub. aliquam instituunt, & ita fundamentum sunt istius Reipub. & tamen successores habent, infringere conatur, addito exemplo Numæ & Romuli, Romæ, Lechi item & Craci, in Polonia. Quod scilicet eundem locum & cum eadem potestate Numa post Romulum, & Cracus post Lechum obtinuerint. Sed instantia impar est. In rebus pub. enim politicis, nec solent nec etiam possunt simul & semel omnia constitui, quæ ad eas perficiendas pertinent: sed unus aliquis earum facit initium, alii verò eas augent & perficiunt; & perfectiores semper sunt in progressu, quàm ab initio: At in Repub. Christi simul & semel omnia extiterunt, quæcunque ad eam perpetuis temporibus conservandam requiruntur; & perfectissima ea fuit ab initio, reliqua verò secula omnia ad corruptionem inclinârunt, aded ut fundatores rerum publicarum politicarum infantem parere, fundatores autem Reipub. Christianæ adultū virū statim produxisse dici possint. Aurea fuisse sola Apostolorum secula: reliqua omnia illis de teriora. Apostoli enim normam fi-

*Apostoli nullos
habent successores.*

*Instantia Bor-
covii inepta.*

*Respublica Chris-
tiana ab initio
perfectissima.*

dei & vitæ præscripserunt, & præscribendi potestatem habuerunt: Reliqui verò omnes, quicunque post illos in Christi ecclesia præfuerunt unquam aut præsunt, secundum præscriptam ab Apostolis fidem & vitæ normam, tum ipsimet credere & vivere, tum alios ad eandem normam sectandam cohortari tenebantur & tenentur. Et qui plùs sibi arrogant, hoc est, qui idem sibi jus, quod Apostolis datum erat, tribuunt, illi Antichristi spiritu reguntur. Non negatur semper fuisse, qui post Apostolos, alios docuerint: sed eos, ut Apostolos id fecisse vel facere potuisse, non tantùm negatur, sed tanquam summum scelus a nobis accusatur.

Sententia Borcovii de Christi oblatione absurda.

Apostolos creatos esse a Christo, cùm cœnam institueret sacerdotes, quod impudenter dixerat Miedzibozius, falsum esse docueram eo, quòd Christus nunc in cælis se ipsum corâ Deo offerat. Quòd si verum est, quomodo fieri potest, ut eundem sacerdotes in cœna Deo offerant? Borcovius respondet, me non probare, quod affirmo. Hoc quàm verũ sit, ex eo, quod paulò antè repetii, videat benevolus lector. Addit deinde, hoc, quod ego affirmo, causam suã juvare. Non enim, ait, alio modo se nunc offert, quàm per manus ministrorum suorum, ut ita sit sacerdos secundum ordinem Melchisedech, & quidem in æternum. Quod non erit verum, nisi id, quod cruento modo semel fecit, incruento modo, ad finem usque mundi faciat per manus ministrorum suorum. Estne hîc aliquid rationis Borcovi? Cur verò fabulosam istam sententiam vestram nobis ita superciliose obtruditis? Christus ipse semetipsum offert in cælo coram Deo; & ut locus sacrificio legali anniversario nullus erat, præter sanctum sanctorum, sic hodie nullus sacrificio Christi locus datur, extra ipsum cælum, quod sancta illa sanctorum figurabant: Borcovius verò ait, Christum se offerre in terra per manus sacerdotum. Et tamen indignatur stupiditatem sibi & suis objici, quòd non intelligant, quid sit sacrificium Christi, cùm, si qua in re Theologia Pontificia, certè in hac quàm maximè a veritate Evangelica aberraverit,

Blasphemia Borcovii.

Negat porrò a sacerdotibus creari creatorem, quod ego objeceram: sed tantum Christum vel corpus Christi confici a sacerdote. Quid verò aliud est re ipsa, confici quàm creari, cùm tam ad conficiendum aliquem requiratur, ut ante, quàm conficiatur, non sit, quàm ad creandum illum. Verba diversa sunt, res eadem. Confici autem Christi corpus ideo dicit Borcovius, quòd vi verborum Christi, quæ sacerdos profert, sub speciebus panis & vini constituatur: & addit, id absurdum esse doce, & nos convince, quod scio nunquam facies. Ego verò putabam, Borcovio incumbere probationem tanti erroris & tantæ blasphemiz,

miæ, Christum scilicet vel corpus illius constitui, quando proferuntur a sacerdote (homine interdum impio) verba quædam Christi? Absurdum autem & Christiana religione indignum esse istud commentum, nonne ab aliis & a nostris, & a me etiam suprâ demonstratum est? Repetam quæ sunt præcipua. Christus nunc nec carnem, quam pro nobis dedit, nec sanguinem, quem pro nobis fudit, habet aut habere potest. Factus est enim in spiritum vivificantem. Quomodo igitur cû carne & sanguine sub speciebus panis & vini constitui potest? Christus in cælos profectus, manebit ibi usq; ad tempora instaurationis omnium. Quomodo igitur in terris esse perpetuè potest? Panis post prolata a sacerdote verba, aliud nihil quàm panis esse deprehenditur, & non secus corrumpitur, tum sponte sua, tum ab aliis accidentariis casibus, quorum unus est mus miser, atque ante verborum istorum prolationem. Quomodo igitur in corpus Christi commutatus esse dici potest, quod, nulli prorsus corruptioni obnoxium esse, ipsa res loquitur, & sacra litera testantur uberrimè? Sed quid ego his ascribendis tempus tero? Iam pueris nota est ista vestra idololatria, & jam pridem omnibus innotuisset, nisi, qui carnales sunt, huiuscemodi mysteriis, quæ ipsos securos esse sinunt, summo opere delectarentur, & mallent credere, panem mutari in corpus Christi, se verò, quando comedunt istum panem, Christi corpore vesci, & ita vitam æternam consecuturos, quàm abnegata omni impietate & mundanis cupiditatibus, sobriè, iustè & piè vivere in hoc præsentis mali seculo.

Figmentum meum, imo luculentum mendacium appellat, quòd dixerim, Pontificios, si quando super hoc errore urgentur, dicere solere, metuere se, ne terra sibi dehiscat. Ego verò magni lapsus accuso Borcovium. Non enim dixi, Pontificios metuere, ne terra illi, hoc est, alii, cum quo colloquuntur, dehiscat, sed sibi. Hoc autem an verum sit, si nobis sùdem non habet Borcovius, suos interroget Pontificios, quibus hoc in ore est frequentissimum, cû summa absurditas opinionis hujus, quòd a sacerdote vel vitrico pistus panis, accedentibus quinque verbis, quæ sæpe homo impurus pronunciat, quæque omnia simul non habentur in sacris literis, transmutetur in verum Christi corpus, & ita ex pane Deus fiat, qui tamen seipsum a corruptione conservare nequeat, & de quo muribus etiam lex posita sit, si fortasse eum corrumpant vel absument: Sine me, quæ so, race ista, metuo, ne terra mihi tecum dehiscat, qui istas audiam ex ore tuo blasphemias.

Apostolos creatos esse a Christo sacerdotes, cû Miedziłbozius probaret sola antiquitatis autoritate, ego istud probationis genus subtilissimum

Argumēta contra Pontificiorum de Christi corporis & sanguinis in eazna existentia sententiam.

1. Cor. 15. 49.

Ad: 1. 21.

Cur hodie duret idolatrica Pontificiorum de eterna Domini sententia.

Lapsus Borcovii.

tilissimum esse docui, cum, quæ sola hîc valet antiquitas, nempe Apostolica, tanti erroris insinulari nequeat: reliquæ verò antiquitatis auctoritatem nullam esse debere. Respondet Borcovius, *potuisse id eum alio modo facere*. Hoc equidem dubito. Sed utut verum sit, quomodo excusari potest is, qui, cum aliter posset & deberet, modo infirmissimo, & qui nullus revera est apud adversarium, aliquid comprobat? Isto modo agere, est personæ non veritatis defensionem studere.

Sed etiam aliquid dicit, quod fortasse pro ratione haberi vult Borcovius, dum ait: *Solam quidem Apostolicam auctoritatem valere debere in religione. Sed quid ista antiquitas crediderit, melius illos scivisse, qui ei viciniore fuerunt, quam nos, qui nuper nati sumus*. At hoc est desperationis indicium. Nam quid Apostoli senserint, rectissime ii norunt, qui omnia ad illorum scripta in religione redigunt & examinant. Hoc verò tam is, qui ante triginta, quam qui ante 1600 natus est, præstare potest. Itaque non ante victoriam triumphum cano: sed rem tantam tam negligenter tractatam a Miedzibozio fuisse, iterum atque iterum dico.

Non necesse porro esse, ut aliquis certus deligatur, qui cenam Domini administret, sed omnes hoc fideles facere posse, exemplo ecclesiæ Corinthiorum docueram. Ibi enim nec Apostolus, nec vicarius Apostoli erat: & tamen ceremoniam hanc celebrare jubentur. Apostolum nullum fuisse, clarum est, quod Apostoli consilium non requisivissent super variis, de quibus ad eos Paulus scripsit: Vicarium nullum fuisse, inde constare dixeram, quod neminem Paulus nominet. Verisimilius autem fuisse, ut ad eum scriberet Paulus, quam ad ecclesiam, si aliquis ibi fuisset. Cui nunc & illud addo: In tot & tantos errores prolapsuros Corinthios, vel saltē in illis tam diu hæsus non fuisse, si aliquem ab Apostolo sibi præfectum habuissent, nisi velimus, Paulum stupidum aliquem & rerum divinarum usque adeo ignorantem illis præfecisse, qui pleraque illorum, de quibus ad eos Paulus scribit, decidere non potuerit, quod longè absurdissimum est. Hæc ita Borcovius impugnat: *Totum hoc*, ait, *nihil est*. Facile est ita dicere. Sed rationes cur non tollit? Ait, *potuisse esse aliquem, ad quem pertineret cenam administrare*. Rationem etiam addit, cur Paulus ad eum non scripserit, *Quia non ille peccabat circa usum sacramenti, sed cæcus*. Ego verò dico: Quomodo successor Apostolicus ignoravit modum corrigendi tantam *αταξίαν*? Si scivit, quomodo tacuit? Si non tacuit, quid opus erat institutione Apostolica? Quid opus erat recensere, quomodo illis antea id, quod a Domino acceperat, tradidisset,

Vnde sensus Apostolorum de re aliqua peti debet.

Administratio cenæ cur ad omnes fideles pertineat.

diffet, si is, qui unâ cum illis degebat, successor Apostolicus, idem illi proponebat?

Instantiam meam, quod Christus etiam Angelos ecclesiarum, cum penes illos culpa esset, reprehenderit, non cœtum, sic tollere conatur Borcovius, quod non necesse fuerit, ut eodem modo Paulus faceret, & potuisse eum habere causam, cur aliam rationem teneret in reprehensione, quam Iohannes (sic habet Borcovius) & non semper omnia debere fieri eodem modo. Sed hoc prorsus est infirmum. Nam in rebus similibus simili modo agi debere, licet non sit absolute necesse, est tamen valde verisimile: & hoc ad id, quod volo, obtinendum, satis omnino est.

Baptismum aquæ ad salutem necessarium esse cum Miedzibozio Borcovius affirmat, quia Christus dixerit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest intrare in regnum Dei.* Sed voce Aquam hoc in loco aquam elementalem significari, probandum erat Borcovio, alioquin æquivocatione argumentatio ipsius laborabit, & nihil valebit: non verò in nos invehendum, qui non ita, ut ipse vel ipsius ecclesia locum illum, & alios multos intelligamus. Ad ecclesiæ enim pontificiæ nutum sacras literas explicandas esse, nulla lex, nulla ratio cogit. Interim quia tantum nos perstringit Borcovius, equidem persuasum habeo, illum quod directe ad ea, quæ de loco Ioh. 3. sentimus, responderet, non habuisse.

Sed hoc misso, cantilenam Miedzibozii repetit Borcovius, *extraordinariè aqua baptismum à quovis dari posse propter summam necessitatem, ordinariè autem non nisi a legitimo Ministro?* ad quam responderam ego: sed Borcovius suo more illa prætermisit. Summam esse necessitatem aquæ baptismi, error summus est. Vocem *extraordinariè* locum apud eos nullum habere, qui simpliciter baptismum aquæ ab iis, quorum id muneris non erat, administrari posse sentiunt, ostensum etiam erat. Ordinariè autem non nisi a legitimo ministro dari posse baptismum, cum videret erroris convinci posse Borcovius ex eo, quod Petro Apostolo præsentem baptizati fuerint fideles Actor. 10. nempe ab alio, qui non esset legitimus Minister, ait: *An non potuit ibi esse præter Petrum alius minister legitimus?* Sed hoc quàm sit desperatum, videat prudens lector. Scriptura enim tantum fratrum, qui cum Petro fuerint, mentionem facit. Successorem verò Apostolicum cum Apostolo peregrinatum fuisse, nec testatur historia, nec verisimile est. Sed præter hoc exemplum, cur etiam ad alia non respondet Borcovius, quæ non minus ostendunt, baptismum aquæ posse ordinariè absque ministro conferri? Et hæcenus de mis-

Ioh. 3. non de aqua elementari sermo est.

Baptismus æquus ab aliis præter ministros administratus.

sione, in qua, an Miedzibozio satis fecerim, iudicet pius lector. Hoc tamen moneo: non ex eo censendum esse, an aliquis alicui satis fecerit, si ille, adversus quem scribitur, vel alii ejus similes, id agnoscant, Hoc enim rarissimè fieri solet, ut exemplum Christi, qui semper adversariis suis satis fecit, satis superque docere unumquemque potest. Laudo autem & miror Borcovii candorem, dum ait, *In quo liberum cuique iudicium relinquo.* Hoc enim hætenus nec ipse nec alii ejus similes fecerunt, nec facere possunt salva suæ ecclesiæ autoritate, quippe quæ omnes necessariò sub anathematis pœna credere vult, quæcunque illa dicat.

REFUTATIO CAPITIS XI. cujus titulus est:

Prædicantes Evangelicorum & Anabaptistarum non ordinari per impositionem manuum: ex quo fieri, ut Ministerium in Ecclesia obire nequeant.

Repetitio dictorum.

PRO obtinenda sua autoritate fictitia Pontificii sacrificii, tandem ad ordinationem, quæ fiat per manuum impositionem, recurrunt, & quia eam ab initio in usu fuisse legitur, concludunt, hodie nemini licere, ministrum verbi Deï esse, nisi sic illo modo ordinatus. Ad hoc ego responderam, nec doceri posse, istos qui tempore Apostolorum munus docendi obibant, omnes ordinatos per manuum impositionem fuisse: nec etiam si doceri possit, necesse esse, ut idem hodie fiat. Non enim exempla, sed præcepta tantùm Apostolica nos necessariò obligare, eaque non omnia, sed tantùm ea, quæ sint perpetua & universalia. Quæ enim aliis sunt generis, ea etiam nos non obligare, ut præceptum de suffocato & sanguine docet. Adhibitam etiam fuisse dixeram hanc ceremoniam ab initio jure, quia Spiritus sanctus simul dabatur iis, quibus manus imponebantur: hodie verò, quia nihil tale detur illis, quibus manus imponuntur, non necesse etiam esse, ut id fiat; imo interdum utile esse, ne id fiat, ad præsciendam omni superstitioni ansam & occasionem. Fieri tamen denique posse, tanquam aliquid ad decorum & ordinem ecclesiæ pertinens. Quæ responsione quicquid hac de re dici potest, dissolutum est. Non quiescit tamen Borcovius, & ne cedere videatur, idem quod Miedzibozius dixerat, iterare non dubitat. Recenset Apostolos ordinasse quosdam manuum impositione, nempe Timotheum & Titum: Timotheum illud idem fecisse, & tandem concludit: *Itaque non est dubium, quin hæc ratio ordinandi semper fuerit usitata, & ab Apostolis ipsis descenderit.* Sed cur primùm omisit Borcovius, quod Miedzibozius addiderat in recensendis

sendis ordinatis, nempe ordinationem Pauli & Barnabæ ab Apostolis: & aliorum a Paulo & Barnabæ? Itanè descenditur Miedzibozius? Itanè veritas inquiritur? Tacendo assentiri videmur vel errorem agnoscere: sed rectius confitendo. Pudeat igitur Borcovius cum Miedzibozio, quod Paulum ab Apostolis, & a Barnabæ vicissim alios ordinatos fuisse dixerit Miedzibozius. Deinde quid effecit Borcovius iterando otiosè verba alia Miedzibozii? Nam nec Tito manus impositas esse uspiam legitur: nec ex eo, quod Timotheo imposita fuere, sequitur solum id Apostolum fecisse, vel omnibus aliis etiam impositas fuisse, vel denique, quod maximum est, id necessarium esse. Timotheo porro præceptam fuisse manuum impositionem, quæ ministrorum ecclesiæ ordinationem spectet, totum falsum vel saltem incertum est. Nam ex eo, quod præcipit Paulus, ne citò cuiquam manus imponat, licet tandem de tali manuum impositione sermo esset, quæ ordinationem ministrorum spectat, nullo modo sequitur, præceptam fuisse, ideoque necessariam manuum impositionem. Potest enim non minùs præcipi, ut quis in re indifferenti, & ad decorum tantum & ordinem spectante cautus sit, quàm in re necessaria & præcepta. Præterea nihil affert Borcovius, quo probet, verba Pauli de impositione manuum, quæ ordinationem ministrorum spectat, intelligenda esse. Nam quòd ex verbis Pauli sequentibus, *nec communicaveris peccatis alienis*, Borcovius extriuit, hoc modo, *quod hi faciunt, qui ad sacra capeffenda indignos admittunt*, planè ruinolum est. Primum enim nò constat, cum peccare vel peccasse, qui ambit munus docendi, cum fieri possit, ut & antea pius fuerit quàm ambiret, & tunc, cum munus istud ambit, recte se gerat. Quomodo igitur peccatis alienis communicare potest is, qui munus id ei cõcedit, vel eũ ad id admittit? Deinde, si de peccato ambientis constaret, non dicendũ fuisset, nemini cito manum imposueris, sed *nunquam*. Nam quod per se malum est, nunquam fieri debet: quod verò citò fieri prohibetur, id tandem fieri posse, tacitè subindicatur. Sensus igitur longè verior est, Paulum hinc agere non de admissione (ut Borcovius ineptè loquentẽ Apostolum facit,) ad pœnitentiam, hoc enim non est penes ullum hominem, sed de amissionem peccatorum resipiscentium, ad ecclesiã, inter quos peccatores possunt esse seniores etiam. Et si ex præcedentibus de his iudicium faciendum est, de senioribus propriè, quatenus peccant, & deinde iterum resipiscunt, Apostolum loqui statuendum est. Sed esso, Paulum loqui, de ministris & eorum ordinatione (quod tamen falsum esse nihil dubitamus) hincnè inferri potest ista generalis conclusio: Ergo hæc ratio ordinandi semper fuit usitata? Atqui posita una at-

Borcovius quãdam dissimulat.

De loco 1. Tim: 5.

que altera specie non ponitur genus. Esto porro eam semper fuisse usitatam, esto eam ab Apostolis descendisse, num hinc sequitur, ergo est necessaria prorsus? Nihil minus. Ab Apostolis descenderat, & tunc semper usitatum fuerat, præcepto Apostolico lato, ne sanguine & suffocato vescerentur fideles, & tamen id hodie neminem obligat. Itaque nihil prorsus dixit Borcovius, quod ante cum Miedzibozius non dixerit, & tunc refutatum non sit. Sed priusquam ad rem ipsam accedat Borcovius, suo more nos pungit, dum ait, Evangelicos non tam audaces esse, quam ego sum & nostri. *Evangelicos enim, ait, hanc consuetudinem observare, & manus Ministris suis imponere, ne videantur a consuetudine Apostolica recedere.* Laudat Evangelicos scilicet, quantumvis valdè inconstanter, ut nos illos in ordinatione imitemur, ipse verò carpendi ampliorem habeat occasionem. Quomodo enim tractent Evangelicos, qui ordinationem istam gloriantur, non nescimus. Dum verò nos quid Apostoli fecerint, nihil pensi habere, & ita nobis in hac nostra sive audacia sive temeritate placere, ait, ut nihil nobis propositum esse videatur, quàm ut ne quid in fide sanè & integrè relinquamus, gravis in eo error & calumnia est. Aliud enim est, quod Apostoli in externis ceremoniis fecerunt, nolle pro norma vitæ nostræ necessaria habere: aliud nihil pensi id habere, cùm confiteamur, ea, quæ illi fecerunt, sacrosanctè in ecclesia observari posse. Reliquum, quod Borcovius ait, verum esse agnoscimus, si Borcovius per vocem fidei, suam & Pontificiorum confessionem intelligat. Hæc enim, quia tota corrupta est, tota etiam repurganda est. At si de fide illud Apostolica intelligit, vehementer errat & graviter nos calumniatur. Hoc enim unicuique nobis propositum est, ut sola doctrina Apostolica inter omnes, qui Christi nomine gaudent, obtineat: & nisi hoc nobis propositum esset, cur tantam invidiam in nosmetipsos converteremus eorum, qui odio nostri ita flagrant, ut, si Deus permitteret, facile nos omnes ad internecionem deleturi sint.

Sed nondum finis est punitionum. Addit enim, Non mirum id esse, quod modò dixerat, nos enim ad evertendam Christianam religionem natos esse, ut testantur monstra opinionum, de quibus suprà dictum est. Ego verò puto omnibus manifestum futurum, ex eo, quòd ad ista monstra responsum extat, nullum esse in nostra confessione monstrum, & nos, alto Dei consilio, ad erigendam & iterum excitandam Christi religionem natos esse. Sed nunc ipsam rem videamus.

Nego impositionem manuum fuisse aliquid perpetuū aut universale, etiam si ab Apostolis usurpata, addo etiam, ut error tātò meliùs appareat, præcepta fuisset. Quia non omnia præcepta Apostolica sint hujus

Astutia Borcovii.

Error & calumnia Borcovii.

Cur non sit necessaria manuum impositio.

hujus generis, nempe perpetua & universalis, ut ex præcepto de suffocato & sanguine apparet. Borcovius ad hæc: *Egregia verò ratio, quia illud in usu esse disit, idcirco alia quoque quæ ab Apostolis frequentata sunt, in usu esse non debent.* Ego contra: *Egregia verò fallacia, ex me respondente facere argumentantem.* Miedzibozius est qui dicit, necessariam esse ordinationem per impositionem manuum, quia scilicet in usu fuerit tempore Apostolorum. Hanc rationem dum ego ita tollo: non omnia esse necessaria, quæ tempore Apostolorum in usu fuerint. In usu enim fuit abstinencia a suffocato & sanguine, & tamen non est necessaria, an rectè respondentis officio perfunctus sim, judicent omnes disputandi artis periti.

Fallacia Borcovii.

Sed urget me Borcovius, quòd præceptum illud Apostolicum adhuc durare debeat, cum nō possit probari ex sacris literis, illud esse abrogandum: se verò liberū ab eo esse, per traditionem ecclesiæ, quæ ab Apostolis didicerit, hoc ad certū duntaxat tempus institutū fuisse. Ego verò præceptum illud Apostolicum temporaneum fuisse & particulare, hinc colligo, ut etiam in defensione mea docueram, quòd Paulus post latum illud, disertè scribat: *Nemo vos judicet in cibo & potu, & iterum, Regnum Dei non est cibus & potus, & iterum, Cibus nos Deo non commendat.* Quòd autem nihil ego contendam recipiendum esse, nisi quod disertè & expresse in scriptura reperitur, ea magna iterum calumnia est Borcovii. Non solum enim alibi, sed in hac ipsa defensione mea aliquoties apertè dixi, nos omne illud pro scriptura sacra habere, quod ex ea necessario deduci possit, & ita omnes illi sentiunt, qui a Papatu secesserunt. Licet in hoc rursus ab illis & a pontificijs etiam dissentiamus, quòd, quantumvis æquè certa sint, quæ ex sacris literis deducuntur, atque ea, quæ in illis expresse & *ῥητῶς* habentur, sentiamus tamen, non æquè necessaria esse ad salutem. Nam quæ necessaria sunt ad salutem, ea non ex consequentiis pendere debere, maxima pars eorum, ad quos Christi religio pertinet, hoc est, hominum simplicium & rudium docet, qui nullas interdum consequentias capere possunt, & tamen omnia ad salutem necessaria credere tenentur. Iam quod Borcovius ait, se ob traditionem ecclesiæ, non habere pro necessario, præceptum illud Apostolicum de suffocato & sanguine, in eo pertinaciam quidem suam prodit: sed an rectè id faciat, nec probavit, nec probare unquā poterit. Et si tamen hic aliquid ecclesiæ tribuendū esset, non alia de causa id fieret, quàm quòd illa ex novi Fœderis analogia collegerit olim & hodie colligat, illud præceptum ad tempus tantū durare debuisse.

Iterum autem prodit inertiam aut astuciam suam Borcovius, cum.

Col. 2. vi.
Rom. 14. 17.
1. Cor. 8. 8.

Quicquid ex sacra scriptura deduci potest, recipiendum est.

Quæ non extant *ῥητῶς* in sacris literis, ea ad salutem non sunt necessaria simpliciter.

cùm sic dicit denuò: *Præceptum, inquis, de sanguine & suffocato non fuit universale nec perpetuum. Idem igitur de impositione manuum censeri debet, quasi verò unum ex alio inferri possit, aut quod in uno valet, in altero quoque valere oporteat.* Ego enim non ita stupidè argumentor: sed ex eo, quòd aliquod præceptum Apostolicum fuit, & tamen non fuit perpetuum aut universale, colligo, malè illum argumentari, qui ex eo, quòd aliquando ab Apostolis præceptum vel usurpatum aliquid fuerit, colligit, illud perpetuum esse & universale.

Iam quòd aliam rationem impositionis manuum esse ait Borcovius, quàm præcepti de suffocato & sanguine, & illam cessare non debere, quippe cuius finis non sit sublati, qui est, sanctificare ministros ad cultum divinum destinatos, in eo iterum graviter errat. Pro concessio enim sumit tacitè, ita præceptam fuisse olim impositionem manuum, ut præceptum erat de suffocato & sanguine, cùm tamen nusquam id extet, nec ex ullo sacrarum literarum loco colligi possit. Nostrum verò argumentum sic augetur: Si, quæ Apostoli præceperunt, non sunt necessaria omnia, quomodo ea necessaria erunt, quæ non præceperunt, sed tantùm fecerunt. Est igitur, in hunc finem usurpatam fuisse impositionem manuum, quem Borcovius nominat, quid totum hoc ad rem facit, cùm hinc aliud nihil inferri possit, quàm illud idem etiam hodie fieri posse, quod nemo negat: necessario autem fieri debere, nullo modo. Ad hoc enim præcepto eoque perpetuo & universali, quod scilicet cum universa Christianæ religionis analogia conveniat, omnino opus est.

Sed rationem addit Borcovius, quare durare debeat impositio manuum, *Quia sit Sacramentum Ecclesiæ suæ.* O imperiosam rationem. Quis verò nos docuit esse sacramenta, (eaque fortasse septem) ecclesiæ? Si hoc neges, ait Borcovius, *negandum tibi erit, baptismum & cœnam esse sacramenta, cùm quicquid hæc duo in se habeant, in illo etiam contineri facile probari possit.* Sed quid vetat, quòd minùs imparia sint ea, quæ sacramenta tu appellas, hoc est, ut unum sit necessarium & perpetuum, alterum verò non? Nonnè in baptismo & cœna id ad oculum apparet? De baptismo Apostolus ait: *Non misit me Christus ad baptizandum.* Vnde necessariò colligitur, baptismum aquæ non esse necessarium ad salutem. Ad omnia enim, quæ ad salutem necessaria sunt, exequenda, Christus Apostolos misit. De cœna verò in eadem Apostolus ait: *A Domino accepi, quod vobis tradidi.* Vnde necessariò colligitur, cœnæ usum esse ad salutem necessarium & perpetuum, & universalem. Quomodo verò idem in impositione manuum conti-

Non omnia sacramenta sunt paria.

1. Cor. 1. 17.

2. Cor. 12. 21.

neri dici, aut probari potest, quod cœna domini in se habeat, cùm, præter id, quod cœna Domini præcepta est, impositio verò manuum minimè, cœna Domini cultus divini portio sit. est enim commemoratio mortis Christi, donec ipse veniat: huic verò simile quid de impositione manuum dici aut probari posse, planè est incertum, imò prorsus falsum.

Cæterùm cùm obliquè Borcovius innuit, Episcopum conferentem sacramentum ordinationis, Spiritum sanctum dare posse, *quia sacramenta id efficiant, ad quod a Christo sunt instituta, hoc autem esse, ut gratiam spiritus sancti conferat, nec obviare improbitatem conferentis, cùm & à malis ministris sacramenta efficaciter ministrari possint, cùm quicquid faciant, non sua sed Christi virtute faciant*, errorum plenam nobis narrat opinionem. Sacramentum ordinationis nullum est. Episcopus, quantumvis ipse pius, Spiritum sanctum miraculolum nemini largiri potest, quia dona illa hodie cessarunt: Spiritus autem sancti perpetuò durantis donum, acquirendum est non per impositionem manuum alterius, sed vera in Christum fide, obedientia, & precibus. Ob hæc enim Spiritus sanctus promissus est. Sacramenta a Christo instituta esse, nempe multa, error magnus est. Præter unam enim cœnæ Domini ceremoniam, nullum præceptum de alio sacramento, quod vocant, extat. Sacramenta porrò gratiam Spiritus sancti conferre, pars idolatriæ est. Nam cœna Domini, quæ sola ita vocari meretur, non gratiam ullam confert, sed illorum, quibus gratia collata est, actio est, quâ Deo & Christo pro morte Christi gratias agunt: & qui gratiam sibi per illam conferri credunt, ii indignè quodammodo ad eam accedunt, & ita iudicium sibi metipsis (ut Apostolus ait) comedunt & bibunt. Improbum hominem posse sacramenta conferre efficaciter, putida prorsus est oratio. Nam si impius sit intus, & talis non agnoscatur ab hominibus, quomodo Deus per istiusmodi hominem dona sua spiritualia, qualia in sacramentis dari credit Borcovius, largiatur? Si verò ita impius sit, ut talis esse appareat, indignus etiã talis est, qui sacramenta administret. Christi ideniq; virtute ministros malos omnia facere in sacramentis administrandis, utut absurdum sit & impium, quia tamen pernecessarium est Borcovio cum suis, ita audacter pronunciatur, cùm tamen nec optimos ministros virtute Christi quicquam tunc facere, probari possit. Nulla enim ceremonia est externa in Christi catu, cujus administratio ad solos ministros pertineat: sed quicquid hic sit, id ob decorum & quendam ordinem iustum fieri censendum est, & qui aliter sentiunt aut faciunt, ii vendunt verbum Dei, & pietatem lucrum esse autumant.

Errores Borcovii.

*Borcovius idem
repetit, & ridi-
cula dicit.*

Porrò cùm durationem istam per impositionem manuum non necessariam hodie esse probassem eo, quòd Paulus omnia Episcopi requisita satis prolixè commemorans, nullam illius impositionis mentionem faciat, respondet Borcovius denuò, ut suprà etiam fecerat, Paulum ideo mentionem nullam fecisse illius impositionis, quia de eo loqueretur, & eum instrueret, quem jam ordinatum esse constabat. Hoc verò quam sit futile, tum per se constat. nulla enim ratione a Borcovio fulcitur, tum suprà etiam indicatum fuit. Summa est, Quòd non nisi ineptissimè & præposterè ei, qui jam ordinatus est, ea, quæ a Paulo commemorantur, officia præscriberentur: & inter alia, ut sit ad docendum aptus. Nam hoc omnino ordinationem istam & manuum impositionem præcedere debet, nisi stipites ordinari posse, dicamus.

*Aserrio Borco-
vii ridicula.*

Dixeram ego, Timotheo fuisse impositas manus præbyterii, & hinc apparere, alios etiam præter Apostolos, vel Episcopos, nempe seniores ecclesiæ, qui Præbyteri etiam appellantur, potuisse manus Episcopo imponere. Borcovius hoc negat, & ait, *Episcopos fuisse illos præbyteros, eosque tres. Nam a tribus Episcopis ex instituto Apostolico ordinari debuisse Timotheum Episcopum*, & ita communiter omnes interpretes affirmare. Sed quomodo tandem non pudet Borcovium istarum nugarum? Ex canonibus ecclesiæ suæ metitur tempora Apostolorum. Promat S. scripturæ testimonium, nisi totam suam causam suspectam reddere velit. Interpretum autem autoritate eum premere, qui rationibus agat omnia, quàm sit stupidum argumentum, jam pridem omnibus cordatis notum est. Quanquam hoc falsum esse non nescit Borcovius, nisi forte per omnes interpretes suos Pontificios tantùm intelligat, quod nimis puerile esset. Sunt enim tot interpretes, qui a Pontificiis secesserunt, quot sunt Pontificii, si non plures.

Conjecturam, quòd ab Evangelicis hac ratione gratiam inire voluerim, largior Borcovii ingenio. Nam is, cùm non habet, quod solidè respondeat, illudere altis solet.

Ad exempla illorum, qui, cùm missi non essent, tamen prædicarunt, post varia hystrionica verba, quæ hic ascribere piget me & poenitet, ita respondet ut Miedzibozius. *De Philippo ait, eum quia Diaconus fuit, in ordinatione sua, prædicandi etiam potestatem accepisse. Sed quomodo id probat Borcovius? Nuda affirmatione, quæ nuda negatione refellitur. Et si probari id posset, causam Borcovii pessundaret. Constaret enim, eum etiam prædicare posse, qui ad id non sit missus. Non enim ad id constituebantur Diaconi, ut docerent. De dispersis ait, docuisse eos ex illis, qui missi & ordinati fuerant. Sed unde constat, missos*

missos ad prædicandum aliquos fuisse ex illis? præsertim cum Apostoli unâ cum illis antea Hierosolymis habitarent, & iidem Apostoli omnes ibidem remanerent. Sanè nihil hîc est, quod aliquam necessitatem inferat, nisi doceatur neminem docere potuisse unquam, nisi qui missus esset, quod hæcenus nemo probare potuit. Sed cur non defendit Miedzibozium Borcovius? Is enim dixerat, verisimilius esse, quicquid ab illis dispersis factum est, voluntate Apostolorum factum esse. Vnde contrarium ejus, quod tuctur Borcovius, colligi posse dixeram. Tacitè enim concedit Miedzibozius, potuisse Apostolos alicui permittere, ut doceret, qui non erat ad id missus. A quo enim tot mille missi essent? Vnde porrò sequitur, missionem ad prædicandi munus non esse necessariam.

Denique an sine causa Miedzibozium criminer, qui ad argumenta Socini nihil responderit, judicet iterum prudens lector. Socinus ait: *si in Evangelio annunciando, non omnino necessaria est ritè ad id munus facta electio, quantumvis jam divinitus certis quibusdam hominibus provincia data fuerit, multo minùs certè necessaria omnino erit, in divinis oraculis, quæ omnibus ad intelligendum proposita sunt, explanandis & explicandis. Tantum abest, ut ministris, de quibus loquimur, qui ex constituto jam ordine & ratione, inter eos, qui de religione idem quod ipsi sentiunt, ritè ad hoc munus antea electi fuerunt, quisquam ejusdem muneris controversiam meritò movere possit.* Hoc totum sic copede transit Miedzibozius, & tamen, quantum pondus sit in eo, agnoscat æquus & diligens rerum assimilator. Borcovius ait, ea sponte sua corruiere. Quare verò. Quis enim concedat, ait, Socino non necessariam esse electionem & missionem iis, qui Evangelium annunciare velint? At non hoc est robur argumenti Sociniani, nec id dicit Socinus: sed, ex eo, quod tempore Apostolorum in re multò majoris momenti, nempe in annunciando Evangelio & tunc, cùm provincia ista certis hominibus data esset, licuisse constat, inferit, hodie etiam idem in re minoris momenti, nempe in explicandis oraculis divinis, olim annunciatis, quæ omnibus ad intelligendum proposita sunt, licere, & porrò nullo jure illis controversiam muneris moveri, qui jam ab iis, quos docent, electi & approbati sunt.

Absoluta hac impugnatione sua Borcovius, in epilogo libri non pauca addit, quæ breviter etiam refutatione indigent. Ait, *nos scripta nostra nostris duntaxat hominibus distribuere solere, seduloque ea vere, ne ad se aliqua ratione perveniât.* Sed hoc splendidū scriptionis Borcovii argumentum est. Paucissima potius nostra polemica scripta inter nostros distribui, & maximam eorum partem, ad alios, qui non sunt no-

ſtræ confeſſionis, deferri ſciat Borcovius. Deinde ait, *parum hoc referre: nec videre ſe, quid incommodi inde acceperim: Imò aliquid me lucratum eſſe. Nam poſt laborem me diu otiatum eſſe, quo quidem otio alioqui mihi frui non licuerit. Ad hos cavillos hoc unum habeat: Otium poſt laborem iſtum nullum ſum conſecutus. Nam eſt, quod præter illa odioſa agamus. Tum ait, ſe nihil omiſiſſe in deſenſione mea eorum, quæ alicujus momenti eſſe videbantur. Hoc quàm verum ſit, judicet lector ex iis, quæ ab initio hujus reſponſionis diximus. Porro quæ de papa eccleſiæ Romanæ dixi, ea, nec ad rem pertinere, & non tam reſponſione reſellenda, quam flagris vindicanda eſſe ait. Quomodo verò ad rem non pertinet id, quod perpetuò a Miedzio pro conſeſſo ſumitur, cùm ſit ipliſſimum *κεινόμενον*? Eccleſiam ſcilicet veram Chriſti, eſſe eccleſiam Romanam, vel ejus præſidem Papam? Imò ſi quid ad rem pertinet, hoc in primis eſt. Nam hoc ſtante, fruſtra eſſet, quicquid de hac quæſtione diſputatur. Iſte verò vindiciarum modus, quid, quaſo, ſpirat? Spiritum né Chriſti manſuetum, an Antichriſti? Filius hominis venit, ut ſervaret: At is, qui Chriſti ſpiritu non regitur, verbera tonat & mortem. Sicciné nos ad veſtram allicitis eccleſiam? Iam cùm hoc Theophilus ſcribit, ſagra ſtringit Borcovius. Quali ſcilicet ſolus ille aut primus talis ſit, & non potius major & potior pars Europæ, jam per univerſum ſerè ſeculum id ipſum conſtanter aſſerat, & firmiter demonſtret? Iſtis autem omnibus parciùs illa Borcovius objienda meminifſet fortaiſſe, ſi alibi viveret. Sed quanám præterea hæc eſt immodellia, ſi is, qui in omnibus (ſub Chriſti ſpetioſo nomine) contrarius eſt Chriſto, Antichriſtus appelletur? Contraria eſt eccleſia Romana cum ſuo capite, tum quoad confeſſionem, tum quoad vitam & mores iis, quæ Chriſtus & Apoſtoli docuerunt. Nam præter ſymbolum antiquiſſimum, quod vocant Apoſtolicum, quod ſacris literis maximè vicinum eſt, nonné alia recipit novitia ab illo prorsus diverſa & ei adverſa? Nicænum dico, Athanaſii & alia. In vita verò eccleſiæ Romanæ, cuius caput Papa eſt, apparetné Apoſtolica pietas, humiliatio, continentus mundi, patientia, caſtitas, ſobrietas, charitas & aliæ virtutes Chriſtianæ? Certè quicumque id aſſerere vellet, nimis magnus adulator eſſet. En hoc ipſum, quod ſagra minatur Borcovius, quàm eſt Chriſtianum, ſcilicet? *Papam in loco Patris omnes ſemper Chriſtianos habuiſſe*, vana gloriatio eſt. Nam & olim aliter de illo ſenſerunt plurimi, iique minimè ſuſpecti, ut alibi a noſtris demonſtratum eſt: & hodie potior pars Europæorum Chriſtianorum aliter ſentit & docet. *Papam de commodis & ornamentis Reipub: Chriſtiane cogitare, & nihil ei tam cordi**

Spiritus Chriſti
remini minatur.

Quis antichriſtus
ſit.

cordi esse, quàm ut oves sibi commissas servare & in portum vitæ æternæ perducere possit, bona quidem verba sunt, sed & antiquitus alias suis occupationes Pontificum Romanorum, & hodie esse ipsa experientia testata est & testatur. Præterea non omnes, qui volunt intrare in regnum cælorum, intrabunt, teste Christo. Necessè est enim ad id, ut eo modo ad vitam æternam perducatur aliquis alios, quem Christus præcepit, alioquin nihil profecturus. Hoc verò quomodo præstare potest Papa, qui maximam partem cultus divini collocat in suis velle ecclesiæ traditionibus, quæ ad meram simulationem & falsum Dei cultum præcipitum sunt?

IUC: 11 24.

Non omnes, qui volunt servari, servabuntur.

Regellio porro istius criminis in nos, quòd scilicet magno Antichristo viam sternamus, quàm frigida est & ab impotenti animo profecta? Nobis enim verâ Dei & Christi gloriam, & veram pietatem, nihil carius, nihil antiquius est. Antichristi verò regnum totum in errore, totum in impietate constitutum est, alioquin Antichristus non esset futurus? Nos operam dare, ut fidei Christianæ nullum deinceps vestigium appareat, singulis quippe diebus aliquid ex illa detrabere, nihilque aliud contendere, quàm ut primum angusta, deinde nulla sit. Paucula adhuc restare, quæ credimus, vel potius, quæ credere nos simulamus: sed nec ibi quidem diutius hæsurus, idque tum ex inconstantia doctrinæ nostræ, tum audacia & temeritate tanta, quanta major esse non possit, constare, convicia sunt Borcovii, quæ ne illis Dominus imputet, precor. Interim ea sic refuto: Universam scripturam sacram ex animo admittimus: symboli etiam Apostolici omnes partes consistemus. Quomodo igitur nos operam dare, ut nullum fidei Christianæ vestigium appareat, & paucula restare, quæ credamus, sine malevolentia dici potest? Ex hac fide nihil unquam detrahimus, sed ab aliis ad eam assuta detrabere conamur: & ut ea præscindantur, quæ latam religionem Christianam fecerunt, annitimur, persuasum habentes, in paucis veram Christianam fidem prorsus sitam esse, nempe in fide Iesu Christi. Porro simulationis aliquem accusare, non est hominis puri. Solum enim Deus, & post eum Iesus Christus est *καρπολογωσάνς*. Simulatio etiam in religione, quæ omnium injuriis exposita est, mundania verò commoda nulla affert, qualis est nostra, nullum prorsus locum habet. Perseveraturos nos in ea, quam profitemur, sanctissima fide, confidimus, freti Iesu Christi Domini nostri misericordiâ & auxilio. Quam inconstantiam appellat Borcovius, ea ista veritatis cultura est, quam Deus nostris ecclesiis concessit: quam item audaciam & temeritatem objicit, ea est ista magnanimitas nostrorum cœtuum, quam Deus ipse hætenus illis indidit, ut omnes adversariorum copia ni-

Simulatio a quoniam dijudicari possit, & ubi locum habeat.

Nil proficere se ad oculum videant, etiam si numero illis longè simus inferiores. Hoc hoc malè habet ad vei sarios: sed frustra. Cum Deo enim negotium illis est, qui per ea, quæ non sunt, ea solet abolere, quæ sunt, ut nemo in carne gloriatur, sed in Deo.

Supercilium, quo omnia contemnit Borcovius, quæcunque ab alio dicuntur, quàm a pontificio, non ignoramus, ideoque illum non curare mysteria, quæ Deus nostris patefecit catibus, nihil miramur aut moramur. Ad ædificârunt etiam vestri Doctores ad fundamentum, quod est Christus Iesus, ligna, scænum, stipulas. Hæc exurit ignis verbi divini. Si quis exustis istis affecitiis, tenebit fundamentum, salvus erit: sin verò ista ad aureum fundamentum attracta lignæ straminea una cum fundamento tenere voluerit, nihil ei fundamentum proderit.

Quod me tandē mones, Borcovi, ut serium aliquid afferā, ne suffragiam, ne nodum in scirpo quæram, ne adversarium sine causa calumnier, ne rationibus solvendis consecutiones & instantias meo capite dignas opponam, ne cū argumenta solvere non possim, fugiam, & tanquam sepia atramento effuso me abscondam, nisi contemtu potiùs quam responsione dignus existimari velim, in eo egregium agnosco artificium: involare scilicet in adversarium verbis petulantibus, & pro imperio illum tractare, ut incautus lector ex verbis huiusmodi potiùs, quàm ex argumentis & rationibus iudicium de eo faciat & eum contemnat.

Sed an ego ista, quæ tu commemoras, committam, tuum est demonstrare: Cordati verò & prudentes, quorum nos iudicium in hac controversia appellamus, examinent. Deus autem det intellectum omnibus.

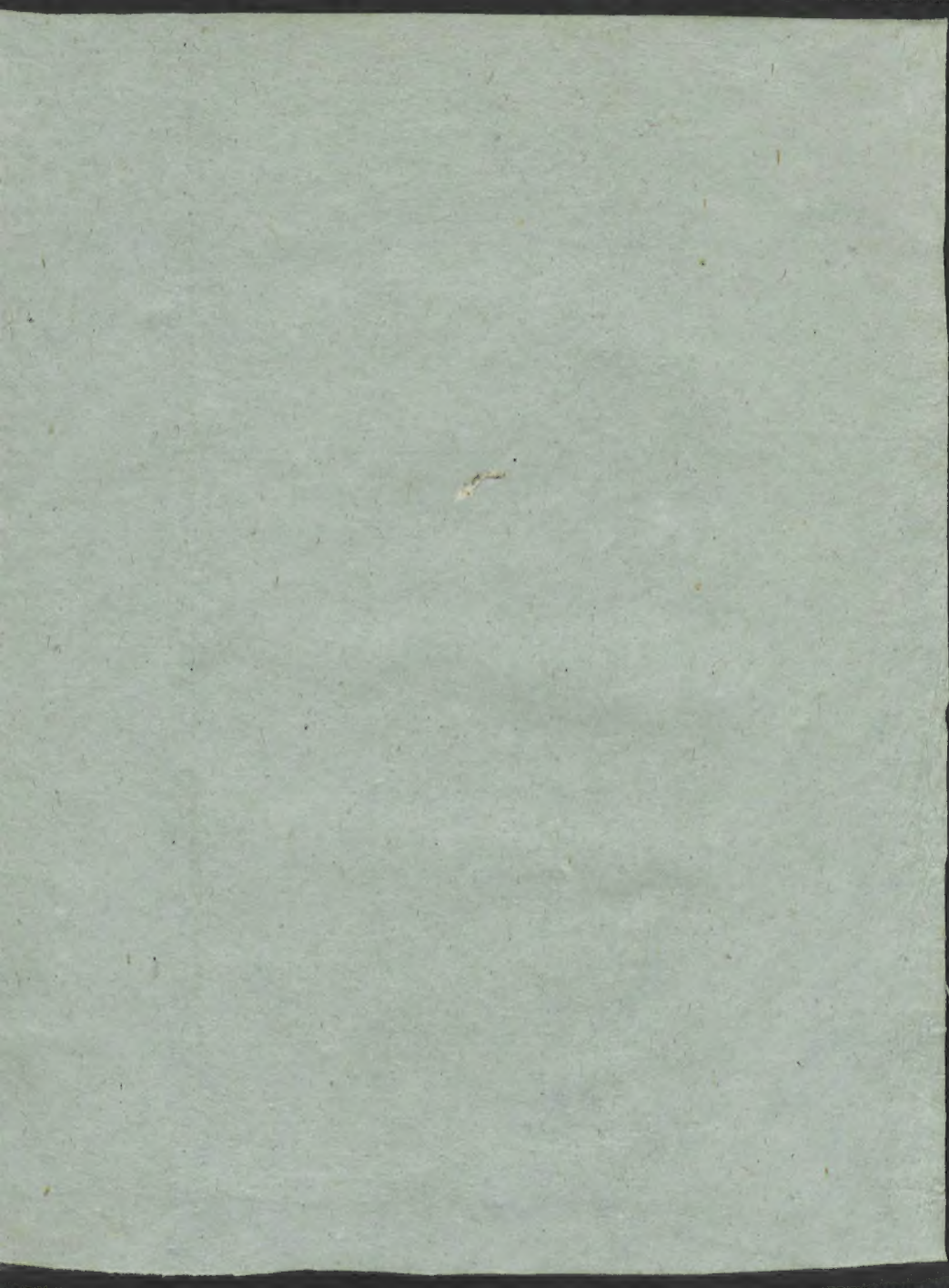

<i>pag: lini: errata:</i>	<i>correctiones:</i>
24 11 legationem	ligationem
26 35 Osceæ	Oscæ
31 <i>ad finem & initium sequentis</i>	
angeli	angulî
34 18 <i>pro ecclesiam</i>	fidem
<i>ibid:</i> 22 idem	iidem
42 26 <i>post constituendâ</i>	<i>omissum est non</i>
46 12,13 responſionem	reſponſione
51 31 definitio	definito
52 13 rationando	ratio cinando
54 22 libris	libros
55 23 scriptus	scriptos
<i>ibid:</i> 29 ecclesia	ecc leſiam
57 1 <i>ante prædicatione</i>	<i>deest sine</i>
<i>ibid:</i> 2 prædicarunt	prædicavit
61 31 diabolarem	diobolarem
73 33 viribus	ritibus
77 27 pera	opera
82 30 nunc	num
83 1 scripturam	ſcripturarum
89 30 Miedzibozius	Borcovius
90 22 prænuncianda	pronuncianda
93 35 Apostolicorum	Apostolorum
94 34 pietatate	pietate
95 32 nedum	nondum
<i>ibid:</i> 36 belligerari	belligerare
97 18,19 miſſorem	miſſionem
103 31 miſi	miſſi
<i>ibid:</i> 38 muneri Episc:	muneris Episc:
111 62 baptiſmus	baptiſmum
<i>ibid:</i> 39 alius	aliu

9555
2

13888

9555

2

